

een mus(t) in Brussel

Van zonnebloempit tot eetpaviljoen;
hoe Brussel de cultuurvolger kan volgen

Jill Bruninx
masterproef 2025-2026
Birds & Buildings
promotor Joris Van Reusel

KU LEUVEN
Faculteit Architectuur
Campus Sint-Lucas Brussel

Figuur 1. Met de huismus eten in Berlijn. Eigen foto, 2023.

Inleiding

De huismus (*Passer domesticus*) is een van de meest vertrouwde vogels in de stad, maar tegelijkertijd een van de meest bedreigde. Waar hij vroeger massaal aanwezig was in stedelijke wijken, is zijn aantal in Brussel de voorbije decennia sterk achteruitgegaan. Deze stille verdwijning stelt in vraag hoe de stad om gaat met haar biodiversiteit.

Renovaties, isolatiewerken en moderne architectuur sluiten ongewild de nesten, schuilplaatsen en voedselbronnen af waarvan de huismus afhankelijk is. De stad optimaliseert voor mensen, maar vergeet de soorten die er al eeuwen mee samenleven.

Toch biedt architectuur ook kansen. Kleine ingrepen zoals nestkasten, groendaken en doordachte gevelbekleding kunnen het verschil maken tussen een stad die huismussen uitsluit en een stad die hen verwelkomt.

Dit onderzoek vertrekt vanuit de problematiek rond de huismus en gaat op zoek naar de relatie tussen mens en mus. Hoe een verwaterde vriendschap opnieuw kan groeien door samen aan tafel te zitten.

Inhoudstafel

Inleiding ... 3
Dankwoord ... 7
Observaties en vooronderzoek ... 8
Theoretisch kader en literatuur onderzoek ... 30

De huismus ... 32
Soortkenmerken ... 36
Levenswijze ... 36
Voedsel ... 38
Het nest ... 38
De nestbouw ... 39
Huidige toestand ... 40
Problematiek ... 40
Urban Heat Island Effect ... 40
Het effect op de mus ... 40
De huismus als indicator ... 41

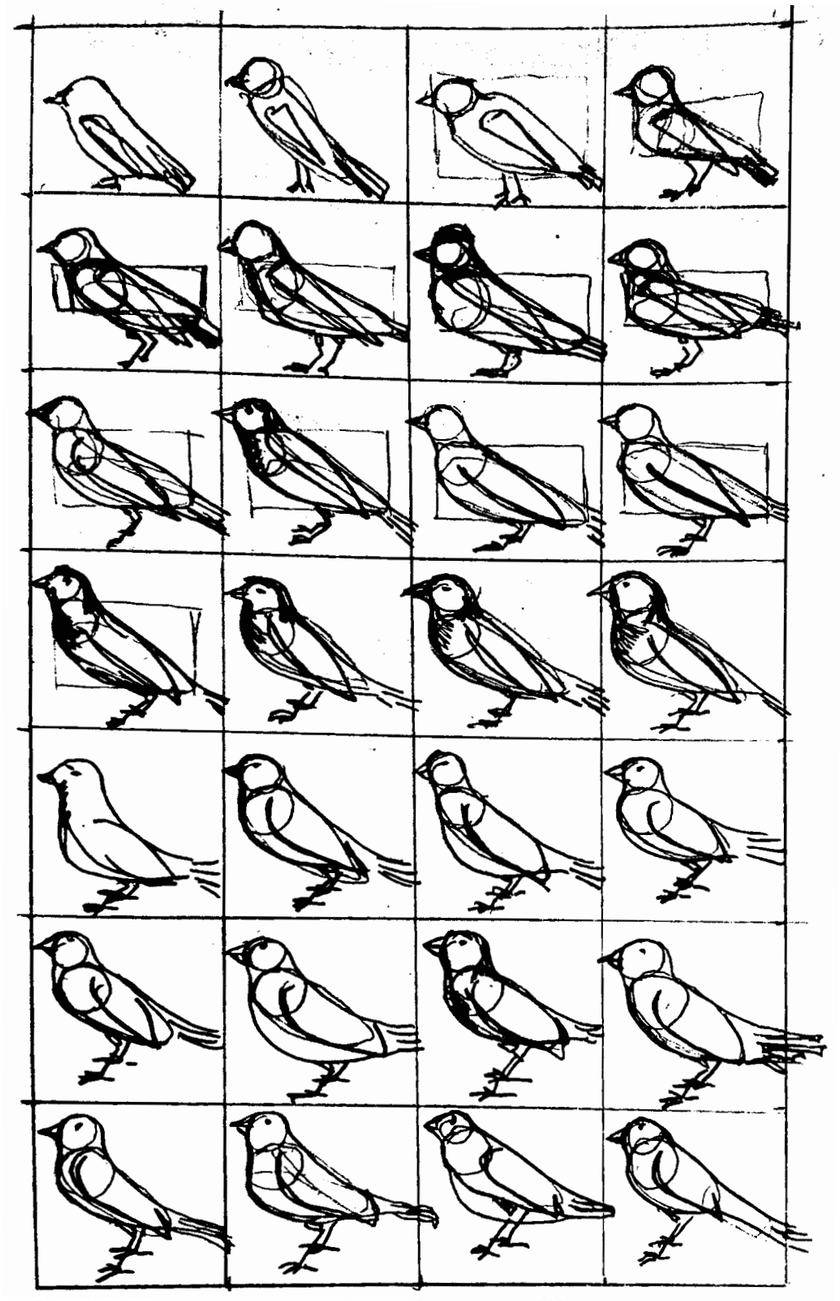
De huismus + Brussel ... 42
Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ... 44
Brussel en haar evolutie ... 44
Brussel en de mogelijke habitat ... 45
Brussel en de huismus ... 46
Wettelijke instanties ... 46
Onafhankelijke instanties ... 46
Moineaux & Biodiversité ... 47
Op mussensafari ... 48
Waarnemingen in Brussel ... 51
De huidige toestand in Brussel ... 52
Eigen bevindingen ... 55
Conclusie ... 55
Werkwijze ... 56

De huismus + de mens ... 60
De mus en de klassieke oudheid ... 64
De mus in de schrijf- en schilderkunst ... 66
De mus en Mao ... 68
De Grote Sprong Vooruit ... 70
De Vier Plagen ... 70
Ecologische kettingreactie ... 70
De waarde van de mus ... 70

De huismus + de tafel ... 72
Tafelen met dieren ... 74
Ying & Yang ... 76
De tafeldoek ... 78
De muselijke maat ... 80

De huismus + architectuur ... 82
Stellingname ... 85
Afbakenen grondgebied ... 86
Ontwerpstrategie ... 89
Materialiteit ... 92
Gebruiksprincipe ... 93
Planten ... 98
Autonome Objecten ... 101
De mussensteen ... 102
De fauna- en florablok ... 104
De drinkwaterfontein ... 106
De BBQ ... 108
Fusie element ... 111
Referenties ... 112
Case study: Het Lehonplein ... 126

Bibliografie ... 136
Bijlagen ... 140

Figuur 2. Oefenen van het tekenen van de huismus. Eigen illustratie, 2026.

Dankwoord

Deze thesis en al het onderzoek dat er bij kwam kijken, had ik nooit in mijn eentje kunnen afronden. Daarom wil ik even de tijd nemen om alle mensen te bedanken die elk op hun eigen manier hebben bijgedragen aan dit project.

Eerst en vooral wil ik mijn promotor Joris bedanken om mij doorheen het afgelopen jaar bij te staan met een zoektocht die uiteindelijk uitgroeide tot mijn thesis. Daarbij, denk ik dat ik in een halfjaar tijd nog nooit zoveel woordgrappen heb gehoord die over vogels gingen. Daarom bedankt, uw oneindige kennis en enthousiasme over de vogelwereld werd enorm op p(at)rijs gesteld.

Verder wil ik ook graag Mark Lehouck, oud-conservator bij vzw Natuurpunt regio Dijle vallei, bedanken om de tijd te nemen om met mij op stap te gaan en me bij te leren over de natuur in mijn eigen leefomgeving.

Zo ook, wil ik Julie Van Houtryve, vzw Vogelbescherming Vlaanderen, en Marcel Wortel, vereniging Sovon, bedanken om mij verder te helpen in mijn onderzoek naar de huismus.

Een enorme dank je wel aan alle mensen die mij hun waarnemingen instuurden van de huismus in Brussel is zeker op zijn plaats, zonder jullie was mijn thesis nooit gelukt!

Tot slot, naast de hulp binnen het theoretisch kader van mijn thesis was dit project nooit tot stand kunnen komen zonder mijn vrienden en familie.

Mama en papa, ik zou niet weten wat ik zonder jullie zou doen. Jullie steun en behulpzaamheid is iets waarop ik altijd kan rekenen. De afgelopen vijf jaar was zonder jullie nooit gelukt. Ik hoop dat de eindeloze tripjes naar de Lucas Creativ en de Gamma het waard waren en ik beloof plechtig dat ik binnenkort aan mijn rijbewijs zal starten... Bedankt om altijd in mij te blijven geloven en ook als ik het niet meer zag zitten, me steeds een hart onder de riem te steken. Ik zie jullie enorm graag.

Mijn broers Max en Alex, bedankt om er altijd te zijn tijdens mijn vijf jaar aan ‘universitair knutselen’.

Oma, bedankt dat jij en opa niks liever hadden dan dat ik jullie garage terroriseerde met al mijn projecten. Zonder jullie was ik hier nooit geraakt.

Ook enorm bedankt aan mijn vrienden die altijd geïnteresseerd zijn in wat ik doe. Van jullie liefde en warmte mag ik al genieten sinds het middelbaar en ik hoop ten zeerste dat deze nooit verdwijnt.

Een speciaal bedankje gaat ook naar Yasmine, om altijd oor te hebben naar mijn onzekerheden, en Lukas, om mij altijd te helpen als ik het moeilijk had en overheerlijk eten te voorzien wanneer ik het het meest nodig had.

Jullie hebben allemaal een speciaal plaatsje in mijn hart, dank je wel!

1. Observaties en vooronderzoek

Een overzicht van boeken, vogels en uitstappen die mij gebracht hebben tot mijn finaal onderwerp.

Figuur 3. Stadsduiven in actie. Eigen foto, 2025.

Figuur 4. Stadsduiven in actie. Eigen foto, 2025.

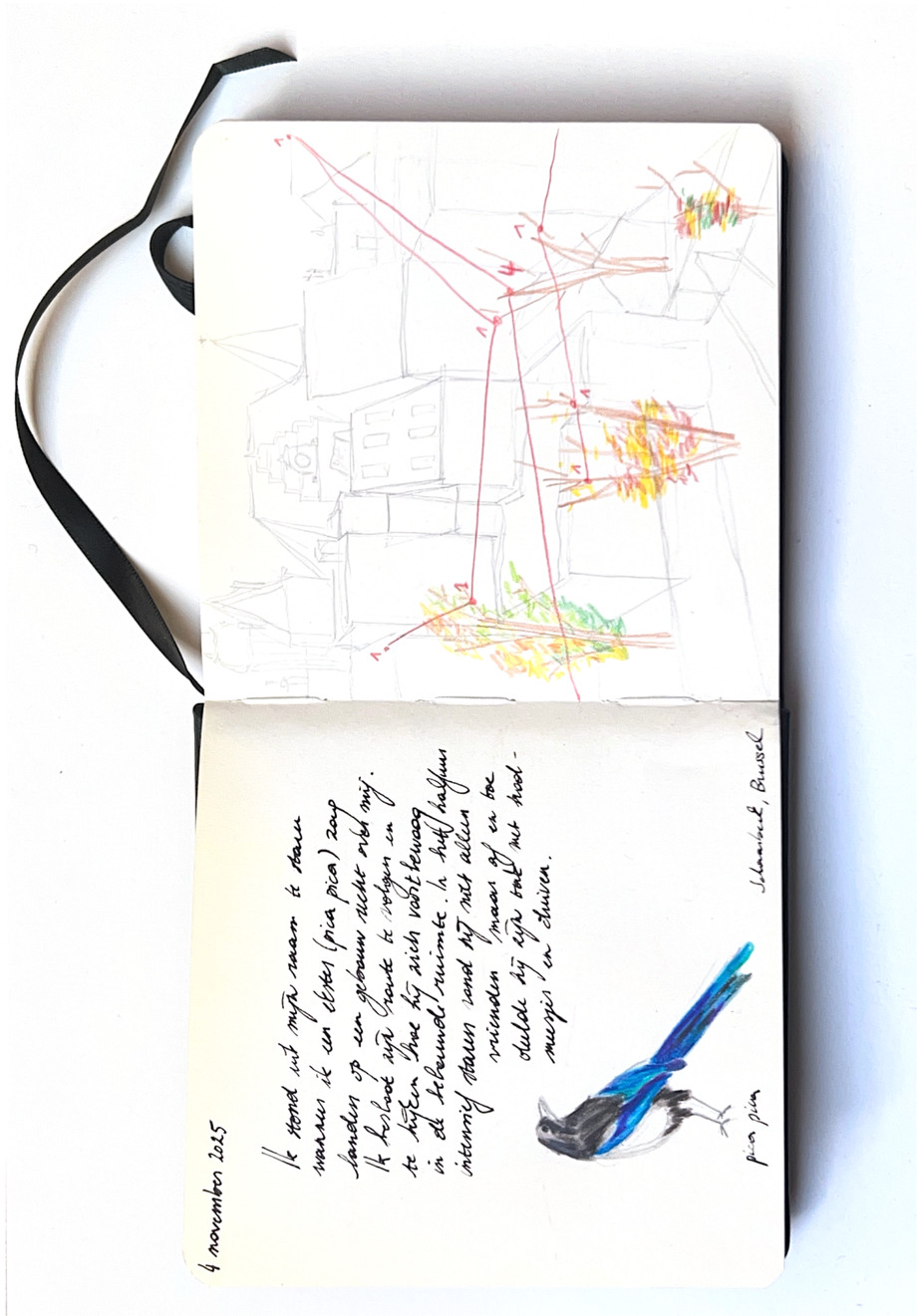
Figuur 5. Schetsboek met waarneming. Eigen foto, 2025.

Figuur 6. Ekster in Schaarbeek. Eigen foto, 2025.

Figuur 7. Ekster in Schaarbeek. Eigen foto, 2025.

Figuur 8. Schetsboek met waarneming. Eigen foto, 2025.

Figuur 9. Weiland in de Dijle vallei. Eigen foto, 2025.

Figuur 10. Weiland in de Dijle vallei. Eigen foto, 2025.

Figuur 11. Schetsboek met waarneming. Eigen foto, 2025.

Figuur 12. Op wandel met Mark Lehouck in de Dijle vallei. Eigen foto, 2025.

Figuur 13. Bezoek aan de werf van het ontmoetingscentrum Natuurpunt in Kieldrecht. Joris Van Reusel, 2025.

19 december 2025 observatie Emmadorp

Figuur 14. Spreeuwenzwerm boven Emmadorp. Eigen foto, 2025.

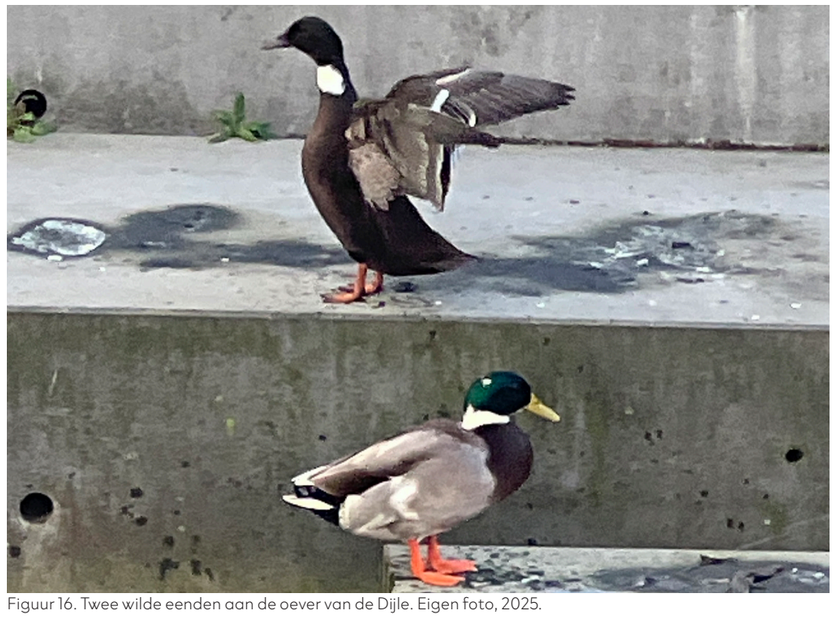
Spreeuwenzwerm

25 december 2025 observatie Wijgmaal

Figuur 15. Halsbandparkiet in eigen tuin. Eigen foto, 2025.

Halsbandparkiet

Figuur 16. Twee wilde eenden aan de oever van de Dijle. Eigen foto, 2025.

Wilde eend

Figuur 17. Knobbelzwaan in Vaartkom omringd door ijs. Eigen foto, 2025.

Knobbelzwaan

Figuur 18. Koperwiek in tuin. Eigen foto, 2025.

Koperwiek

Figuur 19. Blauwe reiger op een dak. Eigen foto, 2025.

Blauwe reiger

Figuur 20. Putter tussen de sneeuw. Eigen foto, 2026.

Putter

Figuur 21. Bonte specht in notenboom. Eigen foto, 2026.

Grote bonte specht

4 februari 2026 observatie Leuven

Figuur 20. Koffiekan als vogelhuis. Eigen foto, 2026.

6 februari 2026 observatie Schaarbeek

Figuur 23. Spaghetti etende stadsduiven. Eigen foto, 2026.

Darwin in de stad, Menno Schilthuizen

Het stedelijke milieu biedt condities die toevallig lijken op een of meerdere aspecten van de levenswijze van een soort in het pre-urbane tijdperk.

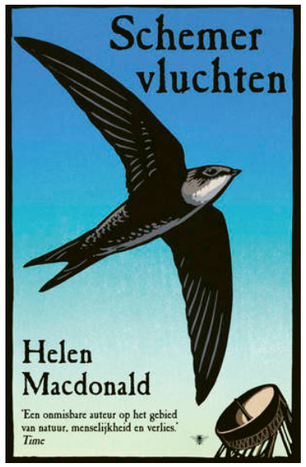
(pagina 81)

Berichten uit de vallei, Stefan Brijs

Wie antropomorfisme schuwt beschouwt zichzelf volgens De Waal verhoven boven de dieren, of juister, boven 'andere' dieren.

(pagina 36)

Schemervluchten, Helen Macdonald

Als een leefgebied wordt vernietigd, dan wordt een deel van de wereld ontdaan van zijn schitterend, complexe ecologie en daarmee ook van al het leven dat het maakt tot wat het is.

(pagina 45)

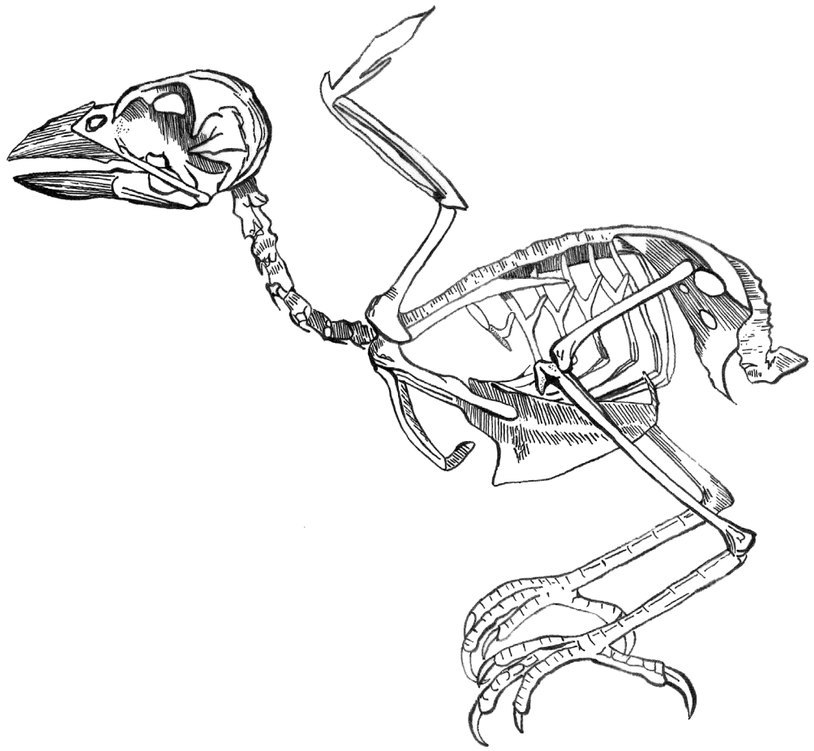
De toekomst van Nederland, Floris Alkmade

Verbeeldingskracht heeft het vermogen om in chaotische omstandigheden samenhang en structuur te scheppen.

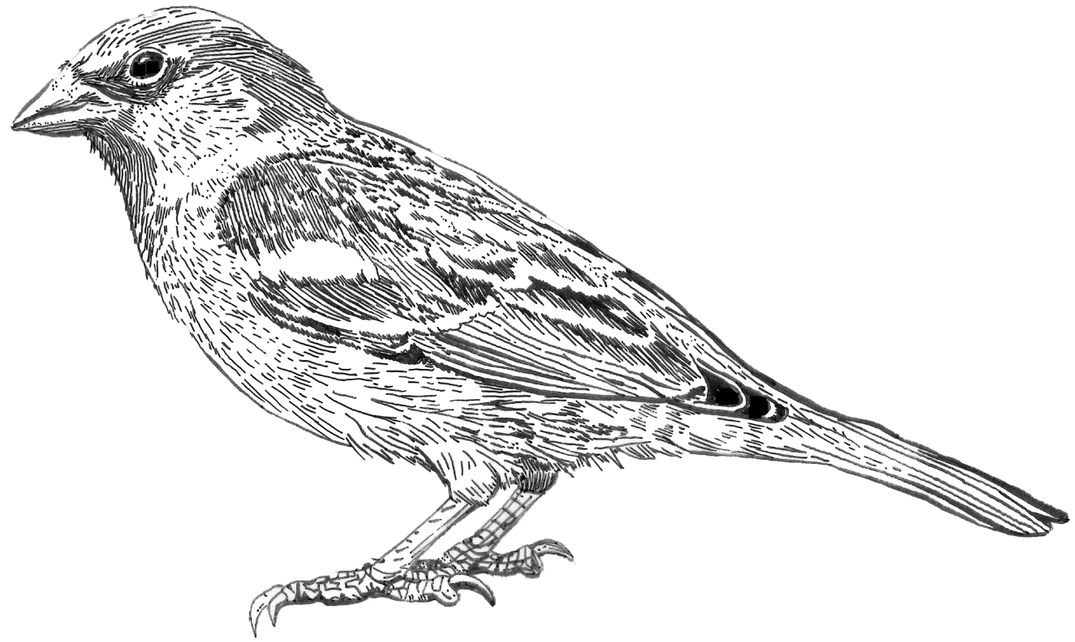
(pagina 25)

2. Theoretisch kader en literatuur onderzoek

de huismus

Figuur 24. Skelet van de huismus. Eigen illustratie, 2026.

Figuur 25. De mannelijke huismus Eigen illustratie, 2026.

1.1. SOORTKENMERKEN

Qua afmetingen schommelt de lengte van kop tot staart van de huismus tussen de 14 en 16 centimeter, met een gewicht dat gemiddeld rond de 30,2 gram ligt. Daarbij geldt dat mannetjes doorgaans tussen 24 en 37 gram wegen, terwijl vrouwtjes uitkomen op 25 tot 35 gram. Beide geslachten zien er overigens behoorlijk anders uit.

Bij het mannetje valt meteen de grijze bovenkant van de kop op, aangevuld met een zwarte streep langs het oog en een witte vlek net achter dat oog. De keel en bovenborst zijn zwart gekleurd, wat ook wel de "bef" wordt genoemd. De rug en vleugels vertonen een roodbruine tint met zwarte strepen, en over de vleugel loopt een duidelijk zichtbare witte streep. Het vrouwtje oogt een stuk soberder: haar bovendelen zijn lichtbruin met een grijzige gloed en donkere strepen, de borst is ongetekend licht van kleur en de onderkant heeft een egaal grijs uiterlijk met een licht beige zweem.

Wie de overlevingskansen van jonge huismussen bekijkt, stuit op een harde realiteit: meer dan de helft haalt het eerste halfjaar niet. De meeste exemplaren bereiken een leeftijd van drie tot vier jaar. Vogels die vijf of zes kaarsjes uitblazen, zijn al uitzonderlijk te noemen, en slechts een handvol gevallen is bekend waarbij een huismus de kaap van tien jaar rondde. (BIJ12, 2023)

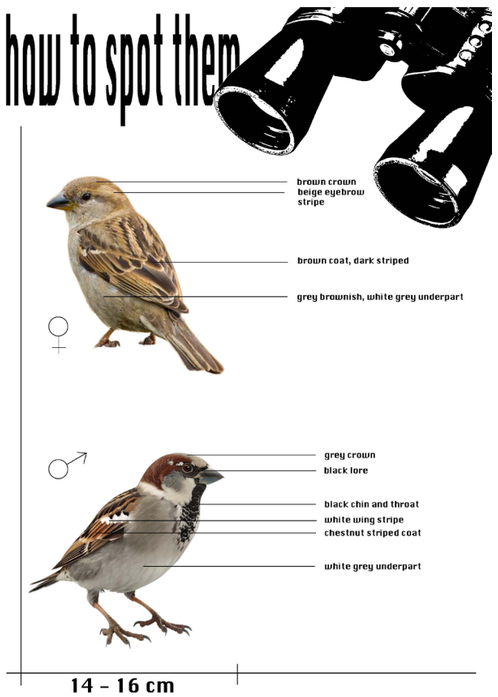
1.2. LEVENSWIJZE

Een huismus valt onder de cultuurvogel. Dit wil zeggen dat ze sterk afhankelijk zijn van de mens, nog meer deze vogeltjes leven zo goed als in de schaduw van de mens. Ze nestelen vaak in of aan gebouwen, en voor hun dagelijkse maaltijd zijn ze grotendeels aangewezen op wat de mens bewust en onbewust voor hen beschikbaar stelt.

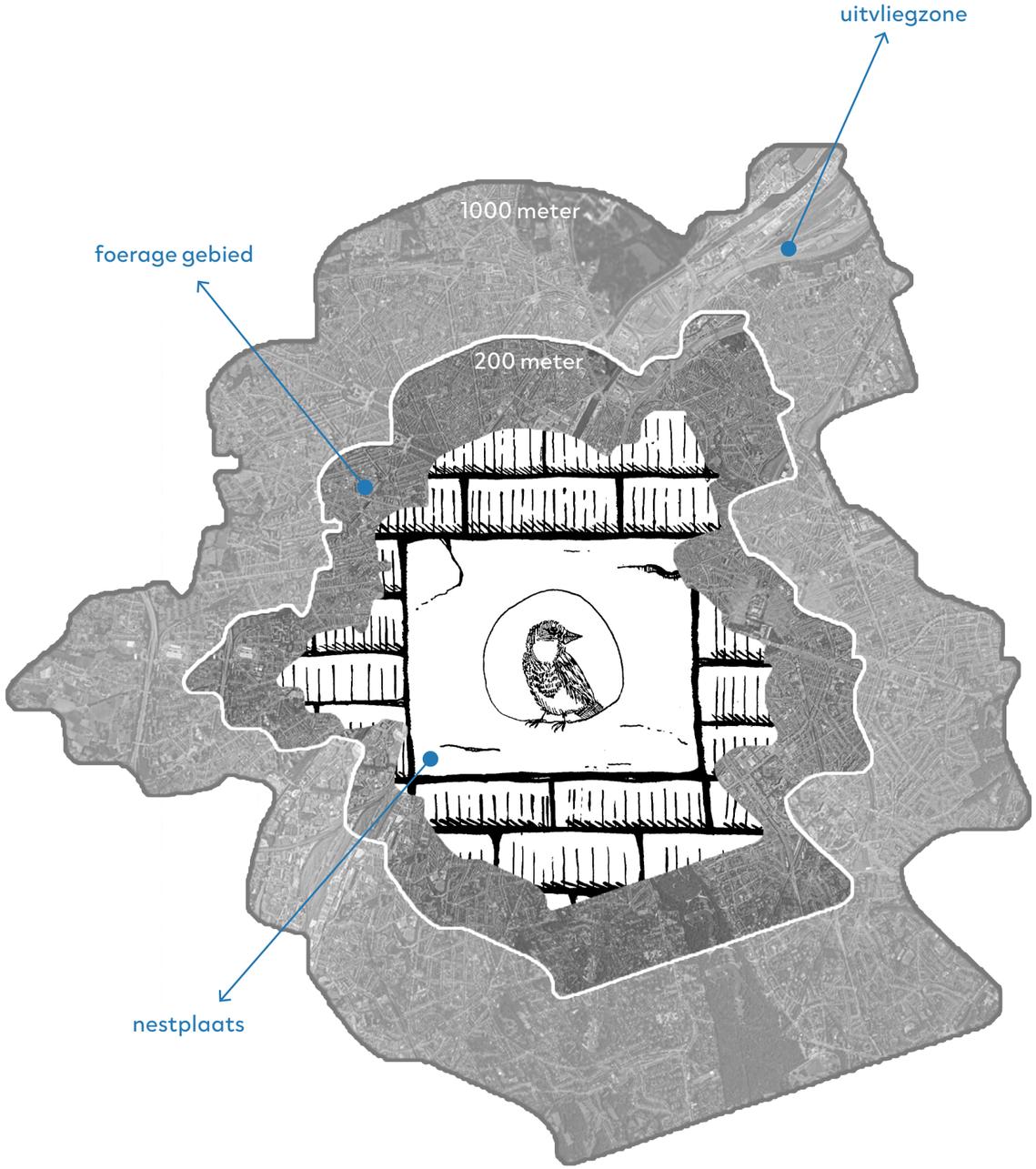
Opvallend is ook hoe honkvast de huismus is. Het hele jaar door blijft hij binnen een straal van enkele honderden meters rond zijn broedplek, en tijdens het broedseizoen wordt die cirkel nog een stuk kleiner. Daarnaast leven de huismussen in kolonie. Gezonde kolonies bevatten een 20-tal paartjes.

We kunnen stellen dat de huismus een sociaal soort is. Of het nu gaat om broeden, voedsel zoeken, baltsgedrag, een stofbad nemen, slapen of het uitzwermen na het broedseizoen, al die bezigheden spelen zich af in gezelschap van soortgenoten.
Anders dan veel andere vogelsoorten laten ze zich rond zonsopkomst nauwelijks horen. Pas een uur of twee later komt de zangactiviteit goed op gang, om tegen het einde van de ochtend weer te luwen. Alhoewel op gezamenlijke rust- en foerageerplaatsen daarentegen overdag een vrijwel onophoudelijk gekwetter en getjilp klinkt.

Het broedseizoen loopt doorgaans van begin april tot eind augustus, al kan een vroeg voorjaar ervoor zorgen dat er al in maart gebroed wordt. Een broedpaar brengt per jaar meestal twee à drie legsels groot. Met de nestbouw wordt al in maart begonnen, en ook buiten het broedseizoen wordt er aan het nest gesleuteld en dient het als vaste slaapplaats. Eén geslaagd broedsel per jaar is overigens niet genoeg om de populatie op peil te houden; daarvoor zijn ook succesvolle vervolglegsels onmisbaar. Het broeden zelf duurt twaalf tot veertien dagen, waarna de jongen na nog eens veertien tot zestien dagen uitvliegen en daarna nog een tiental tot twee weken door de oudervogels worden bijgevoerd. (BIJ12, 2023)

Figuur 26. Vind-de-huismus poster. Eigen illustratie, 2026.

Figuur 27. Afstanden van de huismus. Eigen illustratie, 2026.

1.3. VOEDSEL

Het menu van een volwassen huismus bestaat hoofdzakelijk uit zaden van grassen en allerlei onkruidsoorten, aangevuld met insecten en hun larven, bessen en bloemknoppen. In de stad komt daar nog een hele reeks andere bronnen bij: voedsel uit voedersilo's, broodkruimels, etensresten van mensen en zelfs van huisdieren spelen een belangrijke rol. Daarnaast pikken huismussen ook wel kleine kalkdeeltjes en andere steentjes op, die helpen bij het verteren van harde granen. Vrouwtjes hebben tijdens het broedseizoen extra eiwitrijk voedsel nodig om tot eierproductie te kunnen komen.

Kuikens hebben in hun eerste twee levensweken een heel ander dieet dan hun ouders. In die fase bestaat hun voeding vrijwel uitsluitend uit zacht, eiwitrijk materiaal: bladluizen, muggen, dansmuggen, vliegen, vliegmieren, gaasvliegen, rupsen en spinnen staan dan op het menu. Naarmate ze groeien, schuift het dieet geleidelijk op richting plantaardig voedsel. Tegen de tijd dat de jongen uitvliegen en nog zo'n twee weken daarna worden ze bijgevoerd, lijkt hun voeding al sterk op die van een volwassen vogel.

Huismussen zoeken hun voedsel bij voorkeur op open of schaars begroeide plekken, zoals wegbermen, erven en tuinen. Daarbij is niet alleen de aanwezigheid van voedsel doorslaggevend, maar ook de nabijheid van voldoende dekking in de vorm van struikgewas of hagen, plekken waar snel naar teruggevlucht kan worden bij gevaar. In stedelijke omgevingen zijn kinderboerderijen en terrasjes vaak zulke geschikte plekken; op het platteland zijn het eerder boerderijen en graanverwerkende bedrijven. Ook in bomen zoals wilg, eik en berk weten huismussen insecten te vinden. (BIJ12, 2023)

1.4. HET NEST

Mussen zijn 'kolonie' broeders, dit wil zeggen dat binnen variabele afstanden nesten in groepen bij elkaar zitten. De koloniegrootte varieert tussen de zeven en de honderd nesten. Het belangrijkste onderdeel van het nesten, is het vinden van een geschikte nestpaats. Zo blijven de mannetjes die geen geschikte nestplaats vinden ongepaard.

Huismussen zijn doorheen de tijd van boombroeders geëvolueerd naar holbewoners. Deze evolutie gaat gepaard met de karaktereigenschappen van een cultuurvolger waarbij de huismus kostganger van de mens werd.

Er zijn vijf typen nesten terug te vinden bij de mus:

1. Het eerste type nest is het nest dat gebouwd wordt onder dakpannen boven de dakgoot, waarbij de onderste rij dakpannen een duidelijke voorkeur bezat.

2. Het tweede type zijn nesten die zich bevinden in al dan niet natuurljke holtes. Voorbeelden hiervan zijn spleten in muren van oude gebouwen, in nissen voor lampen of oude stellingsgaten in de gevel.

3. Het derde type zijn nesten die zich plaatsen achter regenpijpen en alle andere verticale en horizontale dakgootstructuren.

4. Het vierde type nest is het nest dat zich situeert in struiken die tegen muren groeien.

5. Het vijfde en laatste type zijn nesten die zich in vrijstaande bomen bevinden, maar dit type nest is komt minder voor en enkel wanneer er gebrek is aan andere nestplaatsen.

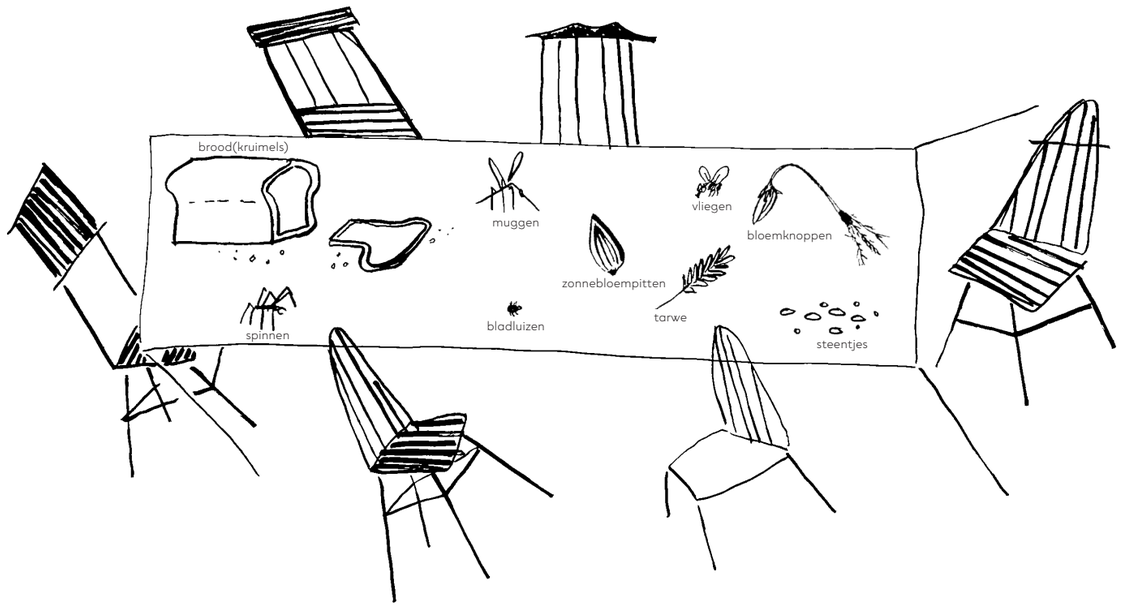
Binnen een stedelijke context werden volgens de Poolse onderzoekers Kulczycki en Mazur-Gierasinka in 1968 de meeste nesten gevonden achter regenpijpen, met op de tweede plaats in klimop en slechts enkele nesten werden gevonden onder dakpannen. Maar het belangrijkste element bij uitstek is een dak boven het hoofd van de huismus, de bodem van het nest maken de mussen zelf wel. Zo ook, bevinden de meeste nesten van de huismus zich minstens drie meter boven de grond.

1.4.1 DE NESTBOUW

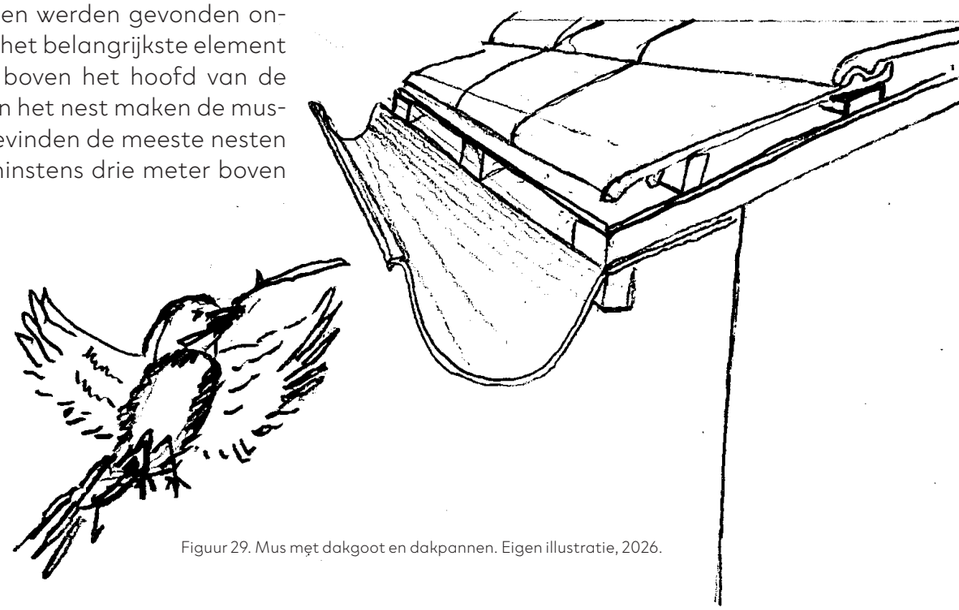
Volgens de meeste nestwaarnemingen kan er gesteld worden dat mussen niet de meeste nette nestbouwers zijn. Hun nest bestaat voornamelijk uit een slordig bouwsel van strootjes en takken. De vorm van het nest is plaatsafhankelijk maar is steeds min of meer een overkoepeld nest met de ingang aan de zijkant.

Daarbij bestaat het grootste deel van het materiaal uit droge grasprieten, strootjes, takjes en wortel van andere planten dan gras. Met dit materiaal creëren ze een tamelijk stevige buitenlaag. Binnenin de nestholte bekleden de mussen de bodem met zachte materialen. In een stad zijn natuurlijke zachte materialen als paardenhaar en schapenwol schaars waardoor ze vooral mos, veren, paardebloemen, draden, papier en zakdoeken gebruiken.

De nestbouw wordt gestart door het mannetje en gebruikt om het vrouwtje te lokken. Nadat een vrouwtje is ingetrokken, begint ook zij mee te bouwen aan het nest. Het mussenpaar blijft steeds verder bouwen aan het nest, zelfs nadat de eieren gelegd zijn. In de nazomer kan het voorkomen dat de mussen het nest tijdelijk verlaten, maar wanneer de herfst eraan komt, start het mannetje opnieuw met het brengen van nieuw nestmateriaal. Tot frustratie toe bij het vrouwtje aangezien zij dan start aan een grote schoonmaak en zoveel mogelijk vuil naar buiten probeert te werken. Tot slot leggen ze het werk neer als de winter eraan komt en gebruiken ze het nest als slaapplaats. (Van Der Plas, 2009)

Figuur 28. De tafel van de mus. Eigen illustratie, 2026.

Figuur 29. Mus met dakgoot en dakpannen. Eigen illustratie, 2026.

1.5. HUIDIGE TOESTAND

Dat het niet goed gaat met de huismus komt de laatste jaren veel naar boven. In 2024 heeft de huismus nog de titel van *Vogel Van Het Jaar* bemachtigd. Deze wedstrijd wordt georganiseerd door vzw *Vogelbescherming Vlaanderen* om de aandacht te vestigen op vogelsoorten die het moeilijk hebben. Daaruit volgde een campagne vanuit de vzw om extra aandacht aan de soort te geven, maar ook acties te ondernemen om deze kwetsbare soort extra kansen te bieden. (Vogelbescherming Vlaanderen, 2024).

In het grotere plaatje van Europa zou de populatie van de huismus volgens wetenschappers van de *Royal Society for the Protection of Birds*, *BirdsLife International* en het *Tsjechisch Instituut voor Ornitologie* een afname kennen van zo een 50% ten opzichte van 1980. (Vilt, 2021) Het is daarom ook niet verbazend dat de huismus op de *IUCN Rode Lijst van broedvogels in Vlaanderen* staat. Deze lijst geeft een indicatie van de uitsterfkans van verschillende soorten broedvogels in Vlaanderen. Volgens de lijst die gepubliceerd is in 2016 valt de huismus onder de kwetsbare soorten in Vlaanderen. Als er gekeken wordt naar Wallonië zou de huismus momenteel niet in gevaar zijn maar bijvoorbeeld in Nederland maakt de huismus opnieuw deel uit van de kwetsbare soorten. (Devos et al., 2016) In Brussel is er in 2024 een nieuwe telling gepubliceerd waar er vermeld werd dat de huismussen populatie wederom stabiel is ten opzichte van de eerste telling in 2004. Alleen kan stabiliteit snel omslaan.

1.5.1. PROBLEMATIEK

Waarom het niet goed gaat met de huismus is de oorzaak van verschillende factoren, maar al bij al is de mens het probleem.

De afgelopen jaren zijn wij als mensen meer bewust geworden van onze impact op de aarde maar alsnog blijft de aarde opwarmen. De opwarming van de aarde wordt veroorzaakt door een steeds hogere concentratie broeikasgassen in de atmosfeer. Broeikasgassen zijn in het algemeen positieve elementen aangezien zij de warmte van de zon als een deken vasthouden. Moesten deze gassen er niet zijn dan zou de gemiddelde temperatuur op aarde -18°C zijn. Maar overmaat heeft natuurlijk een tegengesteld effect. Het klimaat verandert nu sneller dan in de laatste 2000 jaar. In de afgelopen 250 jaar stuurden mensen meer en meer broeikasgassen de atmosfeer in. Denk maar aan de verbranding van aargas, aardolie en kolen in de industrie maar ook transport en woningverwarming spelen een rol. (IPLO, z.d.)

Daarbij is er massale ontbossing en grootschalige veeteelt aan de gang die bijdragen aan de opwarming van de aarde. Het soort veranderingen dat normaal over enkele honderduizende jaren zou plaatsvinden, gebeurt nu in slechts enkele decennia. (WWF, z.d.)

1.5.2 URBAN HEAT ISLAND EFFECT

Volgens het rapport 'World Urbanization Prospects: The 2014 Revision' uitgegeven door de *Verenigde Naties* zal tegen 2060 ongeveer 66% van wereldpopulatie in steden leven. Hoe densere steden hoe meer het *Hitte Eiland Effect* zal optreden. Het *Hitte Eiland Effect*, ook wel gekend als het *Urban Heat Island Effect*, is een fenomeen dat optreedt in stadscentra. Een stadscentrum met veel donkere elementen zoals asfalt en daken houden de inkomende warmte van de zon langer vast en geven deze gradueel af tijdens de nacht waardoor de warmte de stad amper kan verlaten. Ook lagere windsnelheden in steden beperken het warmteverlies, en menselijke activiteiten als verkeer en verwarming produceren extra warmte. (Van Soest, 2022)

Het effect wordt versterkt door de klimaatveranderingen en de temperatuursstijgingen die daarbij komen kijken. In Nederland heeft eveneens een studie aangetoond dat het temperatuursverschil tussen het platteland en sterk verstedelijkte gebieden kan oplopen tot zo een 10°C. (Groen Blauwe Netwerken, z.d.)

1.5.3. HET EFFECT OP DE MUS

De huismus is een door zijn karakter een stadsvogel geworden maar lijdt paradoxaal genoeg het meest onder de negatieve kanten van de verstedelijking.

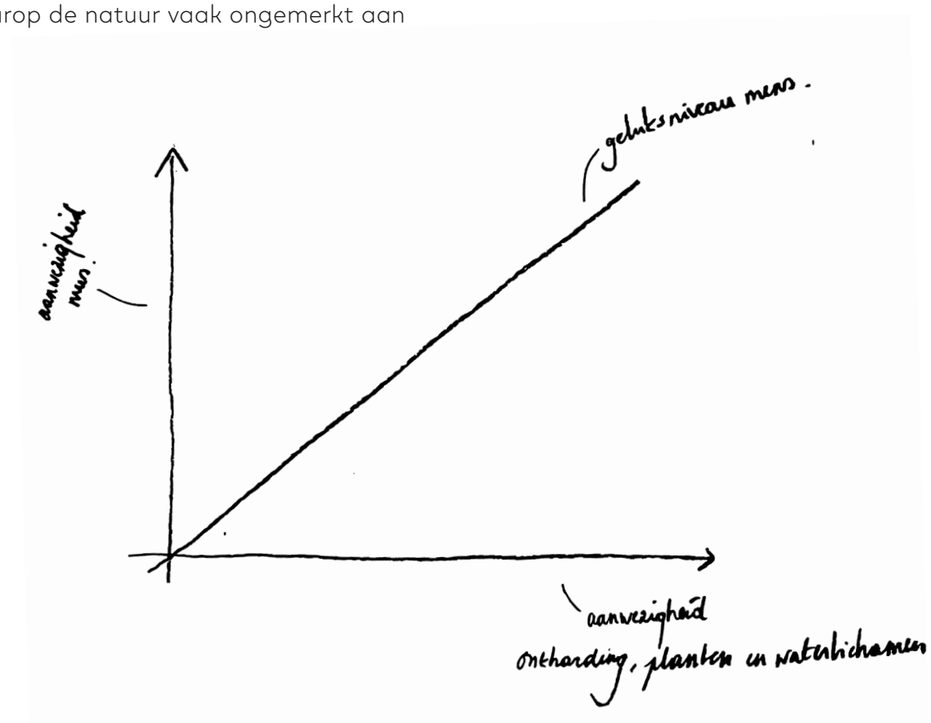
In sterk verstedelijkte gebieden is er een daling in de aanwezigheid van insecten. Deze afname wordt veroorzaakt door het verlies van habitat als gevolg van de verharding en bebouwing. Naarmate de het aandeel verhard oppervlak toenoemt daalt de biodiversiteit enorm aangezien er geen plaats meer is voor insecten om te leven, voedsel te zoeken of zich voor te planten. (Kras, 2025) Jonge mussen zijn sterk afhankelijk van insecten doordat zij enkel insecten worden voorgeschoteld tijdens de eerste dagen van hun leven om voldoende eiwitten binnen te krijgen. Door het gebrek aan insecten kunnen de jonge mussen verhongeren en is het veelvoorkomend in sterk verstedelijkte gebieden dat het tweede en derde broedsel van de huismus mislukt. (Vangestel et al., 2011)

Een tweede gevolg van de verstedelijking is dat er een een sneltempo nieuwe gebouwen worden gezet die sterk afgesloten zijn en enorm geïsoleerd. Zoals we weten houden mussen van holtes en spleten in gevels om hun nesten te bouwen, maar door renovatiewerken en nieuwbouwwerken worden deze holtes gedicht of vermeden. Dit uit zich in een verlies in nestplaatsen waardoor kolonies beginnen te krimpen. (Waardenburg Ecologie, z.d.)

1.5.4. DE HUISMUS ALS INDICATOR

De huismus hoort bij het straatbeeld, daarom beseffen mensen niet meteen dat het achteruit gaat met deze soort. De achteruitgang van de huismus is een typisch voorbeeld van de manier waarop de natuur vaak ongemerkt aan ons voorbijgaat, maar de stilte die achterblijft zonder mussen geeft aan ons toe hoe de wereld verandert. (Roeke, 2025)

Het is ook die stilte die aantoont dat het leefmilieu in een stad de slechte kant op aan het gaan is. Wanneer een soort dat zich opstelt als cultuurvolger en sinds wij ons gesettelt hebben een trouwe buur is geworden, opeens verdwijnt, kan er gesteld worden dat onze omgeving toch niet zo ideaal is als we ons voorstellen. In 2023 schreef Julie Van Houtryve, medewerker *Vogelbescherming Vlaanderen*, een column in het magazine Knack genaamd 'De huismus verdwijnt: wat zegt dat over de leefbaarheid van onze dorpen en steden?'. In dit artikel formuleert ze een hoopvolle conclusie waarbij de eisen die de huismus stelt aan haar omgeving niet gezien moeten worden als een last maar als een leidraad. Zoals Van Hourtryve (2023) het verwoordt: "De minutieuze eisen die een honkvaste soort zoals de huismus stelt aan haar leefgebied, zijn precies de instrumenten die we moeten benutten om van onze tuinen, straten, dorpen en steden een meer leefbare en gezonde omgeving te maken. Dat zou niet alleen voor de huismus goed nieuws zijn, maar ook voor haar vele buren (zoals andere vogels en insecten) én voor de mens."

Figuur 30. Grafiek geluksniveau mens. Eigen illustratie, 2026.

de huismus + Brussel

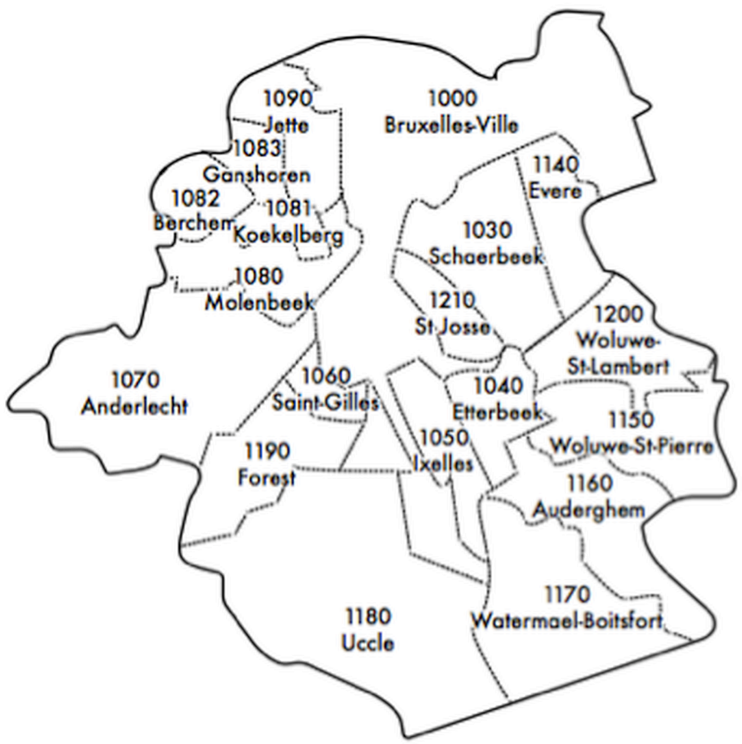
Dit hoofdstuk gaat dieper in over de relatie tussen de mus en de stad Brussel.

2.1. HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is één van de drie gewesten van België. Uitgezonderd het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent België het Vlaams Gewest en het Waals Gewest.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaat uit 19 deelgemeenten waaronder de stad Brussel, die de hoofdstad van België is. Het gewest wordt in zijn geheel omsloten door Vlaanderen en bezit een oppervlakte van 162,38 km^2 . Daarnaast telt het gewest zo een 1,3 miljoen inwoners, wat toch opmerkelijk is als we rekening houden met de ongeveer 12 miljoen inwoners van België en het gewest slechts 0,53% uitmaakt van het totale oppervlakte van België. (STATBEL, 2025) We kunnen stellen dat Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de grootste agglomeratie, een aangesloten stedelijk gebied gevormd door een centrale stad en zijn omliggende vastgegroeide voorsteden en dorpen, van België is. (Luyten en Vanhecke, 2007)

Dat Brussel voordurend in beweging is, wordt bevestigd door de grote stroom aan pendelaars uit naburige Gewesten. Volgens het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse wordt slechts 46,2% van de arbeidsplaatsen in Brussel door Brusselaars ingevuld.

Figuur 31. De 19 deelgemeente van het Brussel Hoofdstedelijk Gewest . Centre de santé le foyer, z.d.

Brussel is gelegen in de natuurlijke regio van het zandelemige Brabant, gekenmerkt door de min of meer beboste heuvels die worden doorsneden door valleien zoals de Zennevallei en de Dijlevallei. In deze regio is het gematigd-atlantische type klimaat terug te vinden.

Als er gekeken wordt naar het grondgebied van Brussel wordt ongeveer 21% ingenomen door het sterk ontwikkelde wegen- en spoorwegennet. Aangezien de rivier de Zenne in het verleden werd overwelfd, is het binnenvaartkanaal dat Antwerpen en Charleroi verbindt de enige open waterweg die de stad doorkruist. De Brusselse haven staat op de vierde plaats van belangrijkste havens in België. (Weiserbs en Jacob, 2007)

2.1.1 BRUSSEL EN HAAR EVOLUTIE

De oorspronkelijke Frankische naam van Brussel is *Bruocsella* wat 'het huis van het moeras' betekent. Deze duizendjarige stad werd in 977 gesticht op de eilandjes van een secundaire zijrivier van de Schelde, ook wel gekend als de Zenne. De geschiedenis van de stad heeft een nauwe verbinding met de ambachtelijke en industriële ontwikkeling aan de oevers van de Zenne en haar zijrivieren. Vanaf de 19e eeuw kende de stad een versnelling in uitbreiding. Op de figuren 32 en 33, is de grote achteruitgang van het platteland te zien ten voordele van de snel verstedelijkte gebieden.

Brussel is niet de enige stad die in de tweede helft van de twintigste eeuw een sterke verstedelijking heeft gekend, ook in veel andere steden dook het fenomeen op. Specifiek aan Brussel is dat deze verstedelijking versterkt werd door de groeiende rol van de stad als internationaal knooppunt. Dit effect viel ten nadele van het natuurlijk milieu en het traditionele platteland. Zo verminderden de moerassen en vochtige gebieden die Brussel ooit typeerden van 224 ha in 1770 naar slechts 59 ha 1979. Vandaag de dag zijn ze nagenoeg verdwenen uit het landschap net als 100 km aan beken en rivieren die overwelfd werden en omgevormd werden tot ondergrondse collectoren. (Weiserbs en Jacob, 2007)

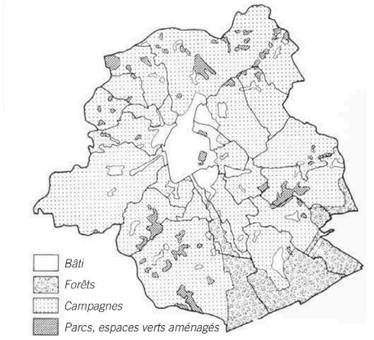

Fig. 32 Types de milieux à Bruxelles vers 1850 d'après, Rabosée et al., 1995.

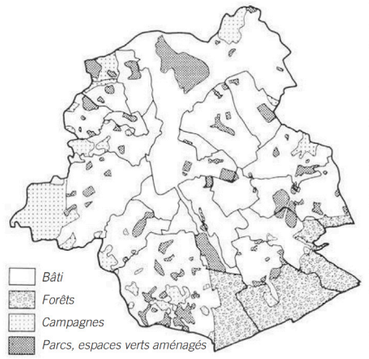

Fig. 33 Types de milieux à Bruxelles en 1970 d'après, Rabosée et al., 1995.

2.1.2. BRUSSEL EN DE MOGELIJKE HABITAT

De stad en haar architecturale geschiedenis heeft een mozaïk van wijken voortgebracht. Als er gekeken wordt naar de oudste stadswijken, bijvoorbeeld in het stadscentrum, worden deze gekarakteriseerd door het principe van maximale verstedelijking met maximaal grondgebruik. Door dat de snelle transformatie van wijken typerend werd voor Brussel werd zelfs het woord 'brusselisering' gebruikt om dit fenomeen te duiden. Opvallen ook dat de nieuwe of gerestaureerde bebouwing vaak minder mogelijkheden biedt voor de stedelijke vogelwereld in vergelijking met oudere wijken. Oudere gebouwen beschikken immers over balkons en hebben een overvloed aan spleten en holten die mogelijkheden bieden aan holenbroeders zoals de huismus.

De mate van de verstedelijking neemt centripetaal toe. In de historische kern zijn groene ruimten zeldzaam en bezitten huizenblokken kleine tuinen in hun binnengebied. Hoe meer men zich weg van het centrum begeeft, daalt de bebouwingsdichtheid en ontstaat er een

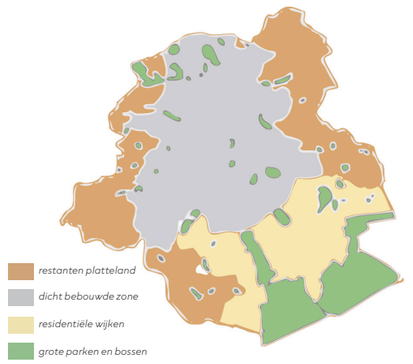

Fig. 34 Répartition grossière du territoire selon l'occupation du sol, Weiserbs en Jacob, 2007.

meer residentieel karkater. Opmerkelijk is dat In de buurt van belangrijke verbindingswegen de vestigingen van bedrijven en diensten toenemen. Aan de buitenring van de stad worden parken en tuinen talrijker. De groene ruimten verhouden zich dan ook ongelijk: slechts 10% in het stadscentrum, ongeveer 30% in de wijken rondom het centrum en 60% in de buitenste ring. (Weiserbs en Jacob, 2007)

2.2. BRUSSEL EN DE HUISMUS

Om inzicht te krijgen over de huidige toestand van de huismus in Brussel is het van belang om te weten welke instanties zich op de dag van vandaag al inzetten voor het leefmilieu van de stad.

2.2.1. WETTELIJKE INSTANTIES

België is een federale staat, dit wil zeggen dat het land is samengesteld uit gemeenschappen en gewesten die samenwerken op een centraal niveau. Op vlak van milieu uit zich dit in het de *Federale Overheidsdienst: Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu*. (FOD Volksgezondheid, z.d.) Deze dienst staat in voor het nationale beleid van België. Zij coördineren ook de *Belgisch Nationale Biodiversiteitsstrategie* (NBS) die sinds 1992 een kader voor beleidsvorming biedt om de integratie te optimaliseren voor biodiversiteit op nationaal en internationaal niveau. (Biodiv, 2020)

Zoals eerder vermeld bestaat België uit drie gewesten: het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit zorgt ervoor dat ook instanties die zich bezighouden met het specifieke gewestelijk natuurbeleid in België zich verhouden volgens deze gewesten.

Zo, bevindt zich onder de Vlaamse overheid de *Vlaamse Milieumaatschappij* (Vlaamse Milieumaatschappij, z.d.), onder de Waalse overheid *Wallonie service public: Environnement* (Wallonie, z.d.) en voor de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel zet *Leefmilieu Brussel* zich in voor de bevoegdheden omtrent milieu, dierenwelzijn en energiebeleid (Leefmilieu Brussel, z.d.).

2.2.2. ONAFHANKELIJK INSTANTIES

Naast de wettelijke instanties zijn er ook onafhankelijke instanties die zich inzetten voor de natuur. Zo kent Vlaanderen onder meer de vzw *Vogelbescherming Vlaanderen* die zich inzet als natuurbeschermingsorganisatie en koepel voor diverse opvangcentra van vogels en wilde dieren in het Vlaams Gewest (Vogelbescherming Vlaanderen, z.d.) . Een andere gekende is de vzw *Natuurpunt* die instaat voor het beheren en beschermen van kwetsbare natuur in Vlaanderen. Het Waalse gewest kent onder andere de zustervereniging van het Vlaamse Natuurpunt, vzw *Natagora*. (Natuurpunt, z.d.)

Ook in Brussel zijn de verenigingen *Natagora* en *Natuurpunt* actief. Naast hen zijn er nog een tal van buurtverenigingen die actie ondernemen op de schaal van hun wijk. Zo is er de vzw *Bruxelles Nature* die dienst doet als koepelorganisatie van verenigingen en bewonerscomités (Bruxelles Nature, z.d.). Maar de belangrijkste organisatie voor dit onderzoek is met zekerheid de vzw *Moineaux & Biodiversité*.

Volksgezondheid
Veiligheid van de Voedselketen
Leefmilieu

Fig. 35. Logo FOD Volksgezondheid Veiligheid en Leefmilieu. FOD Volksgezondheid Veiligheid en Leefmilieu, z.d.

bruxelles environnement leefmilieu brussel .brussels

Fig. 36. Logo Leefmilieu Brussel. Leefmilieu Brussel, z.d.

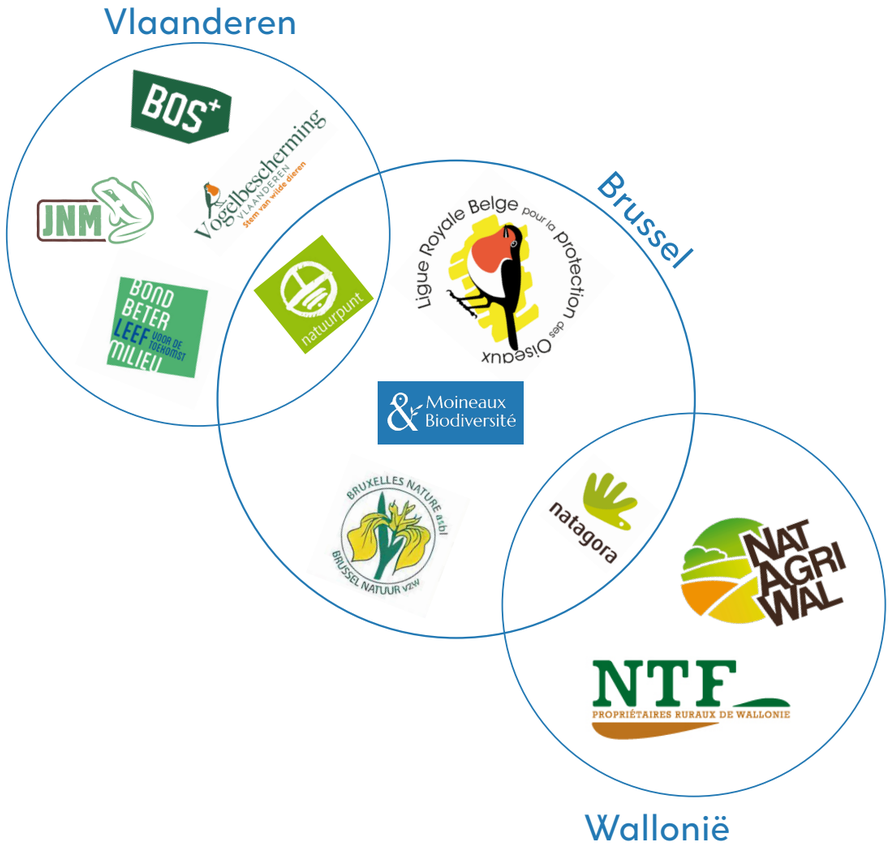
Wallonie environnement SPW

Fig. 37. Logo Wallonie environnement. Wallonie environnement, z.d.

VLAAMSE MILIEUMAATSCHAPPIJ

Fig. 38. Logo Vlaams Milieumaatschappij. Leefmilieu Brussel, z.d.

Fig. 39 Overzicht onafhankelijke instanties. Eigen illustratie, 2026.

2.2.3 MOINEAUX & BIODIVERSITÉ

De Brusselse vzw *Moineaux & Biodiversité* is ontstaan in 2016 na de voorstelling van het nieuwe wijkcontract voor de wijk Morichar-en-Transition in Sint-Gilis. Enkele bewoners hadden hun bezorgheid gemeld nadat er in het contract geen sprake was van omgang met de aanwezige vogels. Als gevolg hiervan kwam er een burgerdynamiek op gang en in samenwerking met MaisonEcoHuis van de gemeente Sint-Gilis, ontstond de eerste mussengroep.

Daarop volgend starten in diverse gemeenten nieuwe burgerdynamieken. In 2019, ontving de gemeente Schaarbeek een subsidie om het project *Moineaux 1030 (Mussen 1030)* op poten te zetten. Dit project bouwt voort op de reflecties en initiatieven die in Sint-Gilis alvast werden opgesteld en tracht drie strategische doelstellingen te bereiken:

1. De populatie van de huismus die op het grondgebied van de gemeente wordt waargenomen, vergroten;

2. Doelgroepen (burgers, scholen, bouwspecialisten ...) sensibiliseren voor de uitdagingen omtrent biodiversiteit in een stad;

3. De doelgroepen een zorgzame kijk geven op de vogelwereld en hen omvormen tot autonome actoren voor verandering.

Hierin werd duidelijk dat de tools die in het kader van *Moineaux 1030* zijn ontwikkeld, gedeeld moesten worden met andere mussengroepen. Op die manier kon er een methodologisch kader ontwikkeld worden waaraan alle bestaande en toekomstige mussengroeperingen zich kunnen inschrijven.

In mei 2022 volgde de officiële lancering van de koepelgroep *Moineaux & Biodiversité*. (Moineaux & Biodiversité, 2024)

2.2.4 OP MUSSENSAFARI

Op zondag 15 maart 2026 om 10 uur in de ochtend werd ik verwacht om samen met enkele andere mus-enthousiastelingen, onder begeleiding van Erik Etienne van de vzw *Moineaux & Biodiversité*, op zoek te gaan naar de huismus in Brussel.

Met mijn camera en verrekijker op zak stond ik klaar aan het afgesproken startpunt bij de Héliportlaan. Terwijl we wachtten tot de groep zich vervolledigde begon er alvast een luid ge-'chif' in de achtergrond te spelen. Iets verder vlogen twee mannelijke huismussen de struiken uit om zich te plaatsen tussen de terrasboord van het terras aan de overkant. Meneer Etienne wist me te vertellen dat de mus zowel een 'chif' als een

Figuur 40. Groepsfoto na mussensafari in Brussel en Schaarbeek. Erik Etienne, 2026

'chaf' geluid maakt. De 'chif' wordt gebruikt door de huismus om te zeggen "Ik ben hier!", terwijl de 'chaf' door de mannelijke mus wordt gebruikt om aan de vrouwtjes te melden "Kom maar af!".

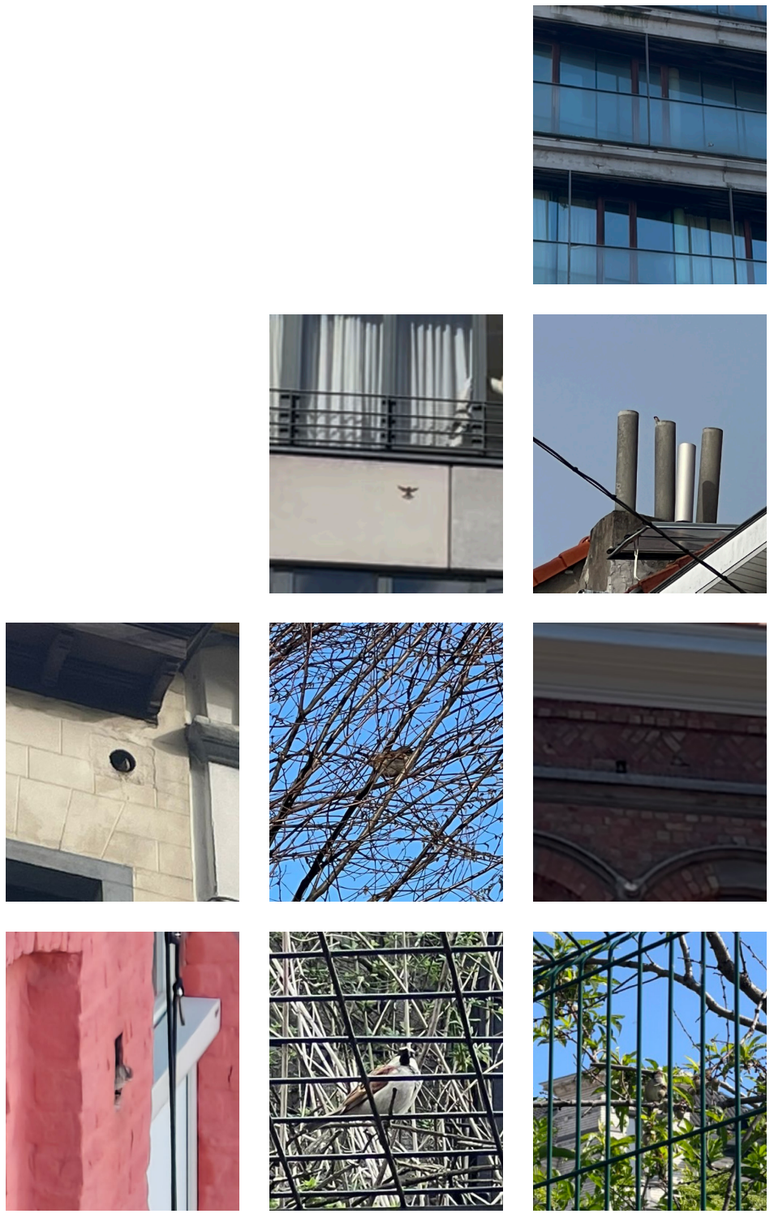
De mussen die we zagen, kon je een beetje vergelijken met iemand die veel te veel koffie heeft gedronken. Zo zaten ze nog geen twee seconden neer op de terrasrand vooraleer ze wat heen en weer startten te huppelen en vlogen dan in volle vaart opnieuw de struik in. Daar pakten ze één of twee happen van een door de mens gehangen vogelvetbol om dan sneller dan het licht terug op de terrasrand te gaan zitten. Dit tafereel gebeurde onophoudelijk en was vrij waanzinnig om te aanschouwen.

Er werd ook uitgelegd dat mussen een voorkeur hebben voor natuurlijke holtes boven nestkasten. Het is daarmee dat de ongerenoveerde gevels van gebouwen een gewilde woonst is binnen de vastgoedmarkt van de mus. Helaas bevind niet enkel de menselijke vastgoedmarkt zich in de problemen. Door de groeiende renovaties verdwijnen de holtes uit het straatbeeld en krijgt de mus het moeilijker om een geschikte nestplaats te vinden. Daarbij stelt de mus ook enkele eisen voor de geschikte woonplaats. Zo moet er zich in de buurt wasplaatsen en voedsel te vinden zijn. Wat me een beetje deed denken aan de *five-minute city* waar de mens ook neigt naar een stad waar alles zich bevind binnen een een straal van vijf minuten van de woonst.

Tijdens de rest van de wandeling werd het duidelijk dat mussen niet bang zijn om zich in alle mogelijke holten te steken. Zo merkten we een huismus op die zich in een waterevacuatiebuis had geplaats en op die manier het park aan de overkant in de gaten hield. Of de mus die zich tussen het raamborduur had genestelt. Het zijn ludieke wezens die op één of andere manier zich altijd in onze buurt zullen plaatsen. Alleen is het nu tijd voor ons om hen ook de ruimte te geven zodanig dat we parallel met elkaar kunnen leven. Wat ik meeneem van deze safari in het Brusselse, is dat we nu een inspanning moeten maken om in de toekomst ervan te kunnen profiteren.

Figuur 41. Fotoreportage van de wandeling . Eigen foto's, 2026.

2.3 WAARNEMINGEN IN BRUSSEL

Om te weten te komen waar het leven van de mus zich daadwerkelijk afspeelt, was het van groot belang om met de hulp van anderen op zoek te gaan naar het voorkomen van de huismus in Brussel.

Daarvoor heb ik gebruik gemaakt van de website *waarnemingen.be*, het grootste Belgische platform voor het verzamelen en delen van natuurwaarnemingen dat beheerd wordt door vzw *Natuurpunt* (Natuurpunt, z.d.), en een eigen gestartte WhatsApp Community waarin in leden vrij waren om hun waarnemingen in te sturen.

De combinatie van de twee platformen verbreedde het onderzoek en zocht naar een manier om ook mensen binnen mijn eigen kringen warm te maken voor de huismus.

Figuur 42. WhatsApp Code. Whatsapp, 2026.

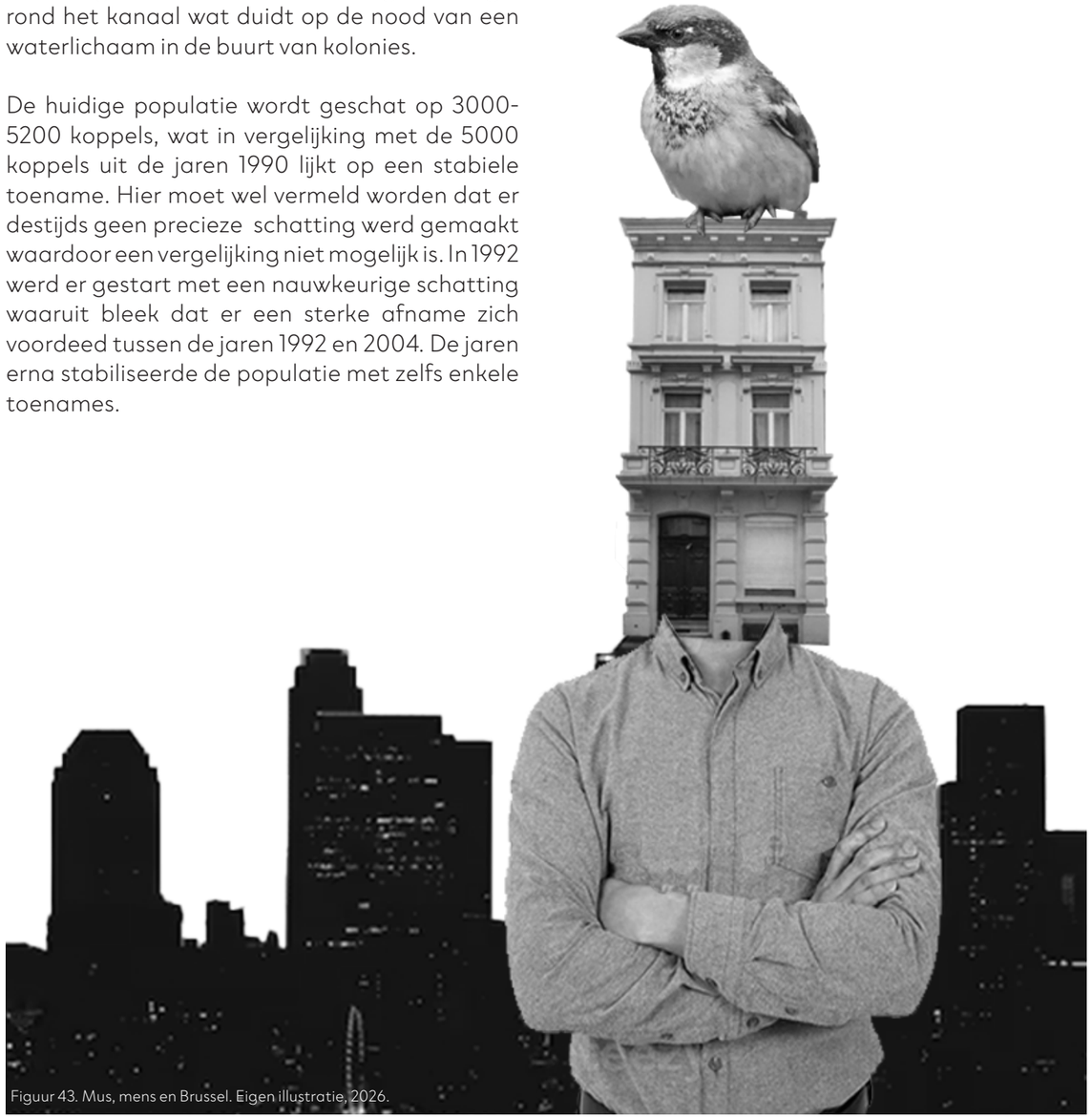
2.3.1. HUIDIGE TOESTAND IN BRUSSEL

Zoals we reeds weten is de huismus nauw verbonden aan de mens. Ze begeeft zich graag in de menselijke omgeving en is een vertrouwde verschijning in de Brusselse wijken. Van de 198 vakken waarin het onderzoek van *Natagora* Brussel verdeelde, werd de huismus in 140 vakken teruggevonden, maar is op verschillende locaties aan de rand verdwenen.

Zoals op figuur 44 te zien is, volgen de waarnemingen van de huismus de stedelijke context. Op plaatsen waar er amper bebouwing is, bijvoorbeeld rondom en in het Zoniënwoud, is de huismus ook niet te vinden. Daarentegen is de soort in grotere aantallen aanwezig in de regio rond het kanaal wat duidt op de nood van een waterlichaam in de buurt van kolonies.

De huidige populatie wordt geschat op 3000-5200 koppels, wat in vergelijking met de 5000 koppels uit de jaren 1990 lijkt op een stabiele toename. Hier moet wel vermeld worden dat er destijds geen precieze schatting werd gemaakt waardoor een vergelijking niet mogelijk is. In 1992 werd er gestart met een nauwkeurige schatting waaruit bleek dat er een sterke afname zich voordeed tussen de jaren 1992 en 2004. De jaren erna stabiliseerde de populatie met zelfs enkele toenames.

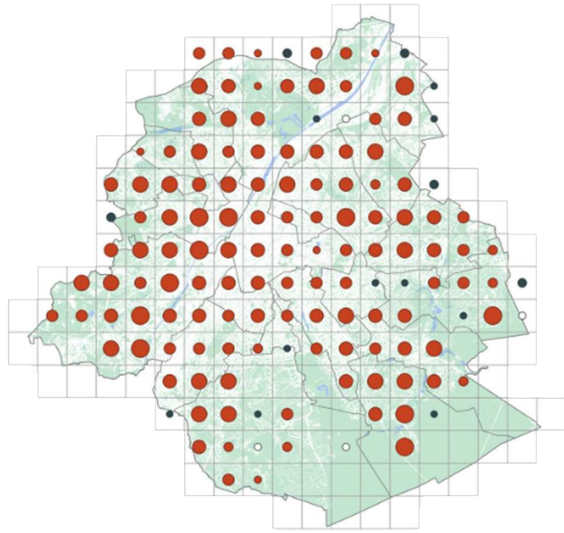
Volgens de *Atlas des oiseaux nicheurs de la Région de Bruxelles-Capitale* liggen de huidige aantallen nog steeds ver onder die van vroeger. Zo ook, kan elke verdere aantasting van haar stedelijk leefgebied dit fragiele evenwicht verstoren. Om de situatie in stand te houden is het behoud van bekende nestlocaties via burgerinitiatieven en politieke maatregelen noodzakelijk. (Phailes et al., 2024)

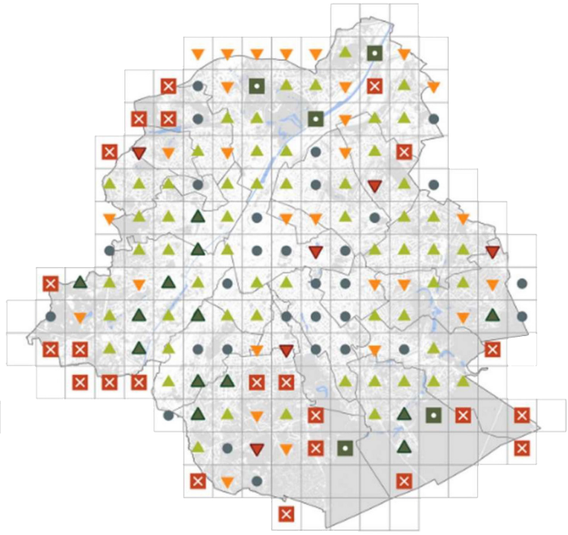
Figuur 43. Mus, mens en Brussel. Eigen illustratie, 2026.

De *Atlas des oiseaux nicheurs de la Région de Bruxelles-Capitale* maakt gebruik van zes abundantieklassen of met andere woorden, klassen die het aantalsterkte van een broedvogel weergeeft binnen een bepaald gebied. Deze werden gedefinieerd om de broedende aantallen in elk rastervlak weer te geven. De waarnemers schatten de abundantie aan de hand van een semikwantitatieve schaal in zes klassen:

klasse	aantal
1	1 - 5 koppels
2	6 - 10 koppels
3	11 - 20 koppels
4	21 - 40 koppels
5	41 - 80 koppels
6	meer dan 80 koppels

Figuur 44. Overzicht broedbewijzen en hoeveelheid koppels in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Phailes et al., 2026.

Figuur 45. Overzicht evolutie koppels t.o.v. tellingen 2000-2004. Phailes et al., 2026.

6 maart 2026 (50.8610014, 4.3648640) Schaarbeek

Figuur 46. Ingestuurde observatie: huismus in oud stelling gat. Yasmine Amrani, 2026.

2.3.2. EIGEN BEVINDINGEN

Gedurende een periode van ongeveer drie maanden, van 20 februari tot 13 mei 2026, werden waarnemingen verzameld via het platform Waarnemingen.be en een zelf opgerichte WhatsApp Community onder de naam 'huismus. moineau.house sparrow'. Alle gebruikte waarnemingen situeren zich binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

In totaal leverde dit onderzoek 63 bruikbare waarnemingen op, waarvan 36 afkomstig zijn van Waarnemingen.be en 25 via de WhatsApp Community binnenkwamen. Vanaf midden maart paste Waarnemingen.be hun website aan, waardoor coördinaten niet langer beschikbaar waren bij de observaties. Nieuwe waarnemingen vermeldden enkel nog een gemeente, wat het onmogelijk maakte om de omliggende zone op omgevingskenmerken te onderzoeken en ze dus buiten beschouwing moesten blijven.

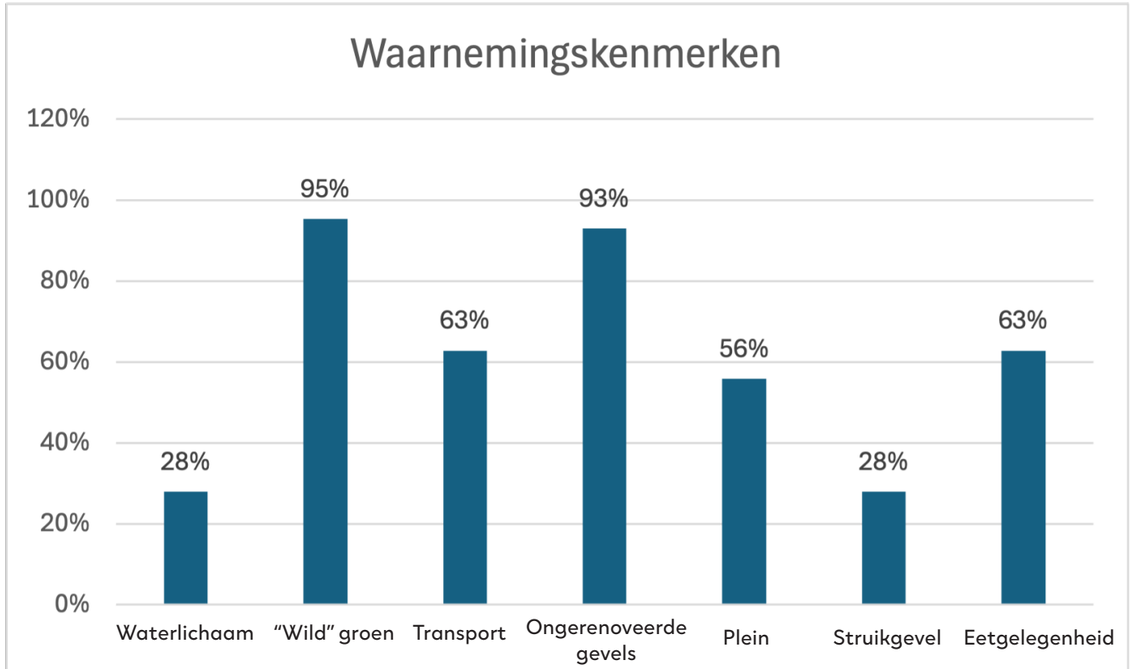
Daarnaast werden wederkerende waarnemingen uit de dataset gefilterd, waardoor het uiteindelijke aantal bruikbare waarnemingen op 43 uitkwam. (Zie bijlage, p. 11)

Al bij de eerste waarnemingen viel op dat publiek vervoer en eetgelegenheden opvallend vaak in de buurt van de observatielocaties lagen. Tijdens de verdere analyse is nagegaan of dit wijst op een daadwerkelijke voorkeur van de mus voor dergelijke omgevingen.

Omdat het leefgebied van de huismus zich uitstrekt tot op ongeveer 200 meter van de nestplaats, werd voor elke waarneming onderzocht of er binnen die straal waterlichamen, 'wild' groen, haltes van het openbaar vervoer, pleinen of horecazaken aanwezig waren. Daarnaast werd per observatielocatie bekeken in hoeverre de gevels in de betreffende straat gerenoveerd waren en of er zich struikgevels bevonden.

2.3.3. CONCLUSIE

Dat de huismus in 27 van de 43 observaties in de buurt van eetgelegenheden werd aangetroffen, wijst erop dat de vogel een duidelijke voorkeur lijkt te hebben voor dergelijke omgevingen. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor is de aanwezigheid van achtergelaten etensresten, die de huismus geregeld naar deze plekken lokt.

Figuur 47. Grafiek waarnemingen. Eigen illustratie, 2026.

(2) Braakliggende grond met 'wild' groen. Google Maps, 2024.

(3) Braakliggende grond met 'wild' groen. Google Maps, 2024.

(4) Hoekwinkel. Google Maps, 2026.

(1) Braakliggende grond met 'wild' groen. Google Maps, 2024.

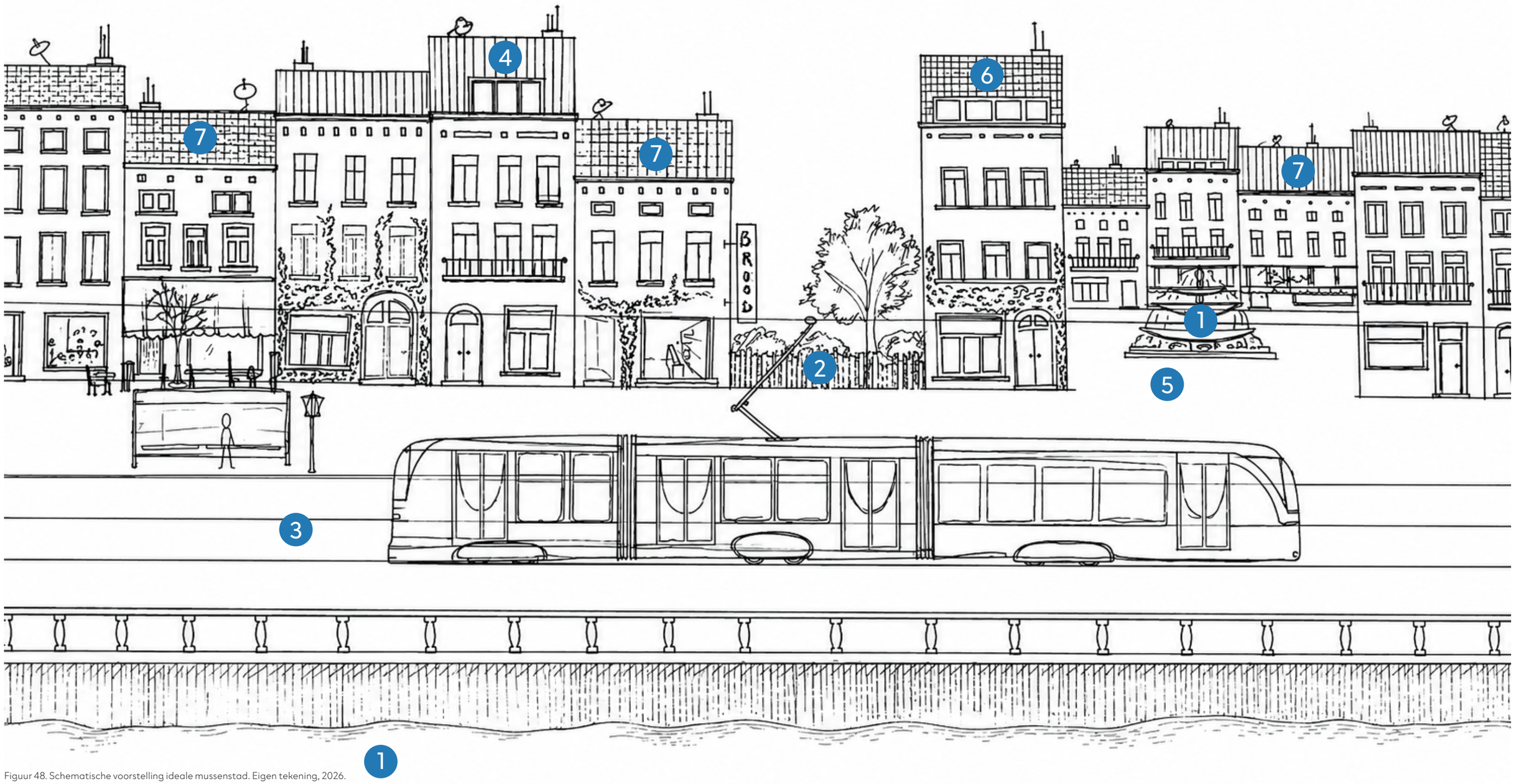
(5) Braakliggende grond met 'wild' groen. Google Maps, 2024.

(6) Snackbars. Google Maps, 2024.

(7) Snackbar. Google Maps, 2024.

Figuur 48. Schematische voorstelling ideale mussenstad. Eigen tekening, 2026.

1. Waterlichaam - 2. “Wild” groen - 3. Transport - 4. Ongerenoveerde gevels - 5. Publieke pleinen - 6. Groene gevels - 7. Eetgelegenheid

de huismus
+ de mens

De mens en de mus zijn geen onbekende. Dit hoofdstuk doet onderzoek naar relatie tussen beiden doorheen de geschiedenis.

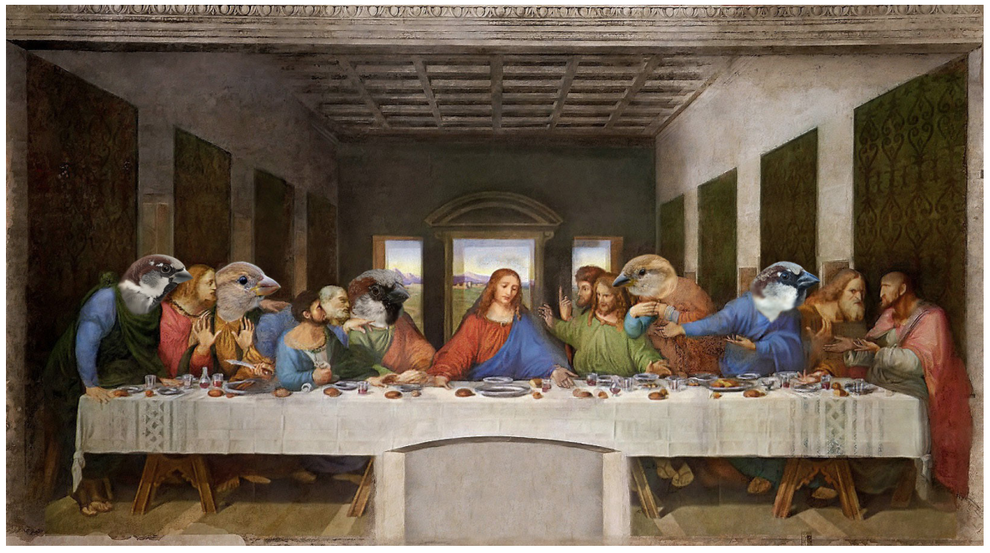
prehistorie | klassieke oudheid | middeleeuwen | vroeg moderne tijd | moderne tijd | eigentijd

3000 v.C. | 500 n.C. | 1500 n.C. | 1700 n.C. | 1950 n.C.

Figuur 49. Mussen door de tijd. Eigen collage, 2020.

de *mus*

+ de klassieke oudheid

Figuur 50. Het laatste mussenmaal. Eigen collage, 2026.

Regels van de gastvrijheid

1) Gastheren moeten gastvrij zijn tegenover gasten en hen voorzien van een bad, eten, drinken en geschenken.

2) Gastheren voorzien de gast van een veilige begeleiding naar hun volgende bestemming.

3) Het wordt als onbeleefd beschouwd om gasten vragen te stellen, of zelfs maar te vragen wie ze zijn, voordat ze klaar zijn met de maaltijd die hen wordt aangeboden.

(Hom. Od. 9.252–255)

3.1 DE MUS EN DE KLASSIEKE OUDHEID

Mussen (*Passer*) zijn geen ongekende vogels in tijden van de Grieken en de Romeinen. Dieren in het algemeen zijn veelzijdig aanwezig in de kunst en literatuur. Ze werden ingezet als symboliek voor karaktereigenschappen die ook in de mens terug te vinden zijn. (Finlay 2024)

De relatie tussen mens en mus in het Romeinse Rijk kan benoemd worden als als een liefdevolle wisselwerking. De mus was niet bang om zich te nestelen in of op woning, daarom was de vogel ook een gekende bezoeker van de Romeinse huishoudens. Deze soort werd gezien als een gast die zich vriendelijk verhoudde ten opzichte van de mens met als gevolg dat het niet ongepast was de gastvrijheidswetten van Homerus toe te passen op deze vogels. (Borthwick 1988) Deze wetten vormen een cruciaal systeem in de Illyas en Odyssee van de Griekse dichter Homerus en beschrijven de verhouding tussen gast en gastheer. (Pache 2020) De verhouding is ook gekend onder de term 'Xenia' in het Oud Griekenland, afstammend van het woord 'Xenos' dat vreemdeling betekent. (Reece 1993)

Behalve de vogelvrije mus is er ook een notie dat sommige mussen als huisdier werden gehouden. In het Latijn verwijzen ze niet naar een 'huisdier' maar naar '*deliciis habere*' wat vertaald wordt als 'als geliefde hebben'. Hierbij komt er een liefkozende gedachte naar voren ten opzichte van deze dieren. Om wille van hun vermogen om plezier te creëeren door zang, uiterlijk en gezelschap waren de vogels zeer gewenst. Zo gewenst zelfs dat de term '*in aues morbosus*' of '*vogelgek*' als concept werd teruggevonden. (Green 2020)

Om terug te keren op de symbolische waarde dat de mus met zich meedraagt, wordt er verwezen naar de Sappho's hymne aan Aphrodite waar de strijdwagen van de godin van de liefde wordt voortgetrokken door mussen. De soort beaamd de kenmerken van vruchtbaarheid en wellust die parallel liggen met de voorstelling van de godin. (Green 2020)

3.1.1. DE MUS IN DE SCHRIJF- EN SCHILDERKUNST

De mus is niet alleen terug te vinden als metgezel in de stad, maar ook binnen de schrijf- en schilderkunst ten tijden van de klassieke oudheid.

Zo schreef de Latijnse lyricus Caius Valerius Catullus (87 v. Chr. - 57 v. Chr.) een gedicht over de dood van de mus van 'zijn meisje'. Volgens bronnen zou dit verwijzen naar zijn geliefde Lesbia aan wie hij een reeks gedichten schreef, maar hier is nog geen bewijs voor gevonden. Als we kijken naar het emotionele kader waarin het gedicht zich bevind dan kan er gesteld worden dat Catullus de dood van de mus gebruikt als aanleiding om de kwetsbaarheid in intieme relaties te onderzoeken. Hoewel het gedicht zeker en vast over het huisdier gaat weerspiegelt het een bredere emotionele afhankelijkheid die Catullus bezit ten opzichte van zijn geliefde. (AllPoetry n.d.) Als er dan gekeken wordt naar de plausibilieit dat mussen als huisdieren gehouden werden, kan er gesteld worden dat deze soort zeker gehouden werden ten tijden van de Romeinen. Vooral kinderen hielden op een sentimentele manier mussen, bij ouderen speelde de laag van prestige meer een rol. Volwassenen die op een sentimentele manier omgingen met hun huisdieren werden beschouwd als kinderlijk en over emotioneel. (Green 2020)

Catullus, Carmina 3
Treur, o Venus en Cupido's,
en alle andere charmante mensen:
de mus van mijn meisje is dood –
de mus, de vreugde van mijn meisje,
die zij meer liefhad dan haar eigen ogen.
Want hij was honingzoet en kende
de dame net zo goed als een meisje haar moeder kent,
en hij bewoog zich niet van de schoot van dat meisje,
maar huppelde nu eens hier, dan weer daar,
en tjirpte voortdurend alleen voor zijn meesteres,
hij die nu de schimmige reis maakt
naar daar, waar men ontkent dat iemand terugkeert.
Maar moge het jullie slecht vergaan, kwade schaduwen
van de hel, die alle mooie dingen verslinden.
Jullie hebben mij zo'n mooie mus ontnomen.
O, kwade daad! O, ellendige kleine mus!
Nu zijn door jullie daden de ogen van mijn meisje,
gezwollen van het huilen, rood.

Een ander voorbeeld van de mus in de kunst is te vinden in de stad Pompeii. Pompeii raakte in 79 na Christus bedolven onder een laag vulkanisch materiaal. Door deze gebeurtenis bleef de tijd in de stad werkelijk stilstaan. Gedurende tunnelwerken in het jaar 1594 werd de stad herontdekt, maar pas in 1748 werd deze wederom opgegraven. (UNESCO 2024) Doordat de stad onaangeroerd bleef voor meer dan 1500 jaar, bleven ook de aanwezige architectuur en kunst intact. Tijdens de opgraving van Pompeii, stootte onderzoekers zo ook op een tal van fresco's in de kamers van Romeinse woonsten. (Parco Archeologico di Pompei 2025) Een fresco is een muurschildering die met waterverf op een natte kalkondergrond wordt aangebracht. Eén van deze teruggevonden fresco's is 'Het Tuinlandschap', gevonden in de Villa van de Gouden Armband. Dit werk verbeeldt de vogels die mogelijks gezien werden in de tuinen van Pompeii. Centraal bovenaan vinden we de huismus terug. Volgens Wilhelmina Jashemski, een Amerikaanse geleerde over de stad Pompeii, is de aanwezigheid van de huismus in Pompeii verzekerd. Deze huismus kent waarschijnlijk een origine in de Vruchtbare Halvemaan, een gebied in het Midden-Oosten, en was sindsdien een permanente toevoeging aan het Romeinse Rijk. (Ancient Rome n.d.)

Figuur 51. Caesar met mus. Eigen collage, 2026.

Figuur 52. Tuinlandschap Pompeii. Fresco, 45 n. Chr.

de *mus*

\+ *Mao* *Zedong*

Jonge pioniers! Kinderen!
Strijd tegen de mussen en verhoog de voedselproductie!

Figuur 53. The fight to eliminate sparrows and increase food production . Chen Xiaoxi, 1958.

3.2. DE MUS EN MAO

De mus heeft ook al enkele zwaardere periodes achter de rug. Ten tijden van *De Grote Sprong Voorwaarts* gestart door Mao Zedong, werd de mus weerspiegeld als grote boosdoener.

3.2.1. DE GROTE SPRONG VOORUIT

De Grote Sprong Voorwaarts, ook wel gekend als *The Great Leap Forward,* was een rampzalig economisch en industrieel hervormingsprogramma voor de Volksrepubliek China dat Mao in 1959 lanceerde.

In grote lijnen was dit programma geïniteerd om het land in sneltempo te industrialiseren en al het privé-eigendom om te zetten naar staatseigendom. Hierbij kwamen ook nog eens onrealistische productiedoelen en politieke repressie bij kijken. De combinatie mondde uit in de grootste door de mens veroorzaakte hongersnoden in de geschiedenis waarbij naar schatting zo een 15-40 miljoen mensen omkwamen. (Brown, 2012)

3.2.2. DE VIER PLAGEN

De Vier Plagen-campagne maakte deel uit van *De Grote Sprong Voorwaarts* als realisatie van Mao's denkwijze over de natuur. Mao was er namelijk van overtuigd dat natuur ondergeschikt moest zijn aan de menselijke wil. Eén van Mao's uitspraken luidde: "Laat de hoge berg zijn hoofd buigen, laat de rivier wijken." (Steinfield, 2018)[1]

Hoe hij die natuur onderschikte uitte zich in de *Vier Plagen*-campagne. Een eerste invalshoek was de volkshygiëne. Ratten, muggen en vliegen moesten uitgemoord worden omwille van hun rol in het verspreiden van ziektes zoals de pest en tyfus. China had al eeuwen te maken gehad met deze ziektes en deze oplossing paste in de visie van een bredere communistische volksgezondheidspolitiek. (Pariona, 2017)

De overige plaag was de mus. De mus werd bestempeld als dief tussen de landbouwgronden. Zo, zou ze de graangewassen en zaden opeten van de landbouwgewassen. Daarom werd het volk opgedragen om alle mussen uit de moorden want volgens de eenvoudige maar volledige foutieve logica betekent dat minder mussen gelijk staat aan meer graan. Alhoewel mussen inderdaad ook graaneters zijn, voeden ze hun jongen exclusief met insecten wat hun een natuurlijke vijand maakt van gewasschadelijke pesten zoals bladluizen. Aangezien er een politieke repressie heersde, werden waarschuwende biologen het zwijgen opgelegd. Daardoor leerden boeren veel te laat dat de mus eigenlijk hun beste vriend was in het bestrijden van insecten. (Frank et al., 2025)

3.2.3. ECOLOGISCHE KETTINGREACTIE

Door de uitroeiing van de mus werd het natuurlijke ecologisch evenwicht uit balans gehaald. Het ecologisch evenwicht is een stabiele toestand waarbij populaties van planten, dieren en micro-organismen in balans zijn met elkaar en hun omgeving.

De landbouwproductie werd verwoest door het elimineren van de mus. Sprinkhanen hadden geen natuurlijke predator meer waardoor hun aantallen in grote mate begonnen toe te nemen en deze zich massaal gingen voeden met de aanwezige gewassen. Dit vernietigde de landbouwproductie, waarbij de rijstproductie het hardst werd getroffen. Op advies van de Chinese Academie van Wetenschappen beëindigde Mao de mussenuitroeiing en verving hij de vogels door wantsen op de lijst. Maar de schade was al aangericht: de sprinkhanen zwermden over het platteland zonder mussen in zicht. De situatie werd zo erg dat de Chinese overheid mussen begon te importeren vanuit de Sovjet-Unie. (Dvorsky, 2016)

3.2.4. DE WAARDE VAN DE MUS

Net als alle andere dieren dragen vogels, en speciefiek de mus, bij aan het bewaren van het ecologisch evenwicht. Met als schoolvoorbeeld wat er in China is gebeurd, wordt het belang van het onderhouden van dit evenwicht niet meer dan duidelijk. Wanneer één schakel uit het voedselweb wordt verwijderd onstaat er een kettingreactie-effect dat de natuurlijke balans tussen soorten verstoort, waardoor sommige populaties ongecontroleerd groeien en andere instorten, met vaak onvoorspelbare en schadelijke gevolgen voor het volledige ecosysteem.

[1] *Dit idee van menselijke suprematie over de natuur was overigens niet uniek aan Mao, ook de modernistische architectuur koesterde een vergelijkbaar geloof in de maakbaarheid en beheersing van de natuurlijke omgeving.*

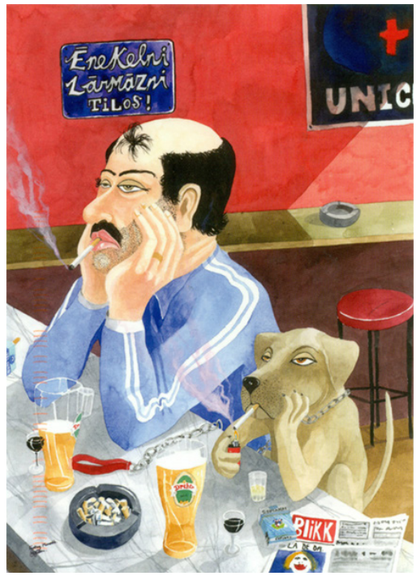

Figuur 54. Jongen die dode mussen vasthoudt gedurende de Vier Plagen. Onbekend, circa 1958.

de huismus + de tafel

Dit hoofdstuk bevat een zoektocht naar de relatie tussen de mus en de tafel als gedeelde habitat.

4.1 TAFELEN MET DIEREN

Figuur 55. Fucking Miserable. Marcus Goldson, 2002.

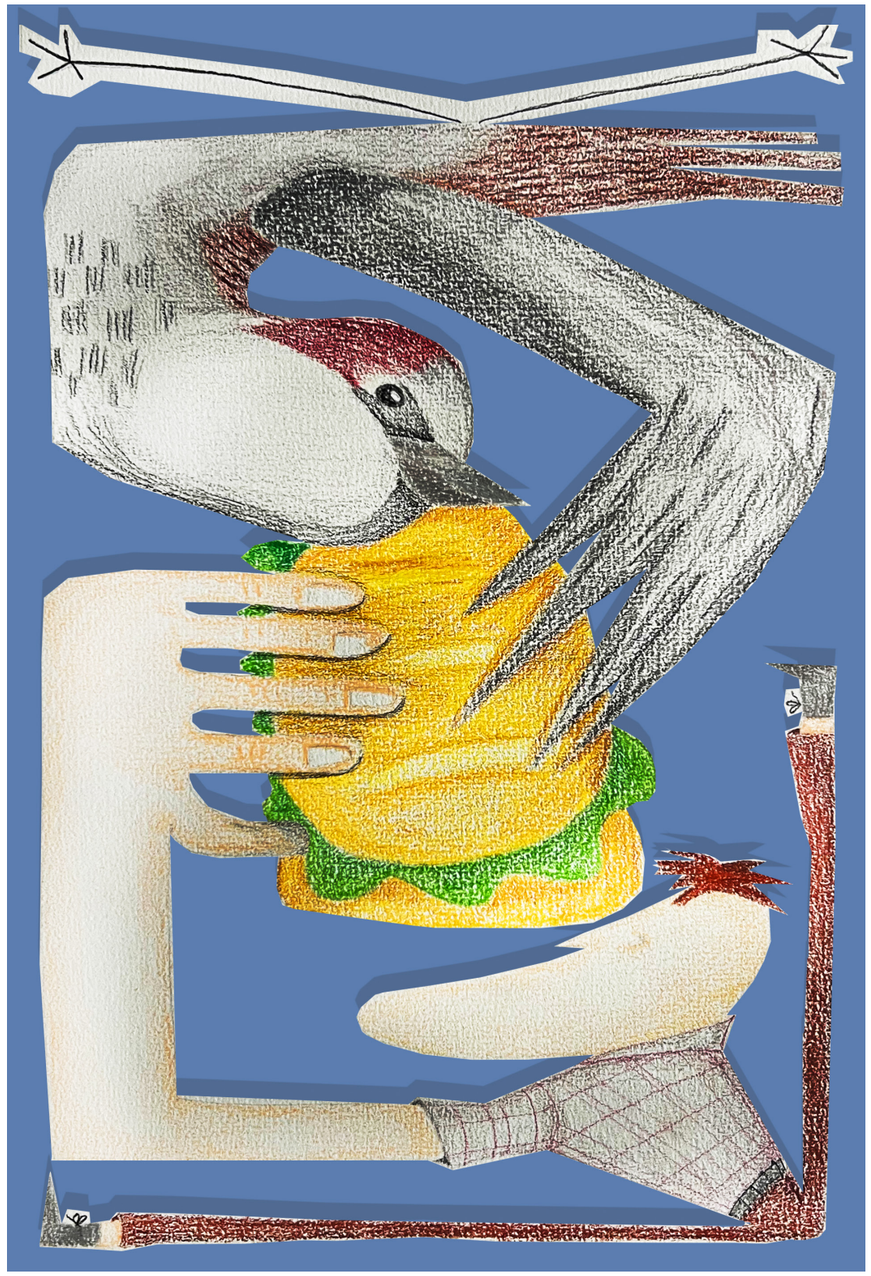
...is het een verlangen van de mens?

Wie terugblikt op de sprookjes en verhalen waarmee we zijn opgegroeid, ontdekt een opvallend terugkerend fenomeen. Van Alice in Wonderland tot Ratatouille: wanneer de mens vrij mag fantaseren, duikt steevast het beeld op van mens en dier die samen aan tafel zitten. Niet van de fles gerukt, want we projecteren al eeuwenlang menselijke eigenschappen op dieren. Maar hoe vertalen we deze fantasie naar de realiteit?

Figuur 56. Alice in Wonderland aan tafel met de bosbewoners . Sir John Tenniel, 1865.

Figuur 57. Filmstil uit de film Het Grote Verhaal van Winnie De Poeh. Disney, 1977.

Figuur 58. Filmstil uit de film Ratatouille. Disney Pixar, 2007.

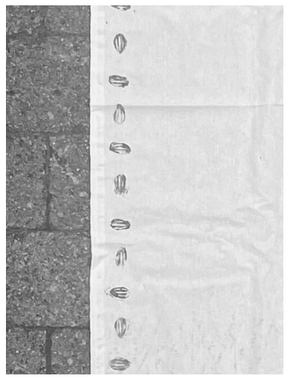

YING & YANG, 2026

Kleurpotlood, papier & photoshop

De relatie tussen mus en mens is gekend onder het nom van cultuurvolger. De mus is een slim en bedachtzaam wezen dat zich liet leiden naar waar de mens eten voorzag. De verbinding tussen mens en mus is daarom gekenmerkt door voedsel. Voedsel dat ook binnen een specifieke perimeter te vinden moet zijn. Dit werk brengt een ode aan die connectie tussen mens en mus, de yin en zijn yang die samen in de stad te vinden zijn.

DE TAFELDOEK, 2026

Katoen, textielverf, bestek, een bord & een koffietas

250 x 150 cm

Dit werk is een snede door alle lagen van mijn onderzoek. Aangezien mijn thesis draait rond de tafel als gedeelde habitat tussen mus en mens is het gebruikte medium een katoenen doek dat de afmetingen kent van een doorsnee tafellaken. Op het doek is een mus afgebeeld. Deze mus is gecreëerd door een samenstelling van afdrukken van ordinaire elementen die je terugvindt op een tafel. Net zoals in klassieke tafellakens is er een variërend motief aangebracht aan de rand van het doek. Het motief is een zonnebloempit die verwijst naar de deelgemeente Schaarbeek. In Schaarbeek is een levendige Turkse en Marokkaanse gemeenschap waar het gekend is om gezouten zonnebloempitten als tussendoortje te eten. Onbewust vallen deze pitten op de grond en voeden mussen zich met één van hun favoriete snacks.

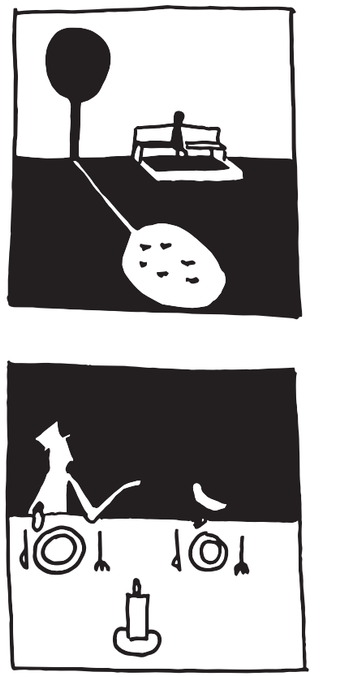
DE MUSEL'JKE MAAT, 2026

Multiplex populier, PVC buizen & acryl verf

100 x 100 x 30 cm

Dit werk is een ontwerpend onderzoek naar de maten van mus en mens en hoe deze zich verhouden tot elkaar. Een analyse van de tafeletiquette van de mens is samengebracht met de ruimtelijke afmetingen van de mus. Dit is zodanig gedaan dat beide voldoende beweegruimte hebben om elkaar te groeten en samen te malen. Zoals de mus verplaatst de mens zich naar de grond om de maaltijd te delen en bevinden zich centraal het eten dat de mens (on)-bewust voorziet voor de mus.

de huismus
+ architectuur

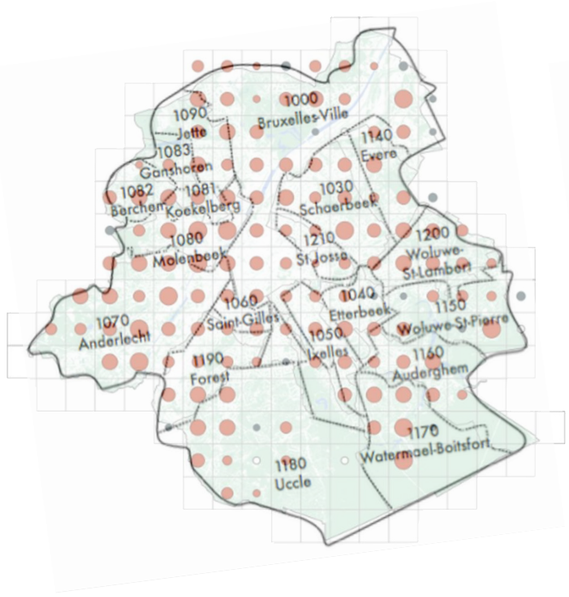
Figuur 59. Wisselwerking vogel en mens. Eigen illustratie, 2026.

1. STELLINGNAME

De problematiek omtrent de huismus in Brussel is een actueel gegeven. Hoe we omgaan met onze stad heeft impact op haar populatie. Het opgeven en negeren zal niet alleen gevolgen hebben voor de soort maar ook voor onszelf als mens. Zoals eerder vermeld, duidt de afwezigheid van de huismus aan dat het niet goed gaat met ons leefmilieu in de stad. Hoe kunnen we onze gedachtengang veranderen zodanig dat we samen kunnen leven?

2. AFBAKENEN GRONDGEBIED

Om dieper op het onderwerp in te kunnen gaan is het van belang om toe te spitsen op een specifiek grondgebied. Daarvoor heb ik gekozen om de deelgemeente Schaarbeek van dichterbij te bekijken. Die keuze vloeide uit de redelijke aanwezigheid van de huismus die volgens de cijfers licht stijgen en stabiel blijven. Maar stabiliteit kan snel omslaan. (Phailes et al., 2026)

Figuur 60. Overzicht broedbewijzen en hoeveelheid koppels in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Phailes et al., 2026.

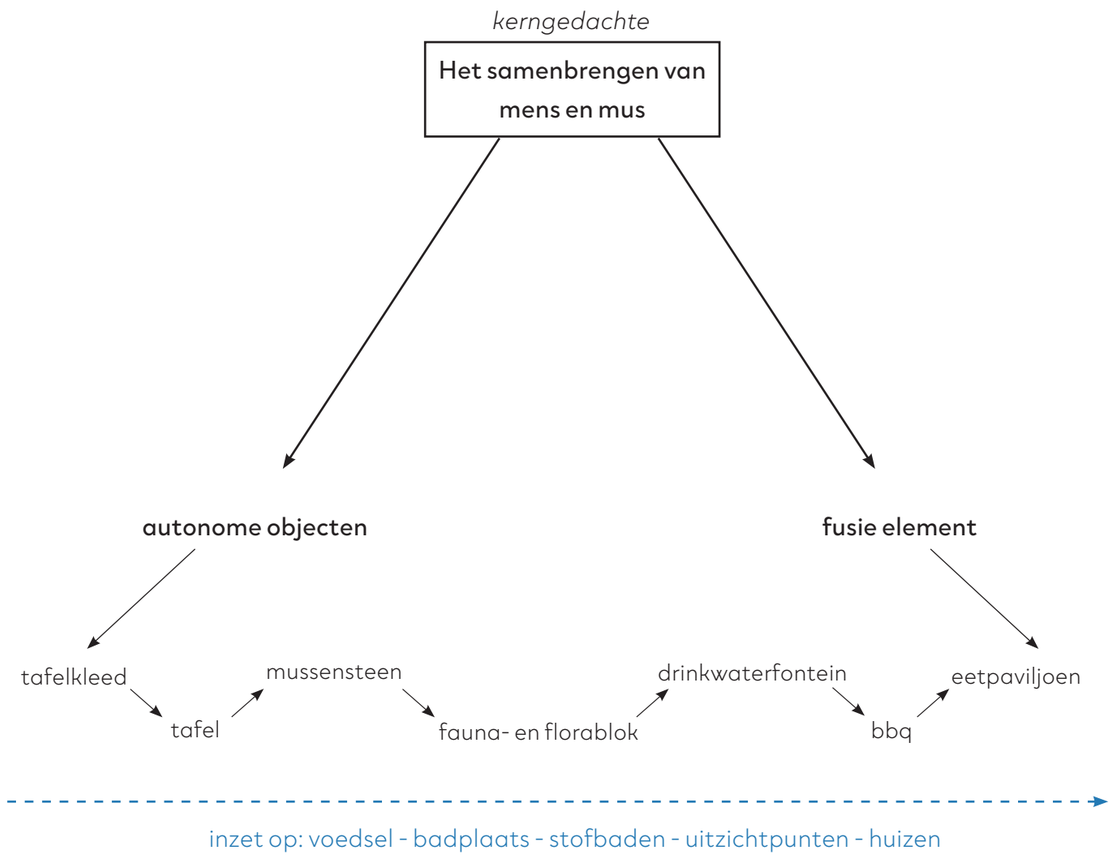

Figuur 61. Overzicht evolutie koppels t.o.v. tellingen 2000-2004. Phailes et al., 2026.

Figuur 62. Mapping waarnemingen huismus in Schaarbeek. Eigen illustratie, 2026.

Figuur 63. Schema ontwerpstrategie. Eigen illustratie, 2026.

3. ONTWERPSTRATEGIE

Mussen zijn voornamelijk zaad- en graseters, maar vullen hun menu ook aan met insecten. Om een goede toevoer van voedsel te voorzien moet een stad voldoende groen ruimte bezitten waar planten en insecten kunnen leven. Ook, is de soort sterk afhankelijk van de nabijheid van water en stof. Daarom plaats deze ontwerpstrategie zich eerst op de schaal van autonome objecten die in een stad noodzakelijk zijn om niet alleen de integratie van voedsel, planten, insecten, water en stof te bevorderen maar ook om de stad voor de mens leefbaarder te maken.

De tweede stap speelt in op de kerngedachte waar voedsel een bindende factor wordt tussen mens en mus. Het is een zoektocht naar een fusieobject dat in de stad instaat voor het samenbrengen van mensen aan de hand van het initiëren van een publiek kook- en eetpaviljoen waar de huismus haar plaats in de stad terug kan vinden.

Deze installaties creëren een typologie die niet alleen in Schaarbeek ingezet kunnen worden maar ook elders in Brussel.

Figuur 64. 'Infield' levende installatie van Linda Tegg voor ArkDes gebouw in Zweden. Johan Dehlin, 2020.

Project: Infield
Jaar: Zomer 2020
Locatie: Stockholm, Zweden
Uitvoerder: Linda Tegg

Het project *'Infield'* transformeert de verharde parkeerplaats aan de ingang van ArkDes, het museum voor Architectuur en Design in Stockholm, naar een biodiverse weide die gedurende het seizoen leven verzamelt. Het is een uitnodiging om deel te nemen aan die verzameling, om tijd door te brengen tussen duizenden planten en andere levensvormen zoals vogels, insecten en reptielen, en simpelweg het samenzijn te ervaren op een gedeelde plek in een gedeelde tijd.

De planten in de installatie zijn representatief voor de planten die voorkomen in de Zweedse *infields*, dat zijn omheinde weiden die vaak grenzen aan een boerderij. (Linda Tegg, 2020)

Deze *infields* ontstonden met de ontwikkeling van de landbouw. Het vee voorzag de binnenvelden van voeding, terwijl de planten in de binnenvelden werden geoogst als hooi. Deze natuurlijke cyclus leidde tot een enorme biodiversiteit[1]. Als een binnenveld wordt verlaten, neemt de natuur het over en verandert het land weer in bos. Zweedse binnenvelden behoren tot de rijkste ter wereld wat betreft plantensoorten. Er zijn nog maar een klein aantal van deze unieke habitats overgebleven in Zweden. (ArkDes, 2020)

Voor mij persoonlijk, zie ik het werk als een manier om op een simpele wijze het uiterlijk van een stad te veranderen waarbij er een positief effect zich voordoet op de biodiversiteit.

Hoe het één een reactie uitlokt op het ander en zo in evenwicht blijft. Op een manier waar planten geplaatst zijn in begrensde ruimte, de plantenbak, en door een aaneenschakeling van verschillende gelijken een geheel vormen.

Het is zo ook dat ik de autonome objecten in de stad wil aanpakken. Het zijn schakels in een groter geheel om de biodiversiteit in de stad te bevorderen.

[1]*Natuurlijke meststoffen geven zwakkere en zeldzamere soorten ruimte om te groeien, kunstmest bevoordeelt dominante soorten. (Molenaar, 2025) Regelmatig maaien zorgt voor een armere bodem die het moeilijkere maakte voor dominante soorten maar waarop bloemrijke graslanden konden floreren. (Valkó et al., 2011)*

4. MATERIALITEIT - STEEN

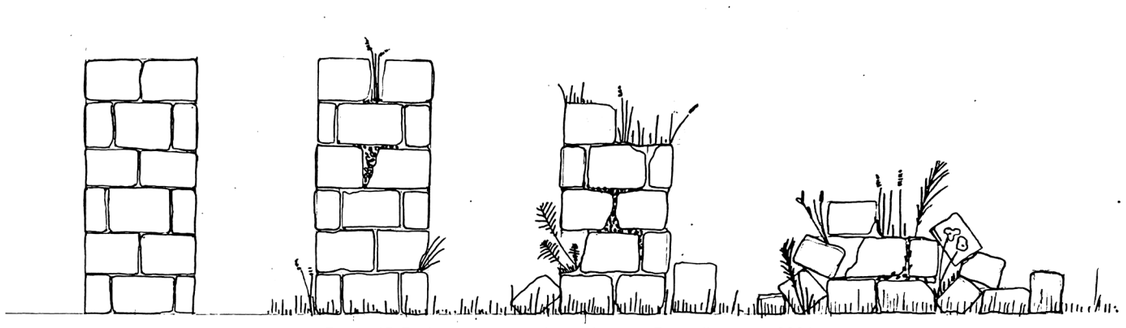
Aangezien de interventies zich zullen plaatsen in een publieke context is het van belang dat de keuze van materiaal zekere stevigheid met zich meedraagt. Daarom is er gekozen om gebruik te maken van steen, en specifieker de holle betonblok van 39 op 19 op 19 cm.

Dit type materiaal is gekenmerkt door zijn gewicht en soliditeit, waardoor het in een stedelijke omgeving zeker zijn plaats vindt.

Ook het Brusselse karakter is terug te vinden in het gebruik van bouwstenen. De ontelbare herenhuizen die door Brussel strijken zijn opgebouwd uit bouwstenen met elk hun eigen ritme.

Door gebruik te maken van een product dat in massa aanwezig is en iedereen gekend is, is er een mogelijkheid om een nieuwe blik te werpen in plaats van iets nieuws uit te denken waarvoor mensen eerst nog overtuigd moeten worden.

Tot slot geeft de textuur van de betonblok de mogelijkheid aan klimplanten en mossen om zich te hechten en zo ruimte te bieden voor flora.

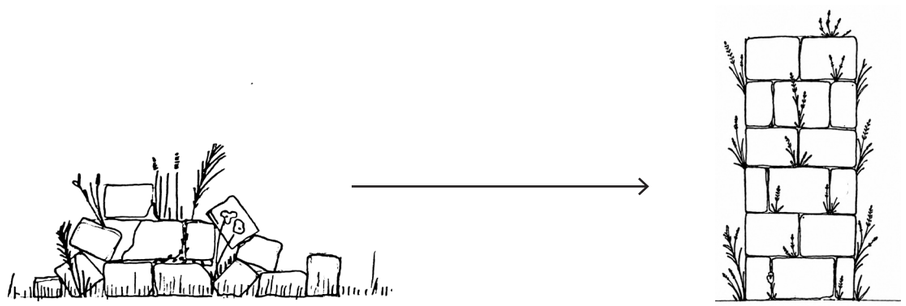

Figuur 65. Evolutie van een gebouwde muur. Eigen illustratie, 2026.

5. GEBRUIKSPRINCIPE

Wanneer een klassieke stenen muur gebouwd wordt gebruikt men mortel. Als er niet omgekeken wordt naar deze muur zal die doorheen de tijd een proces van degradatie meemaken. Kenmerkend aan dit proces is dat planten hun weg vinden op de muur. Ze komen daar toevallig doordat hun zaden door de wind zijn meegenomen en zich tussen kiertjes vestigen zoals bij muurbloemen of ze gebruiken de muur als hechtiging zoals bij de klimop. (Wildeweer, 2023)

Nu komt de vraag naar boven hoe we een muur kunnen construeren die instant plantengroei toelaat zonder eerst in verval te geraken.

Figuur 66. Schema muur. Eigen illustratie, 2026.

Figuur 67. Afbeelding uit het boek 'Walls of Aran'. Sean Scully, 2005.

Drystacking of stapelen wordt gebruikt om droge constructies te bouwen. Muren geconstrueerd volgens dit principe blijven staan door de zwaartekracht, door dat ze in elkaar passen of door dat ze in elkaar grijpen. Op deze manier is er geen nood aan substanties zoals cement, mortel of lijm.

Het gebruik van stapelmuren is al gekend sinds de prehistorie en is de oudste vorm van bouwen met stenen. Ze komen nog steeds terug in gebieden waar er een grote hoeveelheid aan steen aanwezig is zoals Schotland, Ierland en Noord-Engeland. Daar worden ze vooral ingezet als begrenzing van akkers en weiden. (Wikipedia, z.d.)

Gestapelde muren hebben een positieve bijdrage aan de biodiversiteit door hun spleten en holtes waar dieren een habitat in kunnen vinden, maar ook planten zich aan kunnen binden. Denk maar aan korstmossen. (Gowlland, 2024)

Figuur 68. Louis Le Roy tussen 'zijn' Eco Kathedraal in Wildam. Peter Wouda, 2007.

Project: Eco Kathedraal
Jaar: start 1970 - hopelijk nooit
Locatie: Wildam, Nederland
Uitvoerder: Louis Le Roy

De Eco Kathedraal is een onderzoek van filosoof en 'eco'tect Louis Le Roy waarin de tijd, de natuur en de bouwende mens de variabelen zijn. De bouwsels die Le Roy al stapelende produceert zijn niet voorbedacht. Maar dat wil niet zeggen dat zijn creaties chaotische hopen afval zijn, het zijn juist nauwkeurig gelegde stenen. Waterpas op elkaar. Het project groeit ook niet in de conventionele zin. Het is nooit af. Je zou kunnen stellen dat het tien jaar geleden even af was al het over twintig jaar zal zijn. (Vollaard, z.d.)

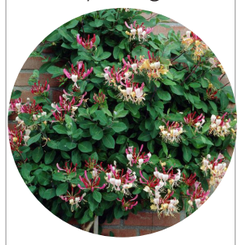
Een ecokathedraal is een plek waar plant, mens en dier samenwerken. Door het stapelen van 'afval' stenen onstaat er een constructie die planten en kleine dieren toelaat in de constructie te nestelen. (Le Roy Tuin, z.d.)

Figuur 69. Overzicht primaire planten ontwerp. Eigen schema, 2026.

PLANTEN

KLIM-

Kamperfoelie
Lonicera periclymenum

- Dagvlinders
- Nachtvlinders
- Rupsen
- Bladluizen
- Hommels

- Bloemen
  Siroop & thee
- Bladeren niet
- Vruchten niet

- Zon - halfschaduw
- Winterhard
- Muur, hek of pergola nodig

Klimroos
Rosa

- Dagvlinders
- Lieveheersbeestjes
- Rupsen
- Bladluizen
- Hommels & bijen
- Zweefvliegen
- Rozenkever

- Bloemen
  Salades, siroop, confituur
- Rozenbottel
  Thee, confituur & siroop
- Bladeren niet

- Volle zon
- Winterhard
- Muur, hek of pergola nodig

Klimop
Hedera helix

- Dagvlinders
- Lieveheersbeestjes
- Rupsen
- Bladluizen
- Hommels & bijen
- Zweefvliegen

- Giftig voor de mens
- Bessen voor vogels

- Schaduw tot volle zon
- Winterhard
- Klimt via hechtwortels, sturen via draad

VOEG-

Wilde tijm
Thymus serpyllum

- Dagvlinders
- Kevers
- Rupsen
- Bijen & hommels

- Volledig eetbaar
  Kruid, thee - medicinale werking (hoest, ...)

- Volle zon
- Winterhard
- Schraal, zand- of kalkgrond

Muurpeper
Sedum arce

- Dagvlinders
- Sprinkhanen
- Rupsen
- Kevers
- Bijen & hommels

- Bladeren beperkt eetbaar, opletten met overmaat (!)

- Volle zon
- Winterhard
- Schraal, zand- of kalkgrond

Muurleeuwenbek
Cymbalaria muralis

- Kleine dagvlinders
- Zweefvliegen
- Rupsen
- Bijen & hommels

- Eetbaar met mate
  Kruid & salades - medicinale werking (vit. C)

- (Half)schaduw
- Winterhard
- Droge, kalkrijke grond

VOET - VAN- MUUR-

Paardenbloem
Taraxacum officinale

- Dagvlinders
- Rupsen
- Bladluizen
- Hommels & bijen
- Zweefvliegen
- Kevers

- Volledig eetbaar
  Salades, siroop, wijn, thee - wortels kun je roosteren tot koffievervanger - medicinale werking (vochtafdrijver)

- Volle zon tot halfschaduw
- Winterhard
- Bijna elke bodem

Lavendel
Lavandula angustifolia

- Dagvlinders
- Nachtvlinders
- Hommels & bijen
- Zweefvliegen

- Volledig eetbaar
  Salades, siroop, thee, in desserts & kruid

- Volle zon
- Winterhard maar kwetsbaar
- Droog, schraal, goed doorlatend

Vogelmuur
Stellaria media

- Rupsen
- Hommels & bijen
- Zweefvliegen
- Kevers
- Bladluizen

- Volledig eetbaar
  Salades, smoothies, spinazie alternatief
- Geliefd door vogels!

- (Half)schaduw
- Winterhard
- Vochtige, stikstofrijke ondergrond

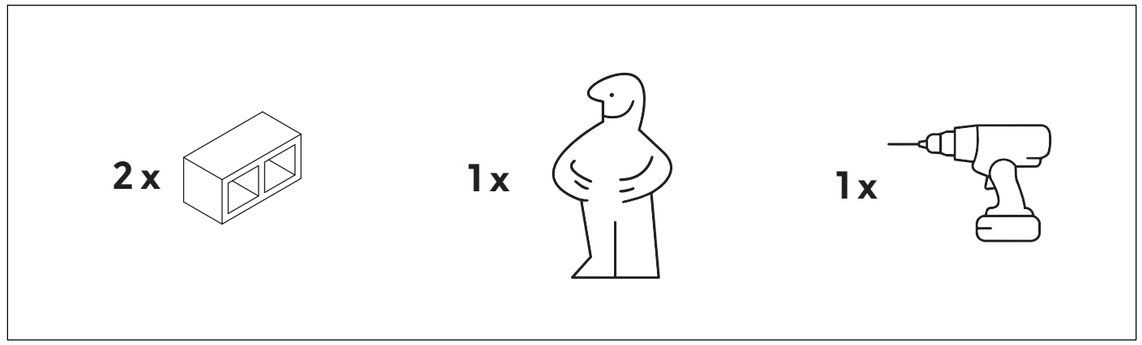
6. AUTONOME OBJECTEN
IN HET STRAATBEELD

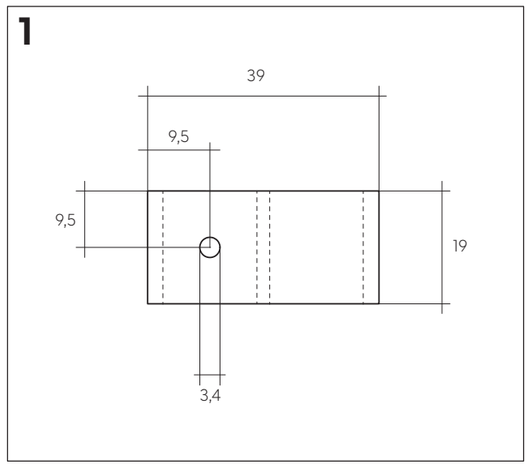
Autonome objecten in deze context zijn antwoorden op noden waar de stad mee kampt. Drinkbaar water in een publieke omgeving, net zo als fauna inclusieve constructies om de stad te helpen verkoelen en herkenpunten om bij te dragen aan de gemeenschap. Verder dan enkel de stedelijke noden te beantwoorden wordt er ook gezocht naar de manier waarop deze objecten een win-win zijn voor mens en mus.

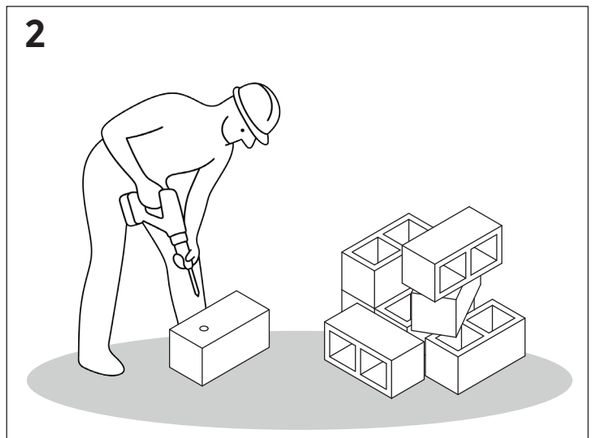
DE MUSSENSTEEN

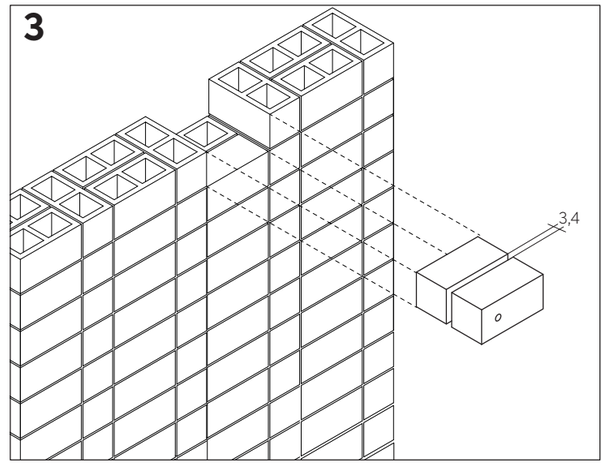
Door één enkel gat te boren van 34 mm in de holle betonblok en deze op 34 mm te zetten van de achterliggende steen, creëer je op een heel simpele manier een nestplaats die ideaal is voor de huismus. Plaats de combinatie in je gevel of buitenmuur op een hoogte van minimum 3 meter en je voorziet de huismus op een plekje in jouw buurt. Let op dat de steen afgedekt staat zodanig dat er geen overhitting plaatsvindt.

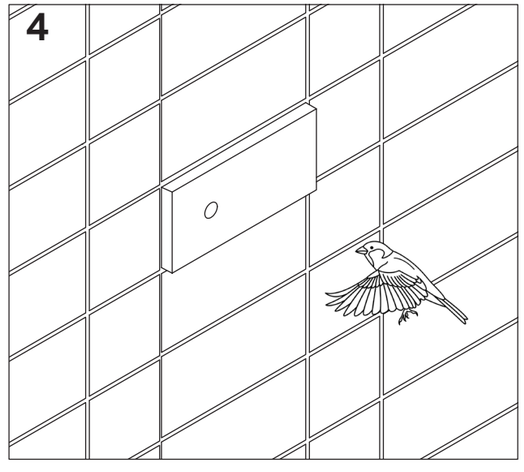
MUSSENSTEEN

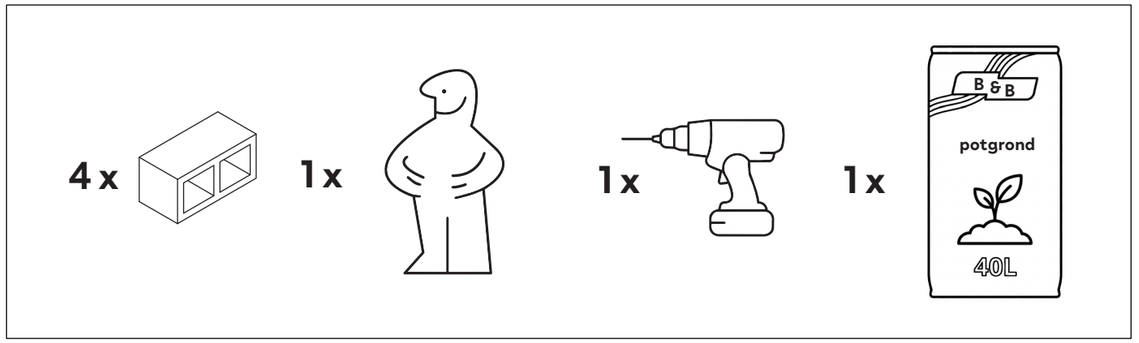

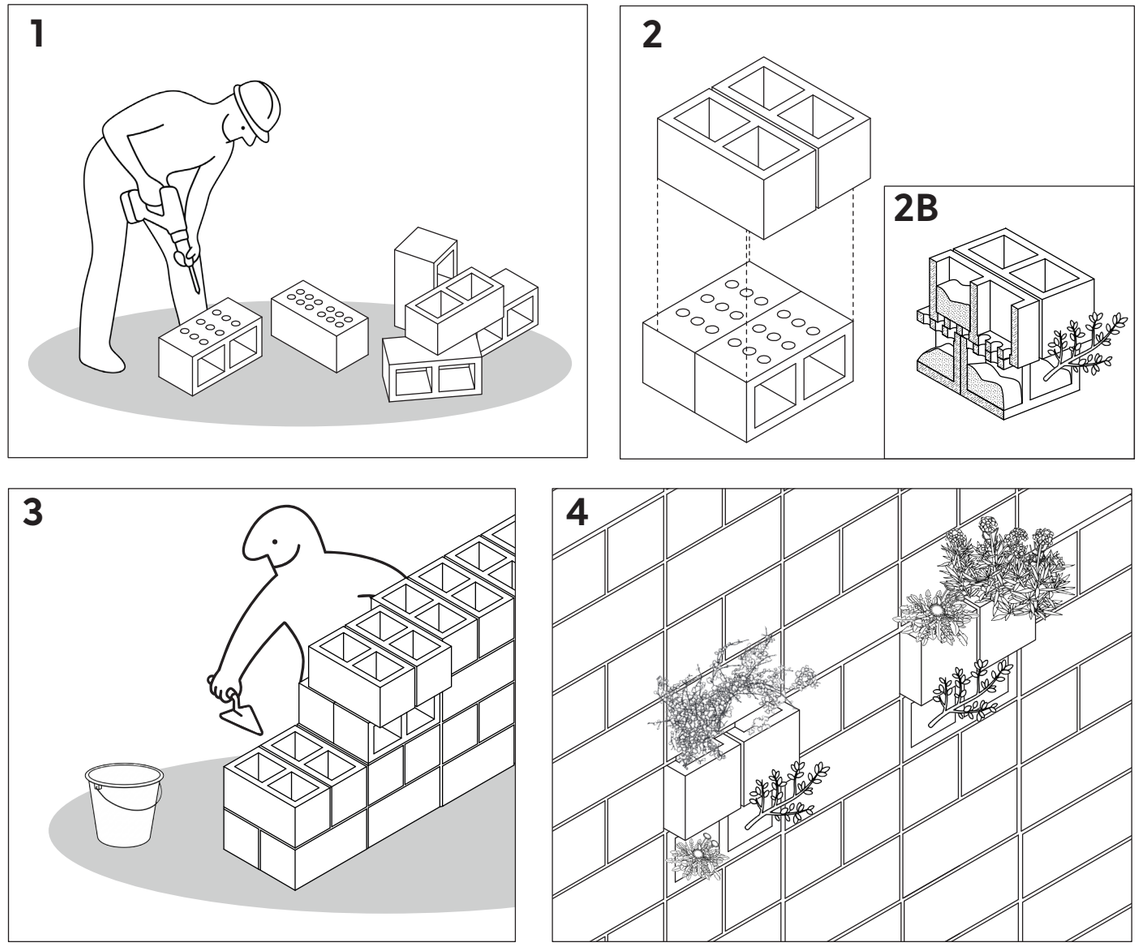
Figuur 70. Opbouw van een mussensteen. Eigen illustratie, 2026.

DE FAUNA- EN FLORABLOK

Als je openingen voorziet in vier holle betonblokken en deze op elkaar stapelt in een alternerend motief, die vult met potgrond en hier kruiden en andere planten insteekt; dan verkrijg je een waterdoorlatend blokken systeem dat mee in een muur of gevel gemetst kan worden. Dit geeft niet alleen ruimte aan kruidengroei op plaatsen waar dit niet op de grond kan verwezenlijkt worden, maar voorziet ook extra hoekjes en kantjes waar mussen, insecten en kleine planten graag gebruik van maken.

FAUNA - EN FLORABLOK

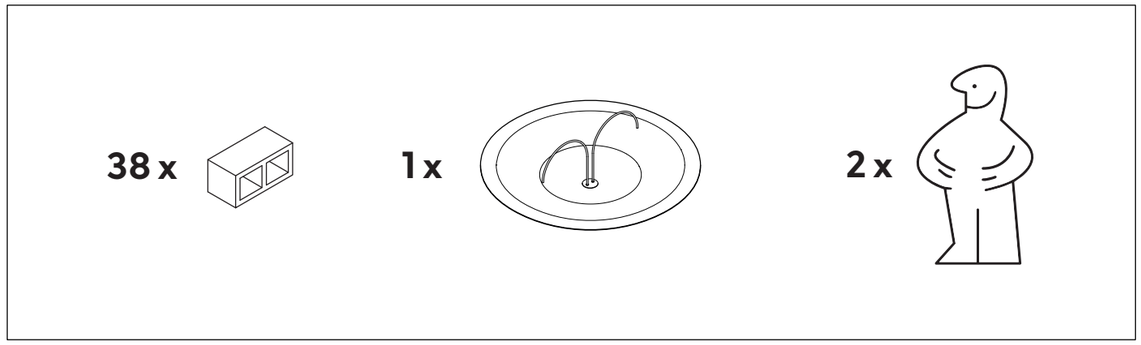
Figuur 71. Opbouw van een fauna-en florablok. Eigen illustratie, 2026.

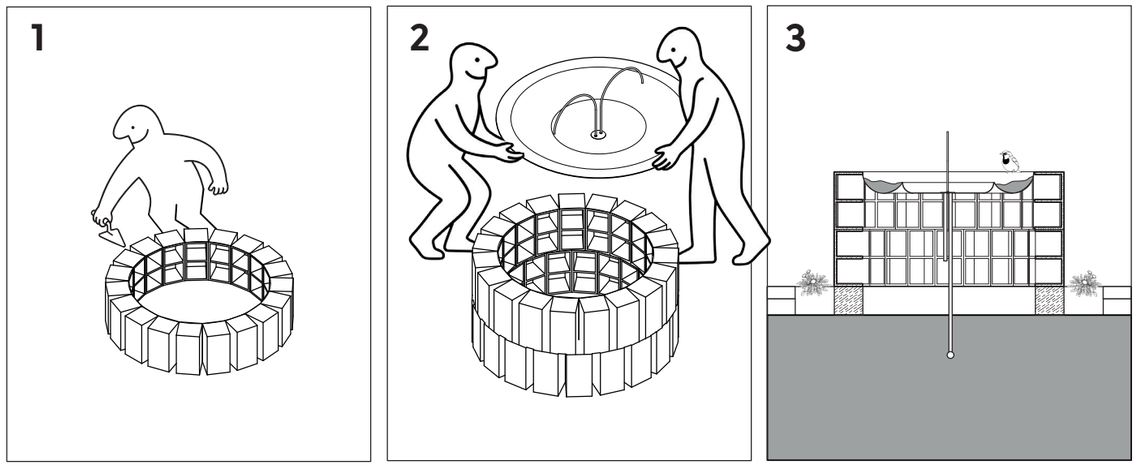
DE DRINKWATERFONTEIN

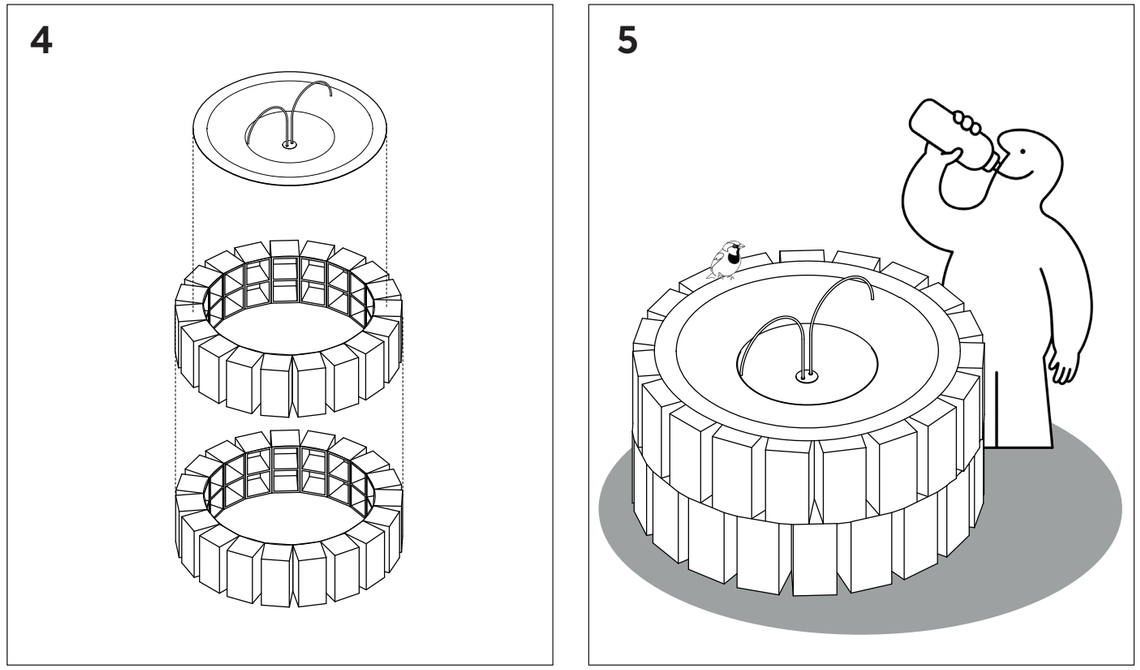
Drinkwater moet universeel gratis toegankelijk zijn.

Daarom is het in steden een troef om deze in te zetten voor haar bewoners. Als we het concept van het beschikbare drinkwater verbinden met een systeem dat niet alleen voordelig is voor de mens maar ook voor de mus, dan kunnen we stellen dat deze toevoeging een meerwaarde bezit voor haar stad en biodiversiteit. De fontein wordt geplaatst in een ronde vorm en voorzien van een waterbak waar het water uit de fontein terugkomt in de buitente kuip. Slechts wanneer er voldoende water inzit om de drempel te overschreiden, dan loopt het water weg naar de onverharde ondergrond en haar planten. Door het water in de eerste kuip te laten staan, biedt het de mogelijkheid aan de huismussen en andere vogels in de stad hun dorst ook te lessen.

DRINKWATERFONTEIN

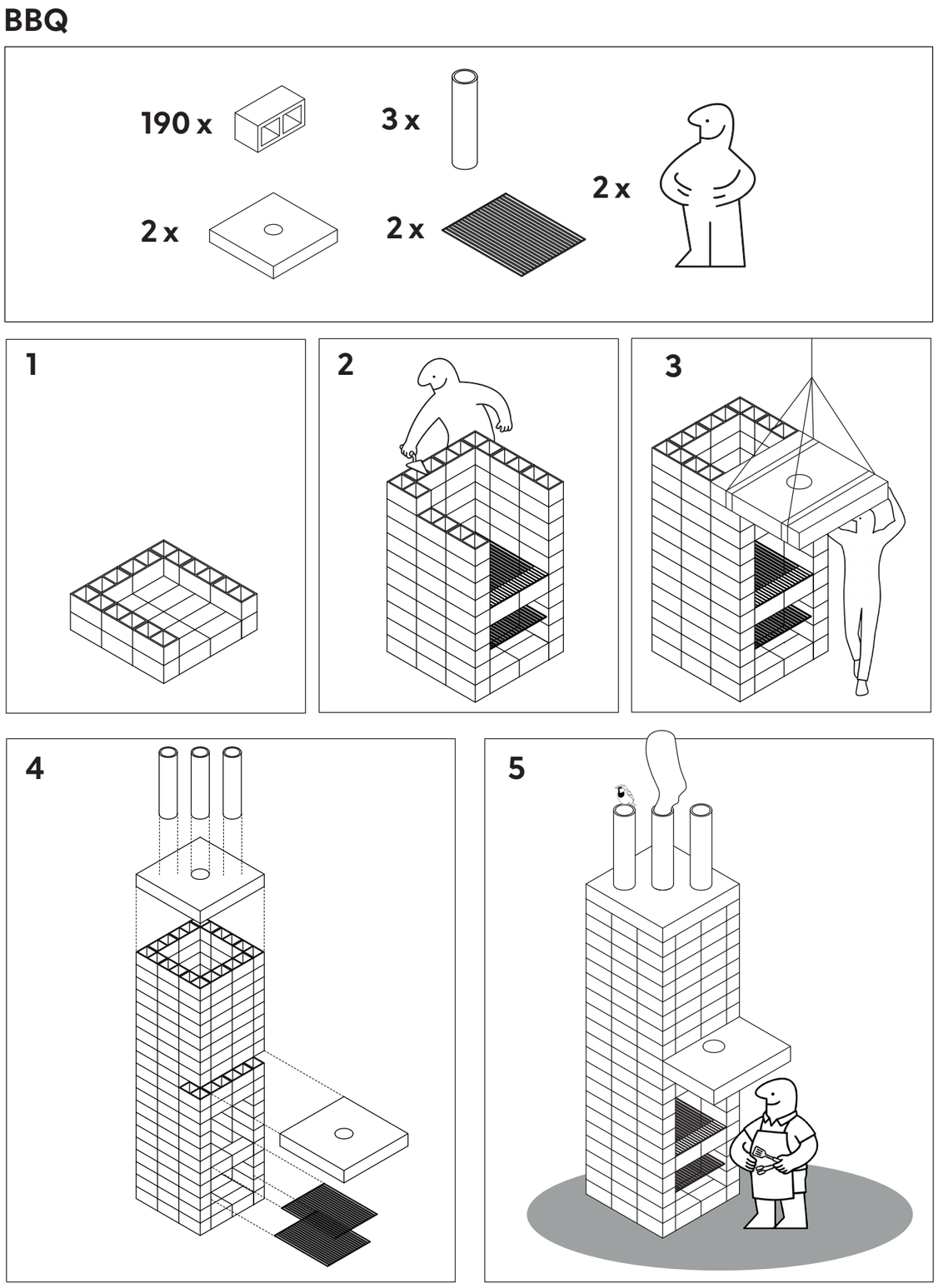

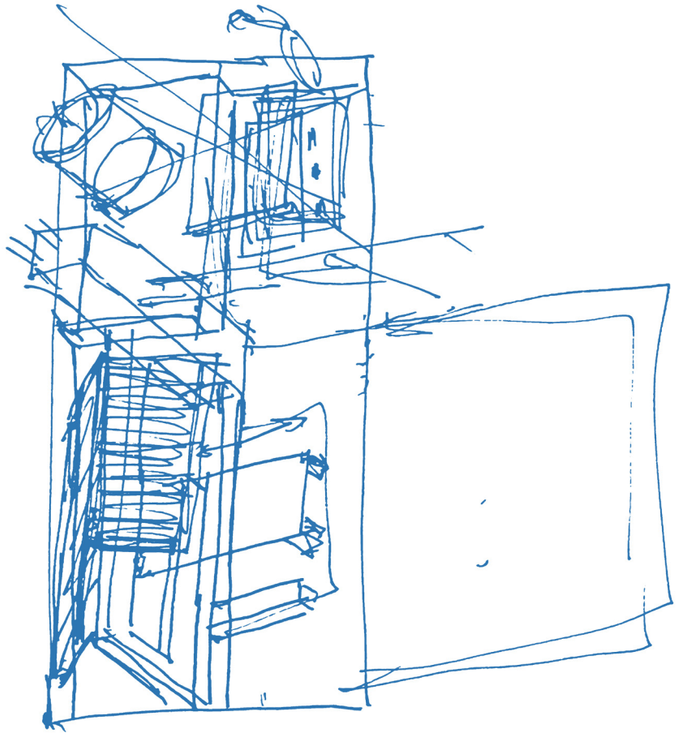
Figuur 72. Opbouw van een drinkwaterfontein. Eigen illustratie, 2026.

DE BARBECUE

Als er gekeken wordt naar andere landen kunnen we publieke bbq's terugvinden in rurale gebieden, maar wie zegt dat een bbq in de stad geen meerwaarde kan hebben? Als vertaling van de Brusselse schoorsteen krijgt dit element zijn eigen plaats in de stad. Het biedt de mogelijkheid aan mensen die niet de ruimte hebben in hun eigen woning om samen te komen met vrienden en familie en gebruik te maken van het publieke weefsel in de stad als hun tweede thuis. Bovendien vormt de barbecue een herkenningspunt in de ruimte waar mensen zich mee kunnen associeren, en net als de schoorstenen zullen ze gebruikt worden als zang- en uitkijkposten door huismussen en andere vogels van de stad.

Figuur 73. Opbouw van een barbecue. Eigen illustratie, 2026.

7. FUSIE ELEMENT
HET EETPAVILJOEN

Het eetpaviljoen is een fusie ontwerp waar alle eerder ontworpen objecten samenkomen in een geheel. Een plaats waar mus en mens samen kunnen drinken, eten en leven. Geplaatst in een zone die voldoet aan de check-list van de mus en een toegevoegde waarde biedt aan de context van de mens.

Het paviljoen kan verschillende vormen krijgen door het anders aan elkaar schakelen van de verschillende elementen. In dit onderzoek maak ik gebruik van het Lehonplein in Schaarbeek als case study voor het uitvoeren van een mogelijke vormenlijkheid.

Figuur 74. Schoorstenen landschap in Schaarbeek. Eigen foto, 2026.

Wanneer je het gelukt hebt om eens uit een dakraam in Brussel te staren, dan verschijnt een landschap aan schoorstenen. Schoorstenen met allemaal hetzelfde uiterlijk maar elk toch een beetje anders. De ene staat op een bakstenen sokkel, de andere op een betonnen ... maar steeds steken er drie of vier smalle cilinders uit. Als ik denk aan Brussel, dan denk ik aan die schoorstenen. Hoe ieder huis zijn schoorsteen draagt en zo samen de stad vorm geeft.

Figuur 75. Three Chimney House van T.W. Ryan. Ryan, 2020.

Figuur 76. House & Beeyard van bureau Okka. Okka, 2007.

Figuur 77. Vier schoorstenen op Deens rookhuis. Onbekend, z.d.

Project: Three Chimney House
Jaar: 2020
Locatie: Charlottes Ville, Virginia
Architect: T.W. Ryan Architects

De drie slanke, wit geschilderde schoorstenen rijzen maar liefst negen meter de hoogte in en vormen daarmee het hart van het concept: de monumentale schoorstenen die de koloniale architectuur van de regio kenmerken werden het bepalende element van het project. Zo, definiëren de schoorstenen de aanwezigheid van de architectuur in het landschap. (Goldberg, 2020)

Project: House & Beeyard
Jaar: 2025
Locatie: Hongarije
Architect: okka építésziroda

Bij het House & Beeyard van OKKA Architects in de Hongaarse Balatonhooglanden is de schoorsteen geen toevoeging, maar een overblijfsel: het meest archaïsche element van het huis, dat vuur, warmte en bewoning markeert. Het ontwerp vertrok vanuit een bouwvallig stenen huis waarvan de contouren bewaard bleven, maar volledig opnieuw werd opgetrokken met gerecupereerde stenen en lokaal basaltgruis. De schoorsteen belichaamt die spanning tussen oud en nieuw. (Divisare, 2024)

Project: Smoke House
Jaar: z.d.
Locatie: Bornholm, Denemarken
Architect: Onbekend

Op het Deense eiland Bornholm zijn de traditionele rookhuizen niet weg te denken uit het kustlandschap. Het roken gebeurt door vis op roosters boven elzenhout te hangen in een schoorsteen, en het zijn precies die grote, open schoorstenen die de gebouwen zo herkenbaar maken. Gudhjem had er ooit zo veel dat de stad “de stad van de 100 schoorstenen” werd genoemd. (Bornholm.info, z.d.)

Figuur 78. LIVD-pavilion Bergen. Elias Huse, 2022.

Figuur 79. Voorgevel Vitra Design Museum. Vitra., 2016.

Figuur 80. Deel van het wandelpad in Reus. Jordi Surroca, 2022.

Project: LIVD-pavilion
Jaar: 2022
Locatie:
Architect: Studenten Bergen Arkitekt Skole

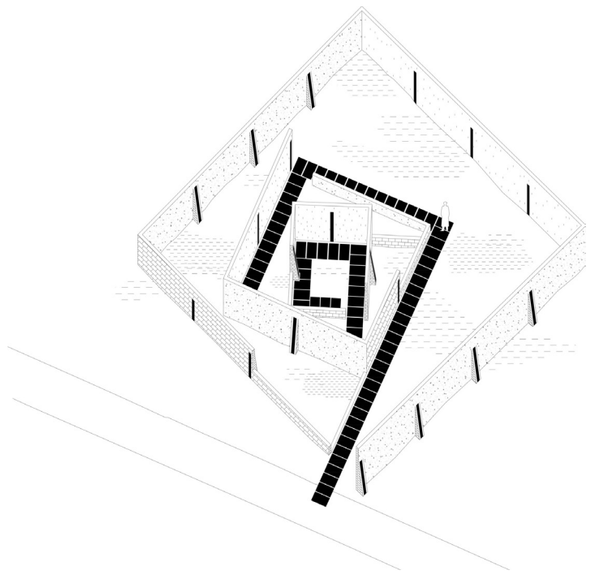
De vormentaal van het paviljoen kenmerkt zich door een eenvoudige, tektonische compositie waarin bakstenen wanden en houten balken de structurele logica zichtbaar maken, zonder decoratieve toevoegingen die de directe relatie tussen materiaal en constructie zouden verhullen. Met LIVD streefden de studenten naar de creatie van een nieuwe publieke sociale ruimte, waarbij de materiaalkeuze en het ruimtelijk ontwerp verbonden zijn met de specifieke plek aan het water. (Bergen School of Architecture, 2022.)

Project: Vitra Schaudepot
Jaar: 2016
Locatie: Weil am Rhein, Duitsland
Architect: Herzog & Meuron

De voorgevel van het Vitra Schaudepot wordt gekenmerkt door handgebroken bakstenen waarvan de open breuken de materialiteit benadrukken en het oppervlak een levendige, bijna tactiele aanwezigheid geven. Het gevelbeeld is radicaal gesloten met geen ramen dat het metselwerk doorbreken. Dit zorgt voor een gevel dat karakter krijgt door zijn eenheid. (Herzog & Meuron, 2016)

Project: Boca de la Mina Promenade
Jaar: 2022
Locatie: Reus, Spanje
Architect: Batlleiroig

Het doel van het project was een ruimte van grote natuurlijke en erfgoedkundige waarde opnieuw te waarderen als recreatief gebied dat de culturele en historische identiteit van Reus draagt. De materiaalkeuze behoudt bewust het bestaande karakter van de promenade met een zacht sauló-grindverharding en platanen als ruimtelijke hoofdrolspelers, aangevuld met plantgrachten die regenwater naar retentie- en infiltratiepunten leiden. (Sanchez, 2023)

Figuur 81. RUST van Olivier Goethals. Olivier Goethals, 2016.

Project: RUST
Jaar: 2016
Locatie: Houthulst, West-Vlaanderen
Architect: Olivier Goethals

RUST is een monument ter nagedachtenis van de slachtoffers van zelfdoding, gerealiseerd op de begraafplaats Ter Ruste in Houthulst, in opdracht van de provincie West-Vlaanderen.

Het is een tijdloos monument voor de slachtoffers van vandaag en van het verleden zo verschijnt een ruimte voor herinnering, verhalen en hoop. Het project werd gerealiseerd in samenwerking met Boudy Verleye en Kobe Vandenberghe.

Het monument neemt een onbezet segment van de radiaalvormige structuur van de begraafplaats in. Een schijnbaar gesloten wand opent zich en onthult een pad. Dat pad leidt tot een kamer in een kamer in een kamer. De drie kamers worden gekenmerkt door verschillende muurtypes van lokale veldovenstenen en worden kleiner en dieper ingegraven. (VAi, z.d.)

EXPRESSIEVE MAQUETTE, 2026

Gevonden houtplaat, kiezelstenen, ossenwit & zaden

25 x 25 cm

Een eerste zoektocht naar vormentaal waarbij een paviljoen onstaat dat zicht plaatst tussen de Brusselse rijhuizen en massiviteit in combinatie met lichtheid uitstraalt. Gemaakt uit ossenwit en de zaden binnen het voedingspallet van de huismus, een referentie naar het voedselkarakter dat het paviljoen moet dragen.

CONCEPT MAQUETTE, 2026

Cementblok, kiezelstenen, riet, mos & eikenhout
20 x 20 x 20 cm

Een verderzetting op het concept idee waar dieper ingegaan wordt op de materialiteit en vormelijkheid.

MATERIALITEIT

Voor de materialiteit van dit project ben ik op zoek gegaan naar een stevig materiaal dat gebruik omarmd en niet afschrikt. Daarmee botste ik op open **cementblokken van 39 x 19 x 19 cm** die niet alleen de ritmiek van omliggende bakstenengevels met zich meeneemt maar ook mogenlijkheden biedt voor het creeëren van hoekjes en spleten, die de mus zo graag heeft.

Daartegenover wil ik een materiaal introduceren dat de hardheid van de constructie reduceert. Dit materiaal is **riet** en wordt gebruikt voor de dakafwerking.

Riet is waterafkerend en al eeuwenlang een gekend maar onderschat materiaal. Het biedt niet alleen mogelijkheden voor mussen en insecten, maar heeft ook een directe connectie met de stad Brussel door de stad haar geschiedenis als moerasgebied.

HET LEHONPLEIN
CASE STUDY

Het Lehonplein bevindt zich in de Brusselse gemeente Schaarbeek. Het plein zelf is volledig verhard en biedt beperkt groen: enkel aan de zijkanten staan enkele zitbanken omgeven door struiken. Centraal domineren twee basketbalvelden het plein, dat door zijn open ligging nauwelijks beschutting biedt tegen de zon. Elke vrijdag wordt het plein omgevormd tot een levendige markt.

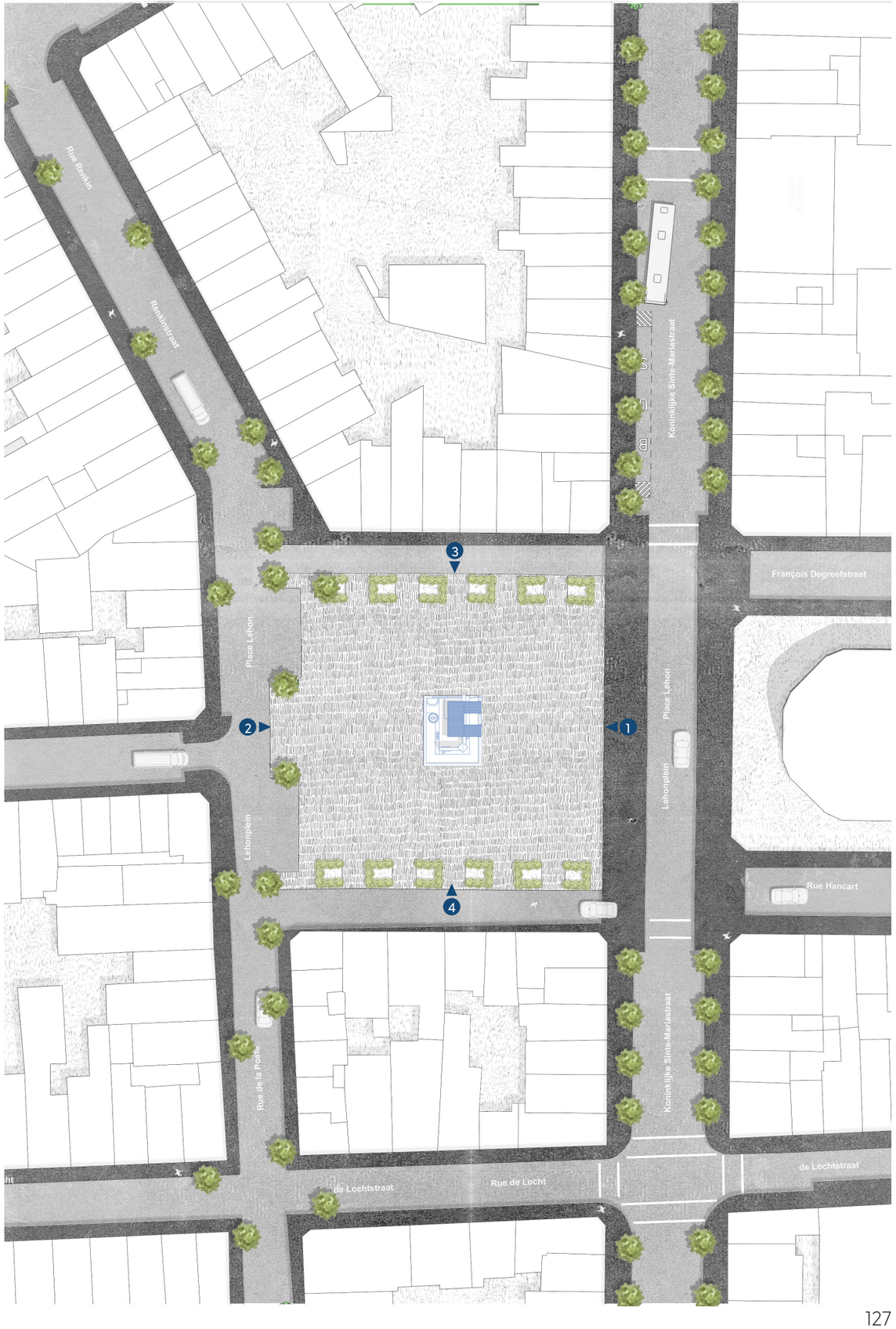
Binnen een straal van 200 meter van het middelpunt van het plein zijn er eetgelegenheden, transportmogelijkheden, ongerenoveerde gevels en 'wild groen' aanwezig. Bovendien bevindt zich op ongeveer 1000 meter een gekende nestplaats van de huismus en valt het Lehonplein onder de definitie van een plein. Daarmee voldoet het Lehonplein aan vijf van de zeven aspecten van de checklist, wat het tot een interessante locatie maakt om als case study in te zetten voor het ontwerp van het eetpaviljoen met als doel een positief effect te hebben op de huismus.

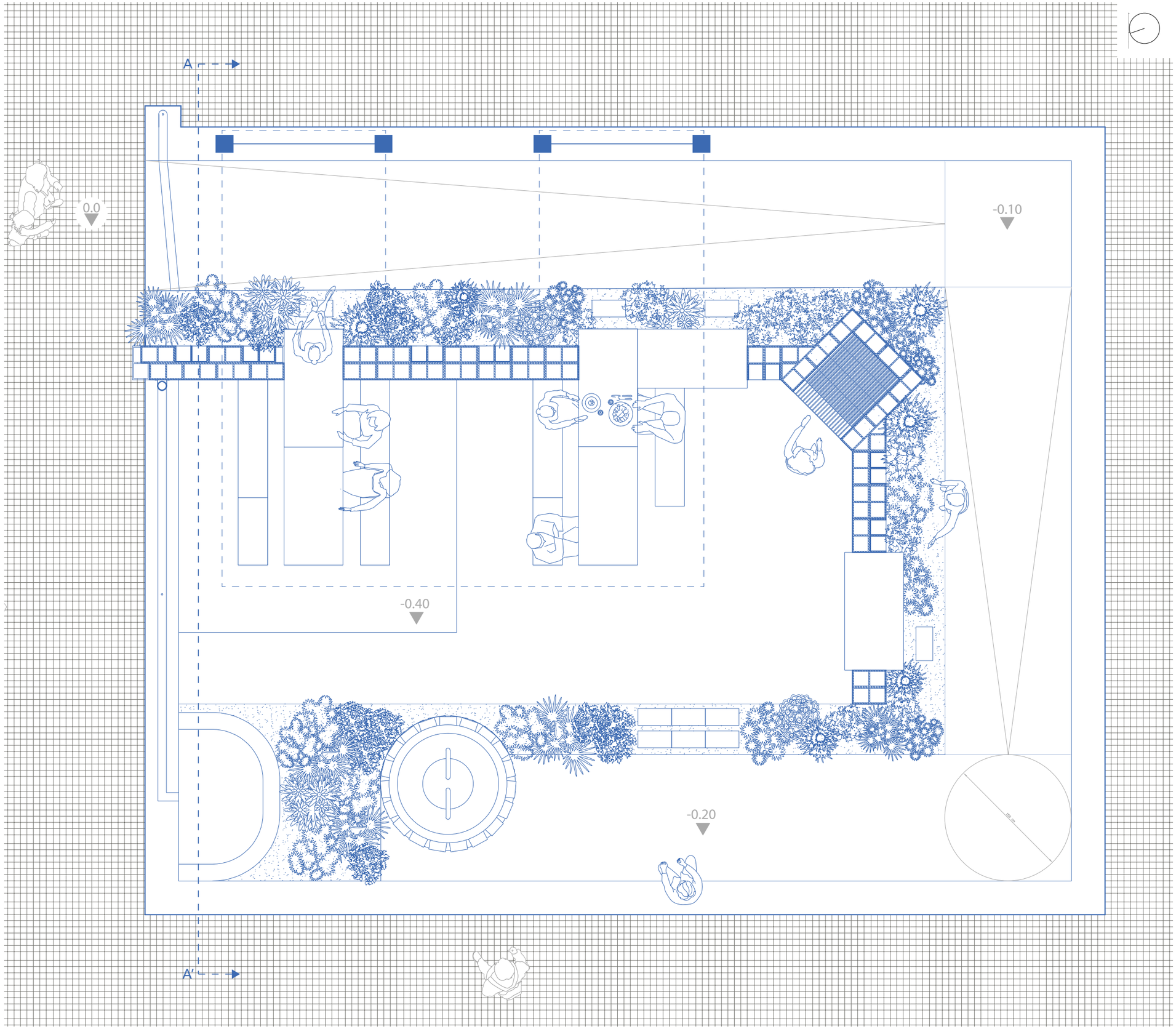
Het ontwerp plaatst zich als een slakkenhuis op het plein. Omdat een fundering onvermijdelijk is om de wanden te plaatsen, wordt deze noodzakelijke ingreep op een doordachte manier in het ontwerp geïntegreerd. Een zacht hellend vlak laat toe de vrijgekomen hoogte van de fundering zinvol te benutten en creëert zo wisselwerkende ruimtes binnenin het paviljoen. De zones langs het pad worden ingericht als groenstroken, beplant met kruidsoorten die zowel voor de mens als de huismus eetbaar zijn. Het paviljoen eindigt in een 'put' van 40 centimeter diep ten opzichte van het maaiveld, een bewuste keuze om de gebruiker samen met de mus op gelijk niveau te brengen tijdens het eten.

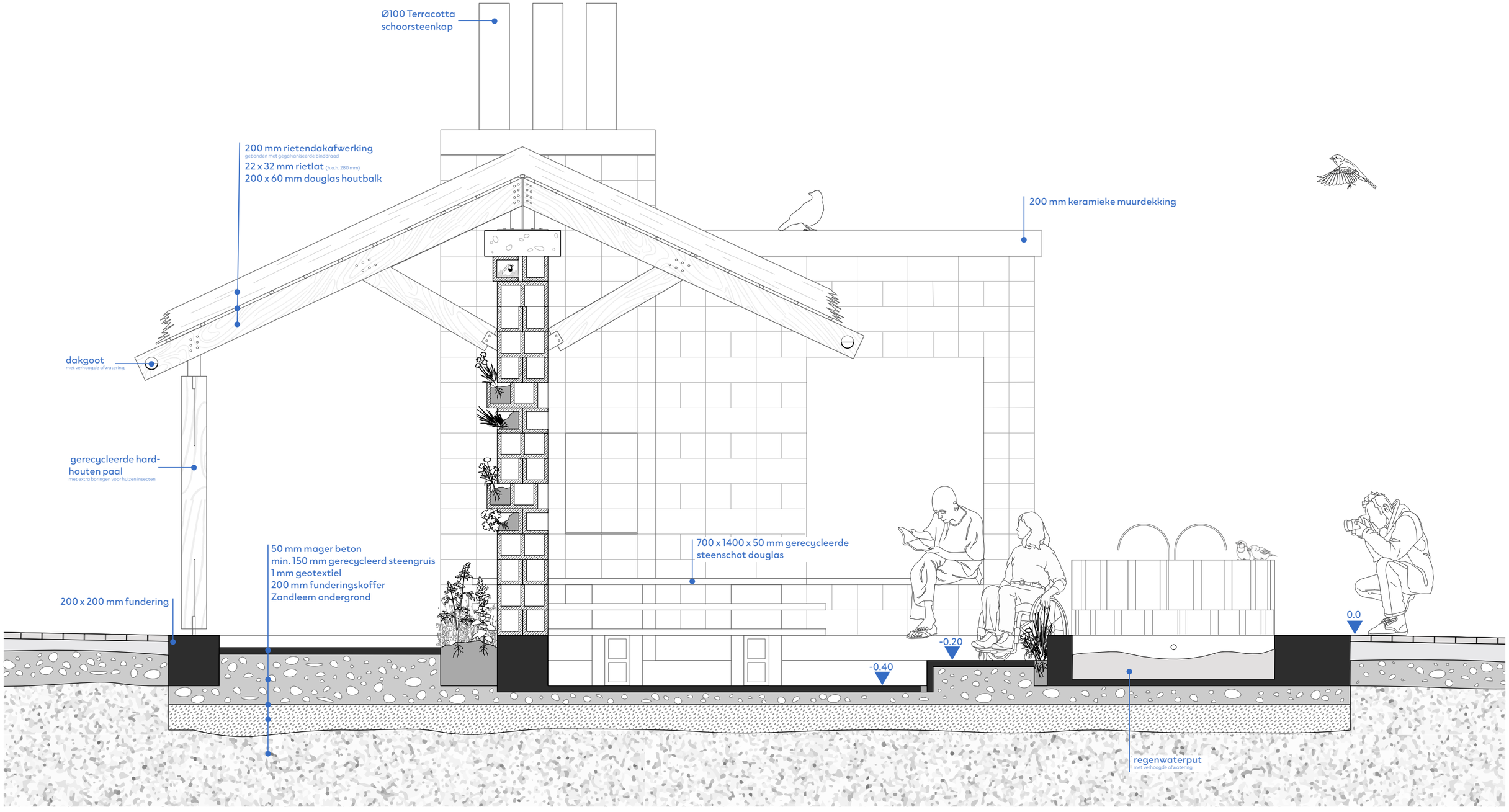
De autonome objecten worden in het ontwerp ingezet als samenspel. De barbecue biedt een uitkijk en zangpost aan aan de huismus (en andere vogels) doordat deze twee valse schoorstenen bezit. De muren zijn opgebouwd uit fauna- en flora blokken, die meer ruimte bieden voor plantengroei en inspelen op het lokken van insecten, maar ook zitten in de bovenste laag van de wand de mussenstenen die een mogelijke nestplaats aanbieden aan de huismus.

De drie meter hoogte van de wanden zijn afgesteld op de minimale nesthoogte van de huismus. De dakgoten van het paviljoen bezitten allemaal een verhoogde afwatering waardoor het regenwater langer in de dakgoot kan blijven liggen. Een dakgoot is een ideale locatie voor huismussen en andere vogels om te drinken en zich te wassen. Zo ook, is de waterfontein voorzien van een drempel. Het drinkwater stroomt in de buitenste kuip en pas vanaf het overschreiden van de drempel loopt deze weg naar de bodem waar het gebruikt wordt als bewatering van de planten.

Behalve de voorziening voor de huismus is het paviljoen ook ontworpen op maat van de mens. Het biedt een plaats om samen te eten en te zijn. Daarbij kan er vrijgebruik gemaakt worden van de kruiden, biedt het bescherming van de zon en regen en is er gratis drinkwater ter beschikking.

Het paviljoen is een aanvulling van het plein, maar kan ook enkel functioneel blijven door de inzet van de gemeenschap. Het is een element in de ruimte dat niet alleen mensen samen brengt om te eten, maar ook om samen zorg te dragen voor iets dat ruimte geeft aan mensen dat dat misschien niet in hun eigen omgeving vinden. Het paviljoen zal beklad worden en er zullen stickers opgeplakt worden, maar de structuur laat dit toe. Het is de beodeling dat het gebruikt wordt en opgaat in het leven van de stad. Zo kan het als typologie verder ingezet worden op andere plaatsen in Brussel waar het telkens zijn eigen verhaal en karakter aanneemt.

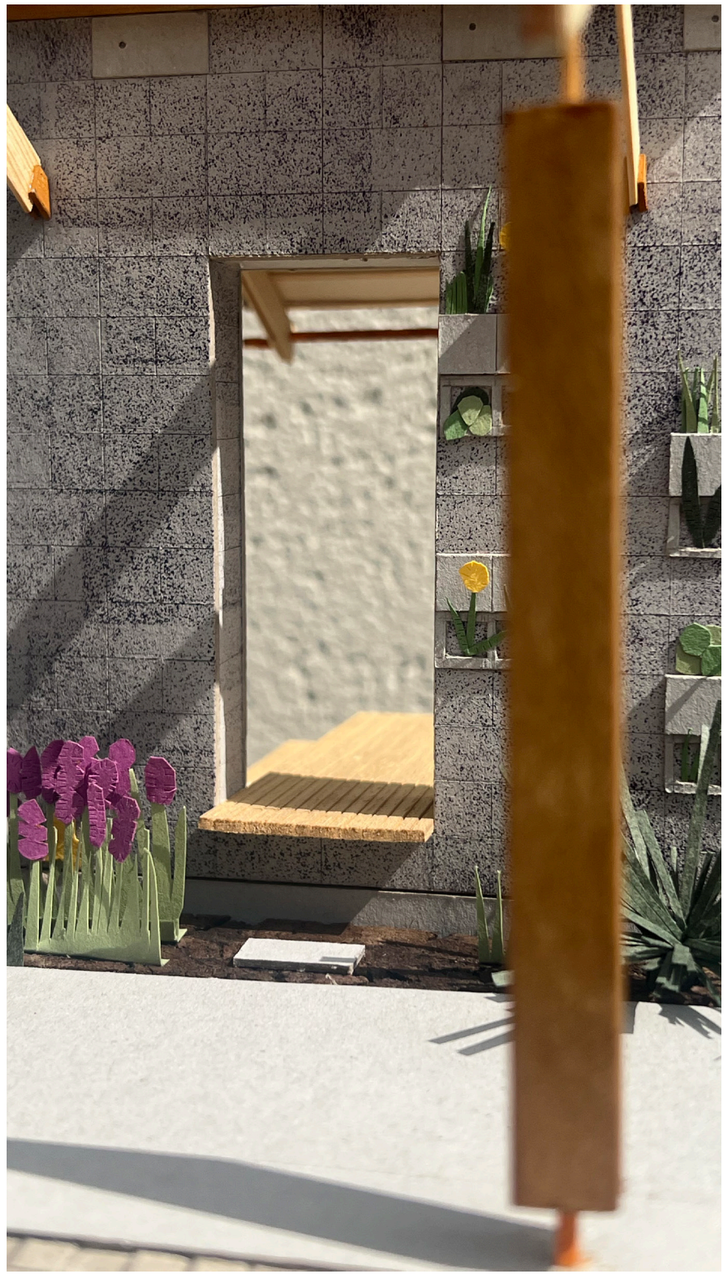

Ø100 Terracotta
schoorsteenkap
200 mm rietendakafwerking
gebonden met gegalvaniseerde binddraad
22 x 32 mm rietlat (h.o.h. 280 mm)
200 x 60 mm douglas houtbalk
200 mm keramieke muurdekking
dakgoot
met verhoogde afwatering
gerecycleerde hard-
houten paal
met extra boringen voor huizen insecten
50 mm mager beton
min. 150 mm gerecycleerd steengruis
1 mm geotextiel
200 mm funderingskoffer
Zandleem ondergrond
200 x 200 mm fundering
700 x 1400 x 50 mm gerecycleerde
steenschot douglas
-0.20
-0.40
0.0
regenwaterput
met verhoogde afwatering

1030

Deze maquette op schaal 1/20, is een voorstelling van de wisselwerking tussen de binnenste zone en het omliggende pad van het paviljoen. Hoe de buitenste zijde van de wand een plaats wordt voor de productie van kruid en het huizen van de huismus en de binnenste zijde een leeg canvas biedt.

Tot slot hopelijk meer van dit in Brussel:

Tjielp tjielp - tjielp tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp - tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp

Tjielp
etc.

De mus, Jan Hanlo (1949)

Bibliografie

Alkemade, Floris. 2020. De toekomst van Nederland. Bussum: Uitgeverij Thoth.

Apeldoorn, Rob van, Chris Klok, Lia Hemerik, en Dick Jonkers. 2007. „De Huismus verdwijnt: is het tij te keren?" De Levende Natuur 108: 49–51.

ArkDes. 2020. „Linda Tegg: Infield." Tentoonstellingspagina. 2 juni–27 september 2020. Geraadpleegd 4 mei 2026. https://arkdes.se/en/exhibitions/linda-tegg-infield/.

Belgisch knooppunt van het Verdrag inzake Biologische Diversiteit. 2020. „Belgische Nationale Biodiversiteitsstrategie." Geraadpleegd 15 april 2026. https://www.biodiv.be/nl/documents/BE-national-strategy.

Bergen School of Architecture. "LIVD Pavilion / Bergen School of Architecture." ArchDaily, 9 juli 2022. Geraadpleegd op 2 juni 2026. https://www.archdaily.com/985061/livd-pavilion-bergen-school-of-architecture.

BJ12. 2023. Kennisdocument Huismus: Passer domesticus. Versie 2.1. Utrecht: BJ12.

BirdLife International. z.d. „House Sparrow." DataZone by BirdLife. Geraadpleegd 13 februari 2026. https://datazone.birdlife.org/species/factsheet/house-sparrow-passer-domesticus.

Birkhead, Tim. 2012. Bird Sense: What It's Like to Be a Bird. Londen: Bloomsbury Publishing.

Borthwick, E. K. 1988. „Odysseus en de terugkeer van de mus." In Odysseus en de terugkeer van de mus, 14–22. Cambridge: Cambridge University Press.

Brijs, Stefan. 2024. Berichten uit de vallei. Amsterdam: Atlas Contact.

Brown, Clayton D. 2012. „China's Great Leap Forward." Education About Asia 17, (3) (Winter): 29–34.

Burns, Fiona, Mark A. Eaton, Ian J. Burfield, Alena Klvaňová, Eva Šilarová, Anna Staneva, en Richard D. Gregory. 2021. „Abundance Decline in the Avifauna of the European Union Reveals Cross-Continental Similarities in Biodiversity Change." Ecology and Evolution 11: 16647–16660. https://doi.org/10.1002/ece3.8282.

De Laet, Jenny. 2017. „Verstedelijking en biodiversiteit: de huismus Passer domesticus en de Koolmees Parus major als stedelijke bio indicatoren." Presentatie gehouden voor Terrestrial Ecology Abllo VZW, 26 november 2017.

Demeulemeester, Simon. 2026. „Begijn Le Bleu luidt de alarmbel: 'Als het niet goed gaat met de mus, heeft ook de mens een probleem'." De Standaard, 23 januari 2026. Geraadpleegd 13 februari 2026. https://www.standaard.be/binnenland/begijn-le-bleu-luidt-de-alarmbel-als-het-niet-goed-gaat-met-de-mus-heeft-ook-de-mens-een-probleem/125078613.html.

Destination Bornholm. z.d. „Bornholm Smokehouses." Geraadpleegd 31 mei 2026. https://bornholm.info/en/bornholm-smokehouses/.

Devos, K., A. Anselin, G. Driessens, M. Herremans, T. Onkelinx, G. Spanoghe, E. Stienen, F. T'Jollyn, G. Vermeersch, en D. Maes. 2016. De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (2016)Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (11485739). Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. https://doi.org/10.21436/inbor.11485739.

Dezeen. 2020. „Modernist and Southern Colonial Styles Meet in Three Chimney House." Dezeen, 6 mei 2020. Geraadpleegd 31 mei 2026. https://www.dezeen.com/2020/05/06/three-chimney-house-t-w-ryan-virginia/.

Divisare. 2025. „OKKA Architects, Balazs Danyi: House and Beeyard." Divisare, 26 november 2025. Geraadpleegd 31 mei 2026. https://divisare.com/projects/546143-okka-architects-balazs-danyi-house-and-beeyard.

Ecoflora. z.d. „Inheemse & wilde planten." Geraadpleegd 15 mei 2026. https://www.ecoflora.be/nl/webshop/planten/inheemse-en-wilde-planten.

Éditions du Moniteur. 1980. Architectures et nature. Parijs: Éditions du Moniteur.

Finlay, Meghan. 2024. „Portraiture and Significance of Animals on Coinage." Geraadpleegd 2 maart 2026. https://sites.rhodes.edu/coins/portraiture-and-significance-animals-on-coinage.

Frank, Eyal G., Qinyun Wang, Shaoda Wang, Xuebin Wang, en Yang You. 2025. „Campaigning for Extinction: Eradication of Sparrows and the Great Famine in China." 4 augustus 2025. Geraadpleegd 3 mei 2026. https://epic.uchicago.edu/insights/campaigning-for-extinction-eradication-of-sparrows-and-the-great-famine-in-china.

Goethals, Olivier. 2016. „Rust." 22 oktober 2016. Geraadpleegd 1 juni 2026. https://oliviergoethals.info/play/rust.

Green, Ashleigh. 2021. „Lesbia's Controversial Bird: Testing the Cases for and against Passer as Sparrow." Antichthon 55: 6–20. https://doi.org/10.1017/ann.2021.7.

GroeneStad071. 2025. „Huismussen overleven in steden en dorpen dankzij het platteland." 2 oktober. Geraadpleegd 13 februari 2026. https://groenestad071.nl/message/102794/huismussen-overleven-in-steden-en-dorpen-dankzij-het-platteland.

Haak, A. J. H. 1980. De menselijke maat: Een studie over de relatie tussen gebruiksmaten en menselijke afmetingen, bewegingen en handelingen. Delft: Delftse Universitaire Pers.

Haider, Sarder Ali. 2020. „Impact of Chinese Four Pests Campaign and Importance of Ecosystem." Southeast Asia Journal, 20 mei 2020. Geraadpleegd 3 mei 2026. https://southeastasia-journal.com/archives/5000.

Informatiepunt Leefomgeving. 2022. „Oor
zaken van klimaatverandering." Rijkswaterstaat. Geraadpleegd 2 mei 2026. https://iplo.nl/thema/klimaatverandering/klimaatverandering-beperken-klimaatmitigatie/oorzaken-klimaatverandering/.

Herzog & de Meuron. "417 Vitra Schaudepot." Herzog & de Meuron, 2016. Geraadpleegd op 2 juni 2026. https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/401-425/417-vitra-schaudepot.html.

Kras, Jeannette. 2025. „Onmisbare insecten in de knel: verstedelijking jaagt bestuivers weg." Scientias.nl, 8 augustus 2025. Geraadpleegd 2 mei 2026. https://scientias.nl/onmisbare-insecten-in-de-knel-verstedelijking-jaagt-bestuivers-weg/.

Luyten, Sarah en Etienne Van Hecke. 2007. De Belgische stadsgewesten 2001. Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie.

Macdonald, Helen. 2021. Schemervluchten. Vertaald door Nico Groen. Amsterdam: Uitgeverij De Bezige Bij.

Moineaux & Biodiversité. 2024. “Moineaux & Biodiversité asbl.” Geraadpleegd 28 februari 2026. https://moineaux-biodiversite.be/a-propos/lasbl/

Molenaar, Jaap. 2025. „Kunstmestgebruik verlaagt opbrengsten en schaadt biodiversiteit.”

Bijenstichting, 2 augustus 2025. Geraadpleegd 4 mei 2026. https://bijenstichting.nl/kunstmestgebruik-verlaagt-opbrengsten-en-schaadt-biodiversiteit/.

Mussenwerkgroep van Sint-Gillis. 2019. Het mussenboekje: help de mus zijn plek in de stad te heroveren! Uitgewerkt door Anne Ponslet. Vertaald door Jan Vleugels. 2e ed. Sint-Gillis: MaisonEcoHuis. Nederlandse vertaling 2025.

Nederlandse UNESCO Commissie. z.d. „Archeologische gebieden van Pompeii, Herculaneum en Torre Annunziata.” Geraadpleegd 9 april 2026. https://unesco.nl/werelderfgoed/archeologische-gebieden-van-pompeii-herculaneum-en-torre-annunziata.

Parco Archeologico di Pompei. 2025. „Pompeii, Discovery of a Room with Frescoes Depicting the Initiation into the Mysteries and the Dionysiac Procession.” 26 februari 2025. Geraadpleegd 11 april 2026. https://pompeiisites.org/en/comunicati/pompeii-discovery-of-a-room-with-frescoes-depicting-the-initiation-into-the-mysteries-and-the-dionysiac-procession/.

Roth, Hans Peter, en Sasha Abdolmajid. 2016. „Pest Control: Will We Learn from the Past?” Ceta Journal, 21 maart 2016. Geraadpleegd 3 mei 2026. https://cetajournal.net/pest-control-will-we-learn-from-the-past/.

Sánchez, Oscar A. “Recovery from a Porous Promenade: Boca de la Mina Promenade by Batlleiroig Arquitectura.” Metalocus, 28 juli 2023. Geraadpleegd op 2 juni 2026. https://www.metalocus.es/en/news/recovery-a-porous-promenade-boca-de-la-mina-promenade-batlleiroig-arquitectura.

Schilthuizen, Menno. 2018. Darwin in de stad: Evolutie in de urban jungle. Amsterdam: Atlas Contact.
Schröder, Beko, en Christa Bastgen. 2018. Welke eetbare wilde plant is dat? Vertaald door Paul Heuts. Utrecht: Kosmos Uitgevers.

Service public de Wallonie. z.d. „Demander une information environnementale au SPW Agriculture, Ressources naturelles et Environnement.” Geraadpleegd 15 april 2026. https://www.wallonie.be/fr/demarches/demander-une-information-environnementale-au-spw-agriculture-ressources-naturelles-et-environnement.

Steinfeld, Jemimah. 2018. „China’s Deadly Science Lesson.” Index on Censorship 47 (3): 49. https://doi.org/10.1177/0306422018800259.

Tegg, Linda. 2020. Infield. Stockholm: ArkDes.

The Economist. 2025. „How the Persecution of Sparrows Killed 2m People.” The Economist, 22 oktober 2025. Geraadpleegd 3 mei 2026. https://www.economist.com/science-and-technology/2025/10/22/how-the-persecution-of-sparrows-killed-2m-people.

VAi – Vlaams Architectuurinstituut. z.d. “RUST.” Geraadpleegd op 3 juni 2026. https://www.vai.be/gebouwen/funeraire-architectuur/rust.

Van der Plas-Haarsma, Minouk. 2009. De huismus. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Van Houtryve, Julie. 2023. „Wat het verdwijnen van de huismus vertelt over de leefbaarheid van onze woonomgeving.” Knack, 22 maart 2023. Geraadpleegd 13 februari 2026. https://www.knack.be/opinie/wat-het-verdwijnen-van-de-huismus-vertelt-over-de-leefbaarheid-van-onze-woonomgeving/.

Van Soest, Thijs. 2022. „Het hitte-eilandeffect.” Geografie.nl, 9 mei 2022. Geraadpleegd 2 mei 2026. https://geografie.nl/artikel/het-hitte-eilandeffect.

Vangestel, Carl, Joachim Mergeay, en Luc Lens. 2011. „Genetische verbondenheid en diversiteit bij Huismussen: van het platteland naar de stad.” De Levende Natuur 112 (2): 80–83.

Veltman, Iris. 2016. „12x Eetbare klimplanten (meerjarig).” Iris’ Garden Ecology, 28 november 2016. Geraadpleegd 15 mei 2026. https://irisgardenecologyblog.com/2016/11/28/12x-eetbare-klimplanten-meerjarig/.

VILT vzw. 2021. „Helft van de huismussen is verdwenen.” 16 november 2021. Geraadpleegd 2 mei 2026. https://vilt.be/nl/nieuws/helft-van-de-huismussen-is-verdwenen.

VILT vzw. z.d. „Vogeltelweekend zorgt voor goed en slecht nieuws: pimpelmees verdringt de huismus.” Geraadpleegd 13 februari 2026. https://vilt.be/nl/nieuws/vogeltelweekend.

Vogelbescherming Nederland. z.d. „Huismus.” Geraadpleegd 13 februari 2026. https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/huismus.

Vogelbescherming Vlaanderen VZW. 2024. „De huismus – Vogel van het jaar 2024.” Geraadpleegd 13 februari 2026. https://www.vogelbescherming.be/campagnes/vogel-van-het-jaar/vorige-winnaars/vogel-van-het-jaar-2024-de-huismus/.

Vriend, J. J. 1967. Architectuur als samenspel van ruimte en vorm. Amsterdam: Kosmos.

Waardenburg Ecology. z.d. „Gebruik vervangende nestplaatsen door huismus.” Geraadpleegd 2 mei 2026. https://waardenburg.eco/project/vervangende-nestplaatsen-huismus.

Wenny, Daniel G., Travis L. DeVault, Matthew D. Johnson, Dave Kelly, Cagan H. Sekercioglu, Diana F. Tomback, en Christopher J. Whelan. 2011. „The Need to Quantify Ecosystem Services Provided by Birds.” The Auk 128 (1): 1–14. https://doi.org/10.1525/auk.2011.10248.

Wikipedia. 2026. „Dry Stone.” Wikipedia. Geraadpleegd 28 mei 2026. https://en.wikipedia.org/wiki/Dry_stone.

WWF-Nederland. z.d. „Oorzaken en gevolgen klimaatverandering.” Geraadpleegd 2 mei 2026. https://www.wwf.nl/wat-we-doen/focus/klimaatverandering/oorzaken-gevolgen-klimaat.

Bijlagen

1. Interview met Mark Lehouck p. 1-10
2. Excel overzicht waarnemingen p.11-12

Interview Mark Lehouck - Natuurpunt Dijlevallei

Interview 1
Datum: 14 november 2025
Interviewer: Jill Bruninx (J)
Respondent: Mark Lehouck (M)
Duur: 56 minuten

M: Dan werken ze hier op zo'n gevoel dat er Japanse duizendknoop is en dat die hier zo wat bestreden wordt. Maar hij zei: direct met een grasmachine gekomen en gemaald. Dus er zijn er die gedeeld zijn in twee of in drie stukken. Dus ik hoef er meerdere tegen. Dat is echt een hele agressieve soort.

J: Dus als er zo'n klein stukje van die duizendknoop ergens komt, dan blijft dat groeien?

M: Hier komen er ook soms uit, maar die steken we uit. Dat daar is niet van ons, dat is van ... [onverstaanbaar]

J: Met hekken errond, dus die vindt dat niet erg.

M: Ja, maar dat is een huurhuis.

J: Dan ga je daar geen geld in steken om dat weg te halen, natuurlijk. Is deze soort hier gewoon toevallig gekomen of was de Japanse duizendknoop een soort die door iemand is geïmporteerd?

M: Ik hoor nog wat verschillende verhalen natuurlijk. Dat ze die daar binnengebracht hebben als varkensvoeder. Omdat vroeger de varkens... [onverstaanbaar] Het schijnt in het oosten, in China, in de kampen, eten de varkens dat daar. Maar onze varkens niet. Hetzelfde verhaal met de muskusrat, geimporteerd voor de pels. Maar omdat die in Tsjechië en in Oekraïne meer een landklimaat hebben met strenge winters, dus die hebben een dikkere pels in de winter. En hier bij ons... [onverstaanbaar] Als ze in het begin binnengebracht waren, was het gewoon een pels. Maar na verloop van tijd kregen de jongen daarvan een pels die minder en minder vol was, omdat hier de winter zachter en korter was.

J: Amai dat is ook wel dom.

M: Dat is ook wel een beest dat ze dan gekweekt hebben.

J: Is dat dan waterkonijn?

M: Ja maar tegenwoordig zitten ze soms in vervuild water. Ze moeten wel planten hebben, maar te vervuild water is ook niet goed.

M: Dat zijn onze stukken hier. Het interessante hiervan is... Hier stonden vroeger aardappelen. Dat is nu natuur geworden. We mesten dat niet. We maaien dat twee keer per jaar. Maar een gedeelte, het achterste gedeelte, maar één keer per jaar. En het voorste hier twee keer. En we hebben hier bijvoorbeeld nu orchideeën, we hebben hier reukgras, dus allemaal minder algemene soorten, die stilletjes aan hier geraakt zijn. Die orchideeën vermoed ik wel dat die gekomen zijn met de terreinploeg. We laten zo'n terreinploeg van Natuurpunt maaien. En die maaien ook in Silsombos en Torfbroek, waar veel orchideeën zijn. En dat is zo'n mes, een platte... Dat zijn snijmessen die over elkaar bewegen. Dus als die ginder zaad van orchideeën — dat is stof — als dat zo weg is, zoals nu, dan kleeft dat erop, dat gras. Ook aan mijn grasmachine, dat blijft kleven. En die zaadjes zitten daar ook op. En hier beginnen ze meestal maandags te maaien, want ik vraag meestal of ze ons hier maandags maaien. Dus wat doen die? Ze nemen een van de camionetten, komen ze met die machine. Dat is opgedroogd van het weekend, en dan met de trillingen komt dat los.

J: En dan heb je hier ook nog een gedeelte.

M: Vroeger verspreidde dat zich ook zo. Dat verspreidt zich met de wind ook. Maar de afstanden waren toen korter, omdat het landschap toen veel schraler was. Nu is alles veel ruigterijker. Dat heeft minder kansen. Er moet ook een schimmel aanwezig zijn in de grond.

J: Hoe werkt dat met die schimmel?

M: Die zaden hebben een pel. Als die ergens vallen, kunnen die niet natuurlijk kiemen, want die schimmel moet dat eerst aanvreten. De schimmel voedt zich met die pel en dan kan die pas weer kiemen.

J: Maar dan moeten die schimmels al aanwezig zijn geweest?

M: Ja, maar hier zaten nog die diolen. Maar die zijn verzopen door de muskusrat.

J: Want die zat hier ook, of wat?

M: Ja, want daar zat een buis en die muskusrat... [onverstaanbaar] en hier zat witloof op. En ze hebben daar met dat witloof een dam gemaakt, die buis verstopt. En wij hadden dat niet direct in het oog. Dat was in het begin. Het water blijft nu zo hoog in de winter. En dan zagen we dat het ineens begon te zakken en dan wilden we onze vragen stellen. Maar je kunt daar moeilijk op je buik gaan liggen in dat water in de winter.

Hier hadden we de brede orchis. Dat waren maar twee bloeiende en een stuk of vier, vijf vegetatieve. Dat is weer beginnen maaien geweest en dan zijn die gestorven. En hier is dan de bosorchis verschenen, maar dat is vermoedelijk door de terreinploeg gebracht. Die zijn meegevoerd met die machine.

J: Dus jullie laten de gewone planten die hier groeien gewoon groeien en onderhouden? Of planten jullie ook nieuwe soorten bij?

M: Nee. We hebben heel weinig soorten die we bijplanten. Eén ding hebben we wel gedaan, aan het rusthuis. Maar dat was op vraag van de leraar. Wat is zijn vrouw ook alweer gezegd? Geert. Geert De Smet.

J: Ja, van De Twijg.

M: Hij was naar een Duits militair kerkhof geweest, ergens in Vlaanderen, van de Eerste Wereldoorlog. En hij zei dat het zo'n mooi kerkhof was. Want ze hadden daar eiken geplant, in Duitsland een symbool. Dus ze hadden eiken geplant toen ze die graven aanlegden. Maar ja, dat is nu... 1914, dat is meer dan honderd jaar geleden. Nu zijn dat hele formeuze bomen. En die zijn niet opgesnoeid. Dat is gelijk hier. Als je eiken niet opsnoeit, blijven die ook veel beter staan. Als je een lange stam hebt en daarboven een kroon... Bij stormwind duwt de wind zich daarboven tegen. Dat is een erfboom. Dan valt die om, omdat de wind daarop werkt.

J: Maar dan bedoel je dat er gewoon niks... [onverstaanbaar]

M: Er zijn geen stammen. Als je in een bos gaat, zou je die stammen afzagen, mooi rechte stammen, om er planken of balken van te zagen.

J: Dat is waar ook.

M: Vroeger werd er hakhout gedaan in bossen. Dan gingen ze kijken... Het was bisselhout. Ze hadden hakhout met anderen. Je had geriefhout. Elk hakhout had een verschillende functie. Ze konden het op verschillende manieren gebruiken. Zelfs kornouille, wat je nu onkruid noemt, daar maakten ze vroeger visfuiken van.

J: Dus alles werd gewoon wel opnieuw gebruikt?

M: Ze wisten dat uit de keuze voor die eiken. Dat was voor constructie, voor windmolens en van die toestanden. En grote schuren, als balken. Soms zagen ze een kromme eik en die lieten ze ook staan, omdat die een boog had, bijvoorbeeld in een dijk. Dus ze zagen dat en dan zeiden ze: die mag niet gekapt worden, die gaat ooit nog van pas komen.

J: Ze zagen eigenlijk op voorhand al gewoon dat ze daar iets van gingen bouwen, van: ah, dat.

M: Kan je wel gebruiken, ja. Dat is nu gewoon. Maar hier doen we dat ook. Bijvoorbeeld dit hier, hè, dat is sleedoorn. En we laten dat staan. Een sleedoornpage is een vlinder en die zet daar zijn eitjes op. Een sleedoornpage is een zeldzame vlinder.

J: En die was oorspronkelijk ook in België?

M: Die was oorspronkelijk in België, ja. Maar omdat er heel weinig sleedoorn was, had die geen nut meer. Sleedoorn werd vroeger gebruikt als heg om het vee in te rasteren, dus voordat er prikkeldraad of schrikdraad bestond. En de landbouwers hadden toen kromessen. In de winter, als ze wat minder werk hadden, liepen ze langs de weiden. En als er gaten waren, namen ze een tak en vlochten ze die dicht.

J: Amai, dat is zo zot en dat groeide ook vanzelf?

M: Ja, dat groeide dicht. En er waren rozen daartussen. Die wilde rozen namen steun en dat deed het geheel nog meer dichtgroeien.

J: Het is wel spijtig dat ze zijn overgeschakeld naar ijzeren draad.

M: Ja, want zelfs bij de Romeinen is dat militair gebruikt. Want de Romeinen liepen in slagorde met hun schilden, van die blokken en zo. Maar er kwam altijd weer iets op hen af. Want hier kwamen ze tegen de Galliërs, die meestal niet echt geoefende krijgers waren. Dat waren boeren, vissers en weet ik wat. Die verstopten zich in die hagen en die schoten met pijl en boog. Dat ging niet in orde, dus ze moesten man per man vooruitgaan. Dat is zo met van die lansen, die ze opspanden en wegschoten. Ze verloren heel veel manschappen tegen een tegenstander zonder opleiding. Dat was een soort guerrilla.

Zelfs in de moderne oorlog, de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld, is dat ook zo geweest bij de geallieerde landing in Normandië. Normandië was, zoals je dat vroeger zag — nu is dat intensieve landbouw — maar dat was toen allemaal bocagelandschap. Allemaal hagen en houtkanten, veenrassen en overal poelen. Dat was ook heel interessant voor de fauna. Je had poelen, je had eieren die afgezet werden, dus dieren konden zich voortplanten, voedsel zoeken, overwinteren en zo.
En de Amerikanen zijn daar geland, met 13.000 soldaten op het strand. En de Duitsers hadden maar iets van 500 man om dat te verdedigen. In Rusland is dat een ander verhaal, maar daar zijn die Duitsers teruggeslagen. Maar dan zaten ze in dat bocagelandschap. En dan, in januari of februari, zaten daar ook Franse grenadiers van de Waffen-SS bij, en de Franse collaborateurs ook. Die soldaten verstopten zich daarin. En dan hebben de Amerikanen daar heel veel doden gehad. Ze moesten daar stuk per stuk door. Een landbouwingenieur had uiteindelijk een tang uitgevonden, met zo'n grote schaar erop, zodat ze die hagen konden doorknippen.

J: Dat klinkt wel erg intens.

M: Dan moest je niet duiken, want ze schoten met granaten naar die kanten. Dat hoorde erbij. Dat zijn de details die erbij komen. Dat bocagelandschap, dat was bepalend.

J: Uiteindelijk heeft het voor een deel wel geholpen.

M: Nu is dat niks meer. Nu zitten ze met drones.

J: Als je dat tegenwoordig allemaal ziet... Oorlogen worden niet meer uitgevochten op het slagveld.

M: Deze boom is even oud als mijn zoon.

J: En welke leeftijd is hij?

M: Die is... Ik weet het niet goed. Is die van 1989? Die gaat naar de veertig, geloof ik.

J: Oké. Amai. Maar dan veertig jaar... Heb je geplant bij zijn geboorte?

M: Nee, die stond hier al. Ze hebben hier toen... [onverstaanbaar] Ze stonden boven, op een lier. Die boom was toen nog zo groot. Die keek mij zo aan vanuit zijn auto: "Waar was ik dan?"
Maar weet je wat je doet? Je zet er vier stokken rond met van dat verkeerslint — rood, wit, rood — dat heb ik gedaan. Die mannen hebben dat schoon rondgereden en die boom is gebleven.
Ik heb daar toen een foto van Paulus bij getrokken. En toen was hij al iets groter: Paulus zo, en de boom zo. Hij was toen een jaar of twee, drie.

Paulus woont nu in Sydney, in Australië. Hij is hier een jaar of drie geleden nog geweest. En dan hebben we opnieuw een foto van hem gemaakt ernaast. Die hebben we op Facebook gezet, of ik weet niet waar. Sam had er ook iets bij geschreven. Ik weet niet wat de exacte Engelse vertaling was, maar het klonk goed.

J: En dit is de maximale hoogte?

M: Nee, dat wordt nog hoger. En daar heb je de bedoeling...[onverstaanbaar] Ik weet niet wie daar nu naar mij kwam. Nu zou ook iemand van Middelen in de straat willen gaan wonen. Aan de overkant van bij je ouders, een beetje richting Wijgmaalbroek toe, is er zo'n huis vernieuwd.

J: Ah ja, dat is... [onverstaanbaar] Ja. Het nieuwe gezin dat daar woont, of is dat niet...

M: Nee, hij woonde daar in dat wegje aan de andere kant, schuin voorbij Tobback.

J: Waar Van Hooghaens woonde? Of is dat niet... [onverstaanbaar]

M: Dat kan. Er zijn daar verschillende kleine huisjes. In één van die huisjes hangt een plakkaart voor de katten. Zijn vrouw is nogal een kattenliefhebber. [onverstaanbaar]

J: Dat is goed. Wacht, wat was er nog?

M: Nu conservator. Ik had een belofte aan mijn vrouw. Ik was toen 28 jaar conservator. Nu, met de kleinkinderen en zo, zeg ik: ja, ik ga nog twee jaar doen, dan heb ik juist dertig jaar conservator gedaan.

J: Dat is weer een mooie afronding dan, een groot feest.

M: En dat is, ik hoop ongeveer twee jaar geleden, er nog wel een conservatorverhaal begonnen.

J: Oké, en wat houdt dat in?

M: Ja, er is een beheersplan gemaakt. En een conservator houdt toezicht om dat te volgen. Die organiseert ook de werkdagen en van die toestanden.

J: En dat is allemaal binnen het kader van natuur?

M: Ja. We hebben een beheersploeg van vrijwilligers die hier komen werken. Daar is hij nu de baas over. Ik doe dan nog in de week de teambuildingdagen, of soms met scholen, om het overzicht te hebben — wie een reparatie voor ons komt doen.

De ING komt ook helpen. Dan kwamen er ook een paar rebellen op af. Met de ING moesten we een fietspad aanleggen. Aan de rechterkant was er een fietspad waar je nauwelijks durfde te rijden met je wielen.

J: Ja, dat is wel een mooie situatie. Maar ik mocht daar niet helemaal doorgaan.

M: Ja, wie mocht daar rondgaan? In het begin hebben we dat gedaan omdat... Dat was op vraag van de jagers. Omdat die ineens klaar waren en zo. En toen zei ik: ja, kom. Toen liepen we daar toch in en hebben ze die plaat daar weggezwierd. Ik zeg: ja, ik ga daar niet graag de gendarmes spelen om mensen eruit te jagen. We hadden vooral zorgen dat ze niet tussen de planten zouden lopen. En daar staat genoeg braam en genoeg stekelgewas. En de bomen vallen erom, laat dat heel wild.
We maken dan een weg om het eigenlijk te beheren. Vroeger hadden de jagers daar een stuk of vijf, zes volledig rechte wegen.

J: Echt?

M: Ja. Dat waren allemaal van die westen, zo voor de verzanding. Dat is interessant, hè. En er stonden allemaal populieren. Dat is wat we konden kopen. We hebben die ook kunnen kopen omdat die populieren goed groeiden, maar dan met ziekte. En dan hebben we gezegd: ja, wat gaan we doen? We gaan een deel van die wegen annuleren, we laten die dichtgroeien, en we houden een paar centrale assen open. Langs de rechterkant hebben we nog een stuk gemaakt dat iets verder op een open plek ligt en weer aansluit op die centrale as. En aan de linkerkant ook nog zo'n weg, iets verder. Dus eigenlijk zijn er drie wegen die we niet meer hebben opgebouwd, waarvan er twee maar half zijn. Al de rest laten we verwilderen, laten we dichtgroeien. Hier en daar staat ook sleedoorn, en dat houden we open voor de sleedoornpage.

J: Want wat heeft die sleedoornpage nodig?

M: Die moet een borstel hebben met sleedoorn én een grote boom. Dat is speciaal aan die soort.
Bij de meeste vlinders zie je dat de mannetjes mooier zijn dan de vrouwtjes: kleurrijker en zo. Zeker bij bijvoorbeeld de weerschijnvlinder. Maar bij de sleedoornpage is dat anders. Daar is het vrouwtje mooier. Het mannetje is een klein zwart vlindertje met een paars staartje. Het vrouwtje lijkt daarop, maar heeft twee mooie oranje vlekken op de bovenvleugel. Dat is omdat het vrouwtje het mannetje moet verleiden. Want de vrouwtjes zijn mobieler. Het mannetje blijft meestal boven in de boom en leeft van honingdauw, wat bladluizen afscheiden.Maar het vrouwtje moet naar beneden komen om haar eitjes te leggen, meestal eind augustus of september. En als er te weinig honingdauw is, gaat zij beneden op schermbloemigen zitten. Zij is mobiel, hè, want zij moet ook nog een mannetje zoeken.

J: En hoe komt het dat die mannetjes zo minder mobiel zijn?

M: Dat is evolutie, hè. Hoe dat gekomen is? Ik weet het niet. Dat is een goeie vraag. Er zijn wetenschappers die daar misschien een antwoord op hebben. Je hebt hier ook de eikenpage. Dat is de zuidelijkste familie. Daar is het mannetje wél mooier dan het vrouwtje. Zo'n blauwe schijn erop. Dat zijn vlinders die je heel moeilijk ziet. Die blijven meestal op de toppen van de bomen.
Ik heb hier één keer toevallig eentje gezien. Ik was toen 65 jaar — nu ben ik 75, dus tien jaar geleden. Ik kende die vlinder eigenlijk als kind van tekeningen en foto's, maar ik had die nog nooit in het echt gezien. Ik kom hier en ik zie dat vlindertje. Ik zie het en ik zoek achter een blad. Ik dacht eerst dat het een blauwtje was, omdat hij zo blauw was. Maar toen ik beter keek, zei ik: wauw, dat is het mannetje van de eikenpage. Dat heb ik toen aan Steven gezegd. Die is ondertussen overleden, op jonge leeftijd. Even oud als mijn oudste dochter. Hij had kanker en is in april overleden. Steven was natuurfotograaf. Hij is hier foto's komen maken. Dat was tegen de avond, een zomeravond. En hij heeft toen vijf verschillende individuen gevonden.

J: Echt? Amai. Want dat is nu niet zo'n grote groep, dat is echt heel sporadisch.

M: Ja, die zit in mijn gebied, maar die heeft een verborgen levenswijze. Ik zie ook niet altijd groen meer. Dat moet al zijn als ik met de wagen rijd. Maar ik hoor ook niet goed meer. Die scherpe tonen hoor ik niet meer. Een sprinkhaan bijvoorbeeld, die identificeer je vooral op geluid. Vogels ook.

J: Maar dan hoor je vliegtuigen wel nog?

M: Vliegtuigen wel. Dat is geen scherp geluid. Het zijn de scherpe geluiden die ik niet meer hoor.

J: Ik zat vorige week twee uur in de weide. Buiten de vliegtuigen dan, want er waren hele zwermen spreeuwen die langskwamen. Ik dacht dat ik een graspieper had gezien, maar ik ben niet honderd procent zeker. Maar het was wel heel mooi om te horen en te zien. Wat een vogelpopulatie.

M: Ik ben geen vogelspecialist. Maar als je daar meer over wil weten, kan je bijvoorbeeld eens mee met Peter Breepoel. Die staat altijd met een camera klaar. Je hebt ook Eddy Sente, de vroegere ploegbaas van de bomenploeg van de stad. Die is meer bezig met de kerkuilenwerkgroep en roofvogels. Als je wil, kan ik je met die mensen in contact brengen. Je boekt wat documentatie en dan zet ik je in het CC. Chris Van den Houten is de bioloog hier. En als je zegt: ik wil dat eens zien... We hebben hier ook kamsalamanders, dat is een zeldzame soort, en het is ons gelukt om die populatie terug te krijgen.

J: Wow, zalig.

M: Het probleem nu is: je ziet kamsalamanders in de poel, maar de bruine kikker komt niet meer. Een kikker voelt of weet dat er een kamsalamander zit, die zijn larven opeet. Dus die legt zijn eitjes ergens anders. Hierachter is een grote weide. Daar zijn ooit massaal eitjes gelegd, zes, zeven jaar geleden. Miljoenen. Maar op één week tijd is dat allemaal opgedroogd. Alle larven dood, kraaien en meeuwen erop.

J: Wat is er dan te doen met de bruine kikker?

M: Die heeft het moeilijk. We zijn nu bezig met een project in Zwarteblok, het Rottenbos, bij de Schoenbaan. Daar willen we poelen maken, maar we hebben wat discussie met het Agentschap Natuur en Bos. Dat is een kwelgebied, dus zij willen dat we er zoveel mogelijk van afblijven.
Maar er zijn daar veel populieren aangeplant, met een humuslaag die die typische kwelvegetatie tegenhoudt. Wij zeggen: als we daar wat bomen weghalen en open maken, kan dat terug activeren. Daarnaast: in de winter kan daar bijna niemand door, alles staat onder water. En dan zeggen sommigen: leg daar een knuppelpad. Maar zo'n knuppelpad moet iemand betalen. En er is recent nog een vrouw gestorven in Silsom door een knuppelpad. Ze is uitgegleden, in het water gevallen en

verdronken.

J: Amai... en dat was gewoon op het pad zelf?

M: Ja. Zo'n pad lijkt veilig, maar is dat niet altijd. Ik zeg ook tegen bezoekers: als wij jaren geleden al een pad hadden gemaakt, dan was dat dat pad geweest. Maar als het niet onderhouden wordt, wordt het gevaarlijk.

J: Gijs Vanvaerenbergh, een bureau uit Leuven, heeft in de plantentuin van Meisen een nieuw wandelpad aangelegd door de vijvers. Wel uit beton en zand natuurlijk.

M: Ah, met beton?

J: Ja, dat is wel wat andes.

M: Wij dachten aan een dijkje met grond en buizen eronder, zodat het water kan wegstromen.

J: Dat is wel een groot project natuurlijk.

M: Dat krijgen we nooit gedaan. De stad heeft weining beweegruimte voor ons.

J: Zijn die dan moeilijk om mee samen te werken? Is er soms wrijving?

M: Ja. Dat zijn ambtenaren. Die passen de wet strikt toe.

J: Ja, dat moet ook.

M: En wij durven dat niet altijd. Ik heb gesprekken gehad met de burgemeester. Die zegt ook hoe bedreigd natuur is door immobiliënbedrijven.

J: Ja, dat is wel een groot probleem.

M: Ja, maar dat blijft een probleem.

J: Hoe ben jij eigenlijk conservator geworden?

M: Ze hebben mij erin geduwd. Ik zei: ik ken niks van natuurbeheer. Maar Willie De Vos, de onderwijzer, zei: jij bent tuinarchitect, je kent planten. Ik zei: ja, maar dat is toch iets anders. Er was een cursus, twee maanden later konden we starten. Met steun van het OCMW van Herent. Zo ben ik conservator geworden.

J: Het is toch goed uitgedraaid.

M: Ja. Ik heb altijd zo natuurlijk mogelijk gewerkt. Een beetje de Franse stijl van tuinen, niet de Duitse stijl met rechte paden. De Franse stijl zegt: kijk waar mensen lopen, en leg daar je pad.
Zo krijg je een natuurlijk landschap. En dan kan je de andere zones beplanten, rekening houden met zon, bomen, alles.

J: Ja, dat is wel interessant.

M: Frankrijk had één voordeel. Het is een land dat op een soort klimaatgrens zit. Het noorden is wat zoals hier, en het zuiden is mediterraan. Dus je ziet in het landschap dingen die je in die tijd ook in boeken zag.

J: En hoe paste je die visie toe als tuinarchitect?

M: We hadden toen wel vaak projecten bij villawijken en zo. Voor die tijd waren dat redelijk goede projecten. Ze zijn nu voorbijgestreefd, maar er werd ook veel gewerkt met bodembedekkers en zo. Maar ik ben meer voor werken met afval. Dood hout is interessant voor heel veel dieren en insecten. Er zijn zweefvliegen die dood hout nodig hebben om zich te ontwikkelen. Er zijn verschillende keversoorten, maar ook goede soorten mossen. Het Agentschap Natuur en Bos zaagt hier en daar bomen om die te dicht bij de weg staan of over de weg gevallen zijn, en laat dat hout dan liggen. Wij doen dat anders. Waarom? Wat wij doen is ecologisch hetzelfde, maar we kijken ook naar het landschappelijk aspect. Als mensen bomen zien die in stukken gezaagd zijn, zeggen ze: "Zie je wel, die groenen zijn weer aan het zagen." Wij laten bomen die onverwacht omgevallen zijn gewoon liggen, zoals ze liggen. Maar bomen die half gezaagd zijn en er lelijk bijliggen, die werken we weg. Wat we doen: we graven onder de zaagvlakken, zodat het gezaagde deel in de grond zakt, en we maken dat weer dicht. Zo lijkt het alsof de boom natuurlijk is omgewaaid.

J: Zowat het manipuleren van het landschap?

M: Ja, maar dat is het maatschappelijke aspect.

J: Ja, daar kan ik wel inkomen.

M: Hier bijvoorbeeld: dat is interessant voor de tweede etage, jonge kevertjes. Die leggen hun eitjes altijd in een oksel van een tak.

J: En die zitten vooral beneden?

M: Ik heb ze daar gevonden, dus waarschijnlijk ontwikkelen die zich daar het snelst. En wat ook belangrijk is: dat is inheems. Sleedoorn is inheems van hier. Dat hoort hier thuis. Maar als jij een tuin aanlegt of een pand verkoopt, kan het zijn dat je planten gebruikt die uit Roemenië komen.

J: Van dezelfde soort?

M: Van dezelfde soort. Prunus spinosa, exact dezelfde. Maar genetisch zijn die anders. Die uit Bulgarije zijn aangepast aan een continentaal klimaat. Bij ons zijn de winters zachter en de lente komt vroeger. Wat gebeurt er dan? In april bloeit die plant, vol bloemen. Daarna komen de jonge, frisse blaadjes. En op dat moment moeten de rupsjes uit hun eitjes komen om die jonge blaadjes te eten. Als die timing niet klopt, krijgen ze een probleem. Neem je een sleedoorn uit Noord-Italië bijvoorbeeld, aan de voet van de bergen, dan is die bladontwikkeling veel vroeger. Dat blad is dan al hard. De rupsjes kunnen daar niet meer van eten. Een deel sterft, een klein deel overleeft. Dus genetisch eigen materiaal is enorm belangrijk. We hebben hier een deel bij geplant, maar ik ben dan naar de Vunt gegaan. Als je de Lekkerfoodstraat volgt, zie je rechts die glasbollen. Iets verder staat een huis met zicht op open terrein. Daar staat een grote populier met sleedoorn er rond. Dat is in de vallei van de Vunt. Niemand wist wanneer dat geplant was, dus dat is een oorspronkelijke genetische populatie. Ik heb toen gevraagd of ik daar stekken mocht nemen. Dat was van een boer. Hij zei: "Pak maar gerust, ik ploeg daar toch door." Zo heb ik mijn stekken gehaald.

J: Machtig dat dat kon.

M: Dat werd vroeger ook gebruikt voor meubels, voor hoogtehout. En eiken bijvoorbeeld uit Frankrijk, uit hoger gelegen gebieden. En soldatenpraktijken ook. Als een soldaat stierf, kreeg hij geen pensioen, maar hout werd wel gebruikt. Maar dan moet je alles samen zien. Eerst komt de samenleving, dan de natuur.

We doen ook wandelingen met scholen, om te tonen wat beheer doet. En dan krijgen ze ook uitleg: kijk, natuur heeft beheer nodig. Veel mensen zeggen: “Laat de natuur haar gang gaan.” Maar dat breekt de biodiversiteit af. Want er is geen dynamiek meer. Alles zit vast: dijken, rechte lijnen. Vroeger, als er bliksem insloeg, brandde er een hectare bos af. Dan kreeg je open plekken. Bramen brandden weg. Grazers kwamen: tarpanpaarden, wisenten, Europese bizons, runderen met schofthoogtes van bijna twee meter. Zij graasden open plekken. Herten en reeën volgden. Dat bleef lang grasland, tot het weer verboste. Zo had je dynamiek. Dat doen we hier ook. Sommige bomen graven we onder zodat ze omvallen. Niet omdat ze gevaarlijk zijn, maar omdat je de kluit mee omhoog trekt. Dan krijg je kale grond, rijk aan mineralen. Daar groeien andere planten. Bramen en brandnetels hebben stikstof nodig. Maar op arme grond krijg je soorten zoals orchideeën. Vroeger werd hout gekapt voor de rijken. De wortelkluiten waren voor de armen. Die betaalden een klein bedrag aan een baron. Op die open grond kiemden planten. Everzwijnen speelden daar ook een rol: zij woelen de grond om. Op die plekken verschijnen vaak orchideeën. Er was een boswachter die me vertelde dat ze ooit orchideeën wilden beschermen met afrastering, zodat everzwijnen er niet bij konden. Maar die orchideeën gingen achteruit. Op plekken waar everzwijnen wroetten, deden ze het net beter. Dus hebben ze die bescherming weggehaald.

J: Omdat die verstoring nodig is.

M: Ja. In de Ardennen was er ooit een militair oefenterrein. Tanks reden daar. Ze vonden er zeldzame planten. Toen hebben ze gezegd: “Dat moet beschermd worden.” De tanks mochten daar niet meer rijden. En net daardoor verdwenen die planten.

J: O nee...

M: Ja. Dat is soms ironisch.

J: Hebben ze die nog kunnen redden?

M: Dat weet ik niet. Ze hadden er misschien eerst beter moeten naar kijken. Hier zie je een oud pad. Dat is deels van ons. De rest loopt op het fietspad.

J: Is dat waar dat hutje staat dichtbij de koeien?

M: Nee, dat gaat verder naar beneden, langs de paarden, door het bos. Dat stuk is niet van ons. Ik had toen geen doel en geen contact. Maar via de gemeente bleek dat er interesse was om te verkopen.Dan moet je dat melden. En dan hebben ze ons eigenlijk in de achterhoek getekend. Later bleek dat het verkocht was aan een vriend van de eigenaar. Die bood meer. En dat toont: het is niet omdat iemand uit een lagere sociale klasse komt, dat die geen rijke vrienden kan hebben. Soms speelt dat allemaal mee. Van op de voetbal, van vroeger.

Natuurlijk, dat is spijtig, maar hij had daar ook de hoeve kunnen kopen. Wij hebben die hoeve nu kunnen kopen.

J: Daar van om het hoekje, hè? Die heeft lang te koop gestaan.

M: We hebben hem gekocht ook, hè. Ja, dat is twee jaar geleden gekocht. Want daar waren we ook iemand aan het helpen. Ik zeg: mensen weten dat. Er is geen landbouwgrond meer waar ze op kunnen bouwen. En die boeren moeten daarop blijven. Die oudere landbouwer is nu 92. Die woont daar nog. En die man is blij, want die was onrustig. “Wie gaat hier komen wonen? Gaan die mensen mij verdragen?” Op die leeftijd was hij echt onrustig. Nu is hij gerust. Als wij iets doen, brengen we een tas koffie.

J: Op de excursies zie je hem dan.

M: Ja, en soms ook een glaasje schuimwijn. En de weide die we daardoor ontworpen hebben — de weide die we daar gekocht hebben — daar zet nu eerst een boer zijn koeien op. Maar je mag daar geen kunstmest gebruiken.

J: Ja, dat is wel positief.

M: Inderdaad, dat is positief. Wij helpen eigenlijk, want op veel plekken werken we samen met boeren. Er zijn niet veel boeren die zoveel grond kunnen kopen. Wij zitten overal tussen door aankopen.

J: Het is wel een moeilijke tijd om boer te zijn.

M: Ach ja, zolang ze hun groenten kunnen verkopen.

J: Ja die van Herent die zit ook bij ons met zijn koeien.

M: Ah ja?

J: Een sympathieke man. Ik weet niet wat ik daar nog over zou vertellen. Een heel jonge gast. Die komt altijd met die 4x4. Ik weet niet hoe je dat noemt, maar... die auto’s rammelen, denk ik. Elke keer als hij aankomt om de koeien te gaan verzetten, beginnen die meteen te loeien. Die weten dat. Dan komen ze af.

M: Ja, helemaal enthousiast. Dat heb ik ook al meegemaakt. Ik kwam aan en die koeien begonnen meteen te lopen.

J: Ja. Ik vind dat heel schattig. Als ze mij zien met mijn hond, komen ze allemaal achter mij aan.

M: En jij moet nu een werkstuk maken, of zo?

J: Mijn thesis. Ik moet mijn vraagstelling nog vormgeven en bepalen wat ik wil doen. Maar nu moet ik vooral onderzoek doen, op het vlak van ecologie en natuur. Dan probeer je te ontdekken wat je wil ontwikkelen. Uiteindelijk zal het ofwel een woningproject zijn — hier in Wijgmaal, of in Leuven, of in Brussel — dat ik volledig renoveer of waarin ik een nieuw idee breng over hoe we natuurinclusief kunnen ontwerpen. Daar ben ik dan een heel jaar mee bezig.

M: Ik zal je contactgegevens doorgeven, maar ik ben niet zo handig met de computer.

J: Dat zou enorm handig zijn! Bedankt.

M: Geen probleem, we zullen ondertussen onze tocht terug inzetten naar je fiets.

Overzicht waarenmingen

N°	Locatie	Datum	Uur	Waterlichaam	Klein Groen	Transport	Ongerenoeverde gevels	Plein	Struikgevels	Horeca	Nota	Gevonden door	Medium
1	Pingpong tafels Louis Moricharplein, Louis Moricharplein 137, 1060 Sint-Gillis	20/02/2026	10:00	1	1	1	1	1	1	1	In struiken, groenplaats, woonwijk	Vandewatynne	WN
2	Karrenberg 53, 1170 Watermaal-Bosvoorde	20/02/2026	x	0	1	0	1	0	1	0	Dichtbij Zoniënwoud, woonwijk, groen omringde woonzones	Véronique Daems	WN
3	Villo!, 324 - THOMAS BALIS, 1160 Auderghem	21/02/2026	11:35	0	1	0	1	1	1	1	binnentuin, grote straat, woningen	Benoît Segaert	WN
4	J.B. Mosselmansstraat 44, 1140 Evere	21/02/2026	08:56	0	1	0	1	1	0	1	Hier, plein = schoolplein	Jean-Philippe Copée	WN
5	Boomgaardstraat 43, 1620 Drogenbos	22/02/2026	15:37	1	1	1	0	0	0	0	Braakliggend groen, woonwijk, grens BXL-Vl, tramsporen	Benoit De Boeck	WN
6	Broekstraat 14, 1082 Sint-Agatha-Berchem	22/02/2026	15:26	0	1	1	1	0	1	0	Sportvelden, "bos", groen, woningen	Sara Velghe	WN
7	Eeuwfeestsquare 20, 1083 Ganshoren	22/02/2026	13:57	0	1	1	1	1	0	1	Woningen, groen plein, tramsporen	Wouter Debusscher	WN
8	Louis Moricharplein, 1060 Sint-Gillis	22/02/2026	09:30	1	1	1	1	1	1	1	In struiken, groenplaats, woonwijk	Vandewatynne	WN
9	Centraal Station, 1000 Brussel	23/02/2026	08:32	0	1	1	1	1	0	1	Centraal Station, kleine groenplek, plein	Jean-Philippe Copée	WN
10	Pingpong tafels Louis Moricharplein, Louis Moricharplein 137, 1060 Sint-Gillis	24/02/2026	13:00	1	1	1	1	1	0	1	In struiken, groenplaats, woonwijk	Vandewatynne	WN
11	Voorzittersstraat 1, 1050 Elsene	24/02/2026	11:44	0	1	0	1	0	0	1	Woonwijk met groenzones en tuinen	Marius Pailhès	WN
12	Recyclo - site labo site, Rue Dieudonné Lefèvre, 1020 Bruxelles	24/02/2026	09:58	1	1	1	1	0	0	1	Braakterrein BC materials, omgeven door BDLS, groen, T&T	Benoit De Boeck	WN
13	Helihavenlaan 31, 1000 Brussel	24/02/2026	08:52	1	1	0	1	1	0	0	Speelplein	Koen Berwaerts	WN
14	Fernand Demetskaai 10, 1070 Anderlecht	24/02/2026	08:15	1	1	1	1	0	0	0		Timon Boumon	WN
15	Normandiëstraat 28, 1081 Koekelberg	24/02/2026	x	0	1	0	1	0	1	1	Sportvelden, woningen, dichtbij park Elisabethpark, koffiebar	Benoît Forget	WN
16	Van Volxemlaan 302-304, 1190 Vorst	25/02/2026	x	0	1	1	1	0	0	1	Treinspoor, tuin	Geert Leeman	WA
17	Kruidtuin Brussel, Sint-Lazaruslaan, 1210 Sint-Joost-ten-Node	25/02/2026	16:16	1	1	1	1	1	0	1	Groenplaats, parkachtig	Jill Bruninx	WA
18	Koningin Groen Park, Groenstraat 126, 1030 Schaarbeek	25/02/2026	rond 13:30	0	1	0	1	0	1	0	Groenplaats, park	Nele Stragier	WA
19	Internationalelaan 11, 1070 Anderlecht	25/02/2026	14:22	1	1	1	1	0	0	0	Waterlichaam (Zenne en kanaal), industriewijk, kleine groen zones, treinsporen	Michel Jansens	WN
20	M.O.B. - C.E.B.E. Asbl, Rue J.B. Mosselmans 44, 1140 Bruxelles	25/02/2026	13:05	0	1	1	1	0	1	1	Straat, woonwijk, (station Evere)	Jean-Philippe Copée	WN
21	Richard Vandeveldestraat 30, 1030 Schaarbeek	25/02/2026	11:07	0	1	1	1	1	0	1	Dichtbij Hamoir Park, drukke straat, woningen + eetgelegenheden	F Maes	WN
22	Charles Demeerstraat 114, 1020 Brussel	25/02/2026	07:50	0	1	1	1	1	0	1	Treinsporen, park L-28, rondpunt/plein, straat	Adriaan Seynaeve	WN
23	Parking, Brusselsesteenweg 75, 1000 Brussel	26/02/2026	16:31	0	1	1	1	1	0	1	Centraal Station, kleine groenplek, plein (hotspot?)	Johan Quinten	WN
24	Hopstraat 19, 1000 Brussel	26/02/2026	12:32	0	1	0	1	1	0	1	Plein, woningen, minimaal groen, koffiebar	Louis Stine	WN
25	Université libre de Bruxelles Campus du Solbosch, Antoine Depagelaan 30, 1000 Brussel	26/02/2026	11:56	0	1	1	1	0	0	0	Naast Ter Kamerbos, universiteitscampus , kleine groen zones	Jonathan Sylvan	WN
26	Louis Moricharplein 9, 1060 Sint-Gillis	26/02/2026	11:00	1	1	1	1	1	0	1	Nestgaten in gevel °8 + struiken, groenplaats, woonwijk	Vandewatynne	WN
27	Allego oplaadpunt, 86/C, Havenlaan, 1000 BE Brussel	26/02/2026	09:08	1	1	1	0	1	0	1	Tour&Taxis, waterlichaam (kanaal), kleine groen zones, eetgelegenheden	Kris De Wit	WN
28	M.O.B. - C.E.B.E. Asbl, Rue J.B. Mosselmans 44, 1140 Bruxelles	26/02/2026	07:57	0	1	1	1	0	1	1	Straat, woonwijk, (station)	Jean-Philippe Copée	WN
29	Ostéopathe Woluwe-Saint-Pierre Fumuso Emanuele, Drève de Nivelles 0, 1150 Woluwe-Saint-Pierre	27/02/2026	17:17	0	1	0	1	0	1	0		Jonathan Sylvan	WN
30	Jeneverbomenstraat 50, 1020 Brussel	27/02/2026	11:36	0	1	0	1	0	0	0		Michel Jansens	WN
31	Louis Moricharplein 10, 1060 Sint-Gillis	27/02/2026	10:30	1	1	1	1	1	0	1	Verlaten school nabij groenplaats	Vandewatynne	WN
32	J.B. Mosselmansstraat 44, 1140 Evere	27/02/2026	08:17	0	1	0	1	1	0	1	Straat, woonwijk, (station)	Jean-Philippe Copée	WN
33	Appelbloesemgaarde 103, 1160 Oudergem	1/03/2026	15:06	1	1	1	1	0	0	1		Sebastian Capelle	WN
34	Sint-Pietersssteenweg 258, 1040 Etterbeek	1/03/2026	11:56	0	1	1	1	1	0	1		Denis van der Elst	WN
35	Verbrandendreef 34, 1150 Sint-Pieters-Woluwe	1/03/2026	10:39	0	1	0	1	1	0	0		Denis van der Elst	WN
37	Rue Lefrancq, 1030 Schaarbeek	2/03/2026	08:57	0	1	1	1	1	0	1	Woningen, zijstraat naast drukke straat, "horeca" omgeving	Jill Bruninx	WA
38	Elisabethpark, 1081 Koekelberg	2/03/2026	x	0	1	1	1	1	0	0	Park, naast basiliek, veel bomen, omgeven door drukke straten	Benoît Forget	WN
39	Sint-Mariastraat 24A, 1080 Molenbeek	2/03/2026	07:30	1	1	1	1	1	1	1	Dichtbij waterlichaam (kanaal), brede straat, klein groen, nabij horeca plein	Els Van Hover	WA
40	Van Volxemlaan 302-304, 1190 Vorst	5/03/2026	07:56	0	1	1	1	0	0	1		Geert Leeman	WA
41	Kwatrechtstraat, 1030 Schaarbeek	6/03/2026	10:32	0	1	0	1	1	0	1		Yasmine Amrani	WA
42	Rue Lefrancq, 1030 Schaarbeek	6/03/2026	11:49	0	1	1	1	1	0	1		Jill Bruninx	WA
43	Gaucheretplein, 1030 Schaarbeek	15/03/2026	09:44	0	1	0	1	1	0	1		Jill Bruninx	WA
44	Avenue de L'héliport, 1000 Brussel	15/03/2026	10:34	1	1	0	1	1	0	0		Jill Bruninx	WA
45	Avenue de L'héliport 48, 1000 Brussel	15/03/2026	11:30	1	1	0	1	1	0	0		Jill Bruninx	WA
46	Rue Fraikin , 1030 Schaarbeek	15/03/2026	12:33	0	1	1	1	1	1	1		Jill Bruninx	WA
47	Kwatrechtstraat, 1030 Schaarbeek	20/03/2026	12:37	0	1	0	1	1	0	1		Saar Martinez	WA
48	Centraal Station, 1000 Brussel	4/04/2026	13:01	0	1	1	1	1	0	1		Jill Bruninx	WA
49	Darimonstraat, 1080 Molenbeek	13/04/2026	14:43	1	1	1	1	1	0	1		Frans Vindevoghel	WA
50	Chaussée de Mons, 1070 Anderlecht	13/04/2026	15:14	1	1	1	1	0	1	1		Elke Vanwildemeersch	WA
51	Boulevard Lambermont, 1030 Schaarbeek	20/04/2026	15:37	0	1	1	1	0	0	1		Jill Bruninx	WA
52	Avenue Huart Hamoir, 1030 Schaarbeek	20/04/2026	17:02	0	1	1	1	1	1	1		Jill Bruninx	WA
53	Van Volxemlaan 302-304, 1190 Vorst	23/04/2026	07:41	0	1	1	1	0	0	1		Geert Leeman	WA
54	Verboekhovenplein, 1030 Schaarbeek	28/04/2026	10:57	0	1	1	1	1	0	1		Jill Bruninx	WA
55	Van Volxemlaan 302-304, 1190 Vorst	6/05/2026	07:31	0	1	1	1	0	0	1		Geert Leeman	WA
56	Sint-Mariastraat 24A, 1080 Molenbeek	6/05/2026	14:00	1	1	1	1	1	1	1		Els Van Hover	WA
57	Paul Deschanellaan, 1030 Schaarbeek	10/05/2026	14:38	0	1	1	1	1	0	1		Kristina Eggermont	WA
58	Verboekhovenplein, 1030 Schaarbeek	12/05/2026	09:39	0	1	1	1	1	0	1		Jill Bruninx	WA
59	Opzichterstraat, 1080 Molenbeek	12/05/2026	19:21	0	1	1	1	1	1	0		Adriaan Seynaeve	WN
60	Koorstraat, 1080 Molenbeek	12/05/2026	19:12	0	1	1	1	0	0	1		Adriaan Seynaeve	WN
61	Pannenhuisstraat, 1090 Jette	13/05/2026	08:12	0	1	1	1	1	0	0		Adriaan Seynaeve	WN
		Totaal	**SOM**	**12**	**41**	**27**	**40**	**24**	**12**	**27**			
			43	28%	95%	63%	93%	56%	28%	63%			

De huismus (Passer domesticus) is een van de meest vertrouwde vogels in de stad, maar tegelijkertijd een van de meest bedreigde. Waar hij vroeger massaal aanwezig was in stedelijke wijken, is zijn aantal in Brussel de voorbije decennia sterk achteruitgegaan. Deze stille verdwijning stelt in vraag hoe de stad om gaat met haar biodiversiteit.

Renovaties, isolatiewerken en moderne architectuur sluiten ongewild de nesten, schuilplaatsen en voedselbronnen af waarvan de huismus afhankelijk is. De stad optimaliseert voor mensen, maar vergeet de soorten die er al eeuwen mee samenleven.

Toch biedt architectuur ook kansen. Kleine ingrepen zoals nestkasten, groendaken en doordachte gevelbekleding kunnen het verschil maken tussen een stad die huismussen uitsluit en een stad die hen verwelkomt.

Dit onderzoek vertrekt vanuit de problematiek rond de huismus en gaat op zoek naar de relatie tussen mens en mus. Hoe een verwaterde vriendschap opnieuw kan groeien door samen aan tafel te zitten.

